

Valašsko.34

historie - příroda - lidé - umění - události

květen 2015 | 1

Fašismus na Valašsku
Zbrojovka Vsetín
Osvobození Vsetína
O bylinkách
Kelečské dýmkařství
Pekař J. Kulčák

70 let souboru Bača
Obrazy z Lešné
Spletitost gobelínu
Hvězdárna slaví
Z nových publikací
V době bronzové

vlastivědná revue

Expozice kelečského dýmkařství

Kelč – městečko ležící na okraji Valašska v minulosti proslulo nejen u nás, ale i v zahraničí výrobou dřevěných dýmek. Právě zašlou slávu tohoto řemesla připomíná expozice nazvaná *Po stopách kelečského dýmkařství*, která byla v Kelči otevřena v květnu 2013. Připravilo ji Muzeum regionu Valašsko, které je správcem sbírek bývalého kelečského muzea, ve spolupráci s Městem Kelč.

Počátek výroby kelečských dýmek zůstává dodnes zahalen hustým oblakem dýmu. Největšího rozmachu dosáhlo zdejší dýmkařství v období od 60. let 19. století, kdy tu působilo 13 dýmkařských mistrů a 73 tovaryšů a pomocníků, do počátku 20. století. V té době bylo dýmkařství řemeslem výnosným, proto se jím živila nebo přivydělávala si spousta místních obyvatel, mnohdy celé rodiny.

Kelečské dýmky se tehdy staly vyhlášenými nejen u nás, ale i za hranicemi Českého království – vyvážely se do Polska, Rakouska, Uher a dokonce až do amerického Texasu. Zdejší řemeslníci zhotovovali pestrou paletu fajek, které byly nazývány podle tvaru, jež připomínaly, jako např. *mostky*, *kozí brady*, *rybí ocasy*, anebo podle místa, kam byly exportovány, jako *vizovjanky*, *znojemy*, *videňky*, *slovenky* aj.

Pozvolný počátek konce tohoto řemesla znamenala 1. světová válka, která přinesla jednak nedostatek a zdražení výrobních materiálů, jednak zpopularizování cigaret na úkor dýmek; s rozpadem Rakouska-Uherska zase ubylo významných odbytišť. Dalším úderem byla hospodářská krize 30. let 20. století, která snížila počet dýmkařů z dvaceti v roce 1930 na pouhé čtyři v roce 1935. Definitivní tečku za proslulým kelečským dýmkařstvím pak udělalo znárodnění po roce 1948.

Výroba dýmek představovala dlouhý a náročný proces, který začínal obstaráváním vhodných dřevin, pokračoval zpracováním dřeva a jeho tvarováním, následovala práce s kovovými částmi a končilo se povrchovou úpravou. Tomu odpovídalo i vybavení dílny, jež nezbytnou součástí byl pracovní stůl, šlapací soustruh, na němž se pomocí různých nástavců soustružilo, vrtalo, ořezávalo, brousilo atd., dále to byly nože, pily, kleště, kovadliny a mnohé další.

Kromě profesionálních dýmkařů kelečských byli výrobci fajek i v dalších částech Valašska. Nebylo jich však mnoho. Tito nevyučení fajkáři nejvíce prosluli zhotovováním dýmek vykládaných perletí, zvaných *valašky*. Také ty v expozici uvidíte. A nejen je, ale též dýmky vyráběné v jiných regionech či zemích, ovšem na Valašsku užívané – porcelánky, hliněnky či pěnovky.

Láká-li vás tedy svět modravého dýmu, pak si určitě nenechte tuto expozici ujít.

Naleznete ji v rodném domě bratří Kříčků (jímž je část expozice rovněž věnována) na adrese Kelč 290. Expozice je otevřena ve středu od 15 do 17 hodin a v sobotu od 9 do 12 hodin, nebo kdykoliv po telefonní domluvě (paní Zakopalová: 608 450 528).

Milada Fohlerová

(Foto Milan Ošťádal, 2015)

Milí čtenáři,

právě se vám dostává do rukou první letošní číslo Valašska, vlastivědné revue. Předchozí rok se nesl ve znamení připomínky vzniku jednotlivých částí Muzea regionu Valašsko. I v roce 2015 bude muzeum v tomto slavnostním duchu pokračovat. Hned dvojité výročí totiž oslaví služebně nejmladší část muzea, Hvězdárna Vsetín.

Historie vzniku vsetínské hvězdárny se datuje do období těsně po 2. světové válce, kdy se zde objevilo několik nadšených astronomů amatérů, kteří snili svůj velký sen mít svou malou pozorovatelnu s hvězdářským dalekohledem. Jejich úsilí bylo v létě roku 1950 završeno úspěchem, když byla veřejnosti slavnostně předána do užívání Lidová hvězdárna na Vsetíně. Po celých 65 let se její činnost věnovala hlavně popularizaci astronomie, kosmonautiky a přírodních věd mezi nejširší veřejností, zejména mezi žáky a studenty škol jak místních, tak i ze širšího okolí.

V roce 2005, tedy před 10 lety, se pak stala nedílnou součástí Muzea regionu Valašsko, kde ve své popularizační a edukační činnosti dál úspěšně pokračuje.

V rámci oslav obou výročí chystají její pracovníci pro návštěvníky celou řadu akcí. Z nich bych si dovolil vyzdvihnout např. přípravu nové astronomické expozice v nejvyšším podlaží věže vsetínského zámku. Slavnostní otevření této expozice, jakož i celého nově zrekonstruovaného zámku, završí tento, pro Muzeum regionu Valašsko tak významný rok.

Ing. Martin Leskovjan

Hvězdárna Vsetín – oddělení Muzea regionu Valašsko, p. o.

Valašsko.34

VALAŠSKO – vlastivědná revue (historie-příroda-lidé-umění-události)

Vydává Muzeum regionu Valašsko, přísp. org.; IČ 00098574

Adresa redakce: Muzeum regionu Valašsko, Horní nám. 2, 755 01 Vsetín, tel.: 571 411 690, mehesova@muzeumvalassko.cz

Odpovědný redaktor: RNDr. Lukáš Spitzer, Ph.D.

Výkonný redaktor: Mgr. Olga Mehešová

Technický redaktor: Mgr. Ivana Ostřanská

Výtvarný redaktor: Břetislav Vašek

Redakční rada: PhDr. Tomáš Baletka, Ph.D., Mgr. Radek Bryol, PhDr. Daniel Drápala, Ph.D., PhDr. Zdeněk Fišer, Mgr. Jaroslav Kneisl, PhDr. Dalibor Malina, Mgr. Václav Michalička, Ph.D., PhDr. Tomáš Mikulaščík, Mgr. Petr Odehnal, Ph.D., Eva Urbachová

Jazyková korektura: Mgr. Jitka Slezáková, Ph.D.

Fotograf: Milan Ošťádal

Grafická příprava pro tisk: Břetislav Vašek, Karlova 1727, 756 61 Rožnov p. R.

Tisk: Grafia Nova, s.r.o., Rožnov pod Radhoštěm

34. číslo (květen 2015/1) vychází 1. května 2015 v nákladu 750 výtisků

Vychází 2x ročně

Distribuce: zámek Kinských ve Valašském Meziříčí a zámek v Lešné u Val. Meziříčí, knihkupectví Kalouš ve Vsetíně, knihkupectví Bureš ve Valašských Kloboukách, Informační centra ve Velkých Karlovicích, na Soláni (Zvonice), v Karolince, v Rožnově pod Radhoštěm a ve Vsetíně

ISSN 1212-3382, MK ČR E 13226

Za věcný obsah dodaných příspěvků odpovídají autoři, kteří si nečiní nároky na autorský honorář. Redakce si vyhrazuje právo v případě potřeby příspěvky krátit. Bez svolení redakce není možno dále veřejně šířit zde publikované materiály ani jejich části.

obsah

Obsah, tiráž, úvodník (Martin Leskovjan) 1

Z básnické tvorby Otto Miklíka (Jakub Chrobák) 2

Čím je pro mne Valašsko? (Ing. Jindra Mikulaščíková, Jana Krystyníková, MVDr. Zdeněk Lysý) 3

■ historie

Fašismus na Valašsku – Fašistické hnutí na území okresů Valašské Meziříčí a Vsetín v letech 1924–1943 (Tomáš Baletka) 4

Co si pamatuje kloboucký památník (Petr Odehnal) 10

Zbrojovka Vsetín v období německé okupace (David Kostka) 13

Zachyceno objektivem ***** Osvobození Vsetína (Pavel Mašláň) 16

■ příroda

O bylinkách, jejich léčivé síle a kouzlech s Vandou Vrlovou (Ivana Ostřanská) 18

Příroda s prožitkem ***** „Její Veličenstvo“ kopřiva dvoudomá (Bohdana Orlová) 21

■ lidé a společnost

Neznámé osudy rodu Dübounů od Francie po Valašsko (Ivana Ostřanská – Josef Heřman) 22

Svědectví Michala Boora o lázních a léčení v Rožnově pod Radhoštěm (Zdeněk Fišer) 24

Vzpomínky stařenky Roziny Lukášové na autora Broučků (Eva Žárská) 26

S pekařem Jaroslavem Kulčákem nejen o hrozenkovském chlebu (Milada Fohlerová) 27

■ lidová kultura a folklor

Hudci, milí hudci ***** Vladislav Turek (1946–1983) (Jaroslav Kneisl) 29

Na besedě ***** Nářeční ukázky ze Štítné nad Vlčí (Hana Golánová) 31

Folklorní momentky ***** 70 let Valašského souboru písní a tanců Bača (Jaroslav Kneisl) 32

Muzejní zpěvníček ***** „Andělský“ tanec (Jaroslav Kneisl) 34

■ umění a průmysl

Nástropní obrazy ze zámku Lešná u Valašského Meziříčí (Tereza Klanicová) 35

Připomenutí moderního Valašska na Výstavě práce a kultury před osmdesátí lety (Ivana Ostřanská) 37

Spletitost Schlattauerových gobelínů (Kamila Valoušková) 40

Jurkovičovo Valašsko – 120 let od NVČ v Praze (Olga Mehešová) 41

■ události

65 let vsetínské hvězdárny (Pavel Svozil) 44

Z publikací ***** Sborník Valašsko – historie a kultura (Daniel Drápala) 46

Karlové zrcadlo – 300 let od založení Velkých Karlovic (Dalibor Malina) 47

Knižka tradičního vyprávění z nedašovského Závrší (Dalibor Malina) 48

Moderní škola napříč třemi staletími (Tomáš Mikulaščík) 49

Z edice Rožnovské malé tisky (Daniel Drápala) 50

K nové sbírce Jakuba Chrobáka (Petr Odehnal) 51

Z povídek Zdeňka Lysého – Alou do postele! 52

Zemřel spisovatel Oldřich Šuleř (1. 6. 1924 – 26. 1. 2015) (Petr Šuleř) 53

Pozvánky ***** Proměny kamene v lapidáriu Trojice (Kateřina Janíčková – Kamila Valoušková – Samuel Španihel) 54

Ohlédnutí ***** Rozloučení s výstavou Krása v dřevě ukrytá (Ivana Ostřanská) 55

Inspirace Jaroslavy Hýžové (Kamila Valoušková) 56

Škola a muzeum ***** Putování po Valašsku na konci doby bronzové I. (Samuel Španihel) 57

Z novinek (Jaroslava Ševčíková) 60

Poděkování za finanční dar (Tomáš Vitásek) 60

Obálka

Navštivte ***** Expozice kelečského dýmkařství (Milada Fohlerová)

V ateliéru ***** Sochařka Kristina Vesková (Olga Mehešová)

Za tajemstvím depozitářů ***** Železná ruda v Beskydech (Kateřina Janíčková)

Foto na titulní straně obálky

K. Vesková: Kamenné vejce (a řeka Bečva), 2008 (Foto K. Vesková)

Zeměžluč okolikatá (Centaurium erythraea) (Foto T. Kašpar)

Neznámý autor: Pád andělů, 40. léta 18. století, Dámský salónek zámku Lešná (Foto M. Ošťádal, 2015)

Stavba vsetínské hvězdárny – usazování konstrukce kopule na hrubou stavbu hvězdárny v létě roku 1949 (Fotoarchiv Hvězdárny Vsetín)

Jiří (Youry) Palát: Z komiksu Spletitost gobelínu, 2015

Otto Miklík

Poloviční

*Když tvá láska
mně pořád chybí
jsem jen půlka
poloviční
napůl člověk
napůl živý.*

*Cherubín mě vezme stranou
a dá mi na vybranou
ty budeš moje
a já tvůj
potichu se mnou opakuj
potichu se mnou opakuj*

Poetické „zátiší“ z Večera pod korkovníkem 3 (4. září 2014)
– snímek vsetínské fotografie a příležitostné básničky Petry Lazárkové
z loňského hudebně-poetického pořadu muzikanta Honzy Zambocha a jeho přátel,
který se již tradičně koná jedenkrát za letní sezónu v parku před vsetínským zámkem
(letos se akce uskuteční během srpna).

Fotografie Roberta S. Mada z dokumentárního cyklu „Miklík“

Mgr. Otto Miklík – narodil se 22. 6. 1976 ve Vsetíně. V roce 1996 maturoval podruhé na Biblické a misijní škole v Hradci Králové. V roce 2001 promoval na Evangelické teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze a stal se magistrem v oboru evangelická teologie. V současnosti pracuje ve strojírenství.

Miklíkova poezie se drží základních básnických hodnot, a tím je v nejlepším slova smyslu tradiční – má v sobě ale jeden důležitý rozměr, který ji vytrhuje z oblasti pouhých „rýmovánek“. Za osobním prožitkem je vždy ukryt ještě obecnější vzkaz a v tomto rozměru se projevuje Miklíkovo kazatelství: pojmenovávat, a třeba i skrze osobní traumata, obecný vztah člověka, světa a Boha.

čím je pro mne Valašsko?

Ing. Jindra MIKULÁŠTIKOVÁ

ředitelka Střední průmyslové školy stavební
Valašské Meziříčí

Čím je pro mě Valašsko?

Na Valašsko jsem se provdala brzy po revoluci. Pocházím z Ostravy, studovala jsem v Brně, pak jsem přišla na malé město. A Valmez si mě okamžitě získal. První věcí, kterou jsem intenzivně prožívala, byly malinké vzdálenosti. Celé město se dalo projít pěšky od Drážek na Byninu za 40 minut. Do Rožnova a na Vsetín autobusem za 20 minut, zatímco v Ostravě se za tu dobu dostanete z okraje stěží do centra. Bylo to velmi příjemné a komorní.

Pak to byla blízkost lesa nebo hor. Za pár minut se člověk dostal do přírody. Všude kolem malebná krajina, nekonečné možnosti procházek a túr. Za tu dobu, co tady žiji, jsem okolí prochodila křížem krážem. Ačkoliv miluji vysoké hory, naše místní kopečky s pečlivě udržovanými polosa-motami a dalekými překrásnými výhledy ve mně vždy probudí dojetí a něhu.

Překvapivě ve mně vzbudil nostalgickou vzpomínku na rodnou Ostravu první závan z DEZY. Mezi všemi možnými průmyslovými „vůněmi“ byl naprosto nezaměnitelný ten z ostravské pobočky Urxových závodů, který trvale seděl nad Novou Vsí u Ferony. Takže to bylo další pouto, i když po-někud ekologicky nekorektní.

No a na prvním místě to byli a jsou lidé. Je k neuvěření, jak rozdílní mohou být lidé žijící od sebe 50 kilometrů. Ostraváci, to jsou hauři a světáci se srdcem na dlani, po výplatě neuvěřitelně štedří až rozmařilí, aby těsně před ní počítali každou korunu. Jsou kamarádští, ale také přelétaví. Jsou to lidé multikulturní, zvyklí na poválečný příval pracovní síly ze všech možných koutů. Valaši jsou snad jejich pravým opakem. Váží si svého majetku, který se mnohdy dědí po dlouhé generace, pilně na něm pracují, jsou spořiví a velmi konzervativní. Je to určitě proto, že s jejich majetkem byla odjakživa spojená tvrdá práce, hlavně na venkově. Je mnohem těžší si získat jejich přátelství, ale to je pak trvalé a oddané. Bohužel totéž platí o nepřátelství.

Mrzí mě, že pominula doba, kdy se naši spolužáci z vysoké školy sjížděli do Valmezu na Špalíček nebo do Emka. Mňága, Betula pendula, divadlo Schod, Markéta Irglová... Slovní spojení Valašské Atény mělo zvuk, který pomalu slábne. Takže je mým velkým přáním, abychom se zase dostali na kulturní výsluní a aby se k nám zase sjížděli kamarádi zdaleka nejen kvůli nám, ale i kvůli našemu městu.

Ve Valašském Meziříčí 26. února 2015

Jana KRYSTYNÍKOVÁ

vedoucí Památníku Antonína Strnadla
v Novém Hrozenkově,
zakládající členka
pěveckého sboru Hafera
a vedoucí dětského folklorního souboru
Vranečka

Čím je mi Valašsko...

Černé hodinky proseděné s babičkou, kdy jsem se zatajeným dechem poslouchala příběhy, které za svůj život prožila anebo slyšela. Byly to příběhy tvrdého života na valašské dědině, a proto ani nemohly být všechny veselé. Ale kouzlo stmívání a milosrdný časový odstup spolu s valašskými písničkami, kterými babička svá vyprávění prokládala, to všechno dohromady působilo na mne pocitem klidu, jistoty domova a soundéžnosti s dávno zapomenutými postavami.

Valašsko, to je pro mne nejen krásná příroda, strmé svahy, čisté potůčky, jadrné písničky, veselé, bujaré tance, staré výšivky, ale také úcta k našim předkům, kteří dokázali tvrdou práci na kamenitých políčkách, v lese, na pasínech vydobýt obživu pro své rodiny. Je to obdiv nad řemeslnou zručností a vynalézavostí, s jakou si dokázali vlastním přičiněním vyrobit téměř všechno, co k životu v těžkých podmínkách na horách potřebovali. Je to hrdost a nepoddajnost našeho lidu v těžkých dobách.

Valašsko, to je pro mne udržování tradic a předávání odkazu našich předků dalším generacím.

V Novém Hrozenkově 26. 2. 2015

MVDr. Zdeněk LYSÝ,

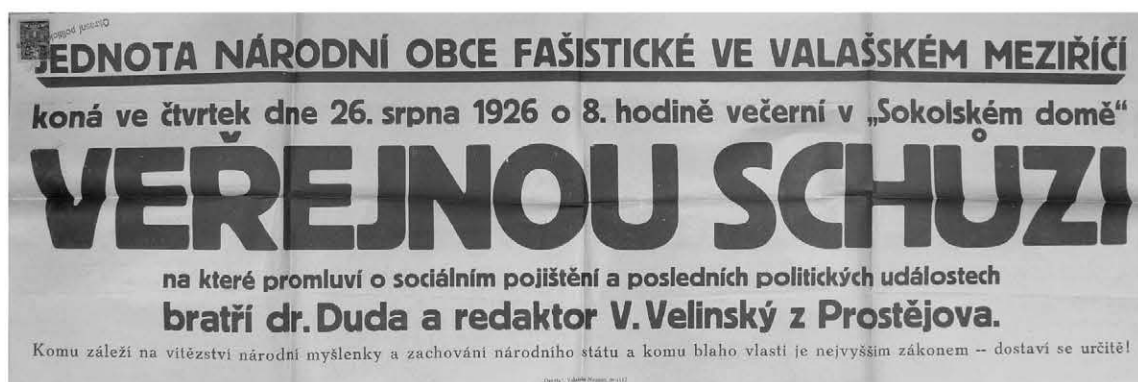
veterinární lékař ve Vsetíně

Čím je pro mne Valašsko...

Měl jsem štěstí, že mé povolání praktického zvěrolékaře mne zavedlo do všech koutů Valašska. Při cestách za zvířecími pacienty jsem projel a prochodil nehlubší temná údolí i otevřené zelené louky plné oveček. S mohutným funěním jsem se plahočil do prudkých strání kopců, na jejichž vrcholcích se mezi stromy krčily osamělé dřevěnice s malými chlévy a teskně bučícími pacienty. Divoká, nespoutaná valašská příroda pulsující energií mne vždycky okouzlovala. Nejcenější poklad tohoto drsného magického kraje jsem však našel v lidech statečně žijících na samotách valašských kotárů. V jejich hlubokých očích, v jejich sedřených dlaních, v jejich smíchu, drsném humoru a prostém vyjadřování, právě tam jsem objevil a stále objevuji pravé srdce Valašska.

Ve Vsetíně 4. 2. 2015

Plakát zvoucí na veřejnou schůzi v meziříčské Sokolovně
(SOKA Vsetín, OkÚ VM, inv. č. 1338, kart. 423)

Fašismus na Valašsku (Fašistické hnutí na území okresů Valašské Meziříčí a Vsetín v letech 1924–1943)

Tomáš Baletka

Počátky valašských fašistů

Historie „valašských fašistů“ je téma natolik obskurní a marginální, že se dosud nedočkalo soustavnější odborné pozornosti.¹ Fašismus na Valašsku rovněž nenabyl nikdy podoby masového hnutí, snad až na jednu jedinou výjimku, o níž bude záhy také řeč. V našem výkladu se omezíme pouze na explicitní a otevřené projevy fašistického hnutí, které jinak nacházelo živnou půdu i v dalších pravicových stranách (zvláště v Čs. národní demokracii či Hlinkově slovenské ľudové straně). Ideologicky vycházel český fašismus původně z italských vzorů. Tomu odpovídal politický program, který požadoval zlomení útočnosti socialismu, provedení očisty od Židů, zrušení vázaných kandidátek pro volby a vytvoření silného nacionálního státu Čechů a Slováků. Český fašismus nezakrýval později ani své sympatie k německému fašismu, byť se vůči nacistické agresivitě snažil vymezovat formální protiněmeckou rétorikou, která po okupaci zbytku čs. republiky rychle vzala zcela za své.²

Proti „hnutí fascistů“ vystupovaly od počátku všechny levicové strany, které ho buď nemínily vůbec tolerovat, nebo mu přímo vyhlašovaly nesmiřitelný boj.³ Zprvu se fašistické hnutí vyvíjelo v letech 1922–1923 z relativně samostatných skupin Československých fašistů, Červenobílých a Národního hnutí a trvalo tři roky, než došlo k jejich sloučení. Hnízdo moravského fašismu se nacházelo na dohled Valašska v jeho „předpolí“ – v Holešově. V týdeníku Hanácká Republika, který v Holešově vycházel a byl majetkem národně demokratického poslance Františka Zavřela ze Zahnašovic u Holešova, propagoval fašistické ideje redaktor Robert Mach. Úřady hnutí nepřikládaly velký význam, obecnost o fašismus údajně nejevilo zájem a stoupenci hnutí byli získáváni hlavně mezi hosty v hostincích, které redaktor Mach navštěvoval. Dle mínění holešovského okresního hejtmána „se nelze

nadíti, že by akce redaktora Macha a poslance Zavřela nabyla značnějších rozměrů a rozšířila se snad do okolních okresů“.⁴

Navzdory těmto předpovědím se však hnutí do okolních okresů šířilo. Několik stovek přívrženců získali fašisté na jižní Moravě (v Uherském Hradišti mělo hnutí v roce 1923 asi 200 členů), v témže roce se vytvořila skupina fašistů v Kojetíně. Probíhal pozvolný slučovací proces skupiny Československých fašistů, Červenobílých a Národního hnutí. V říjnu 1924 se státní orgány už zajímaly o rozsah fašistického hnutí v jednotlivých okresech. Dne 6. 10. 1924 žádala zemská politická správa v Brně od přednostů politických správních úřadů udání alespoň aproximativního počtu členů jednotlivých skupin uvnitř fašistického hnutí.⁵

V okrese Valašské Meziříčí se zpočátku nedařilo žádné fašistické hnutí upozorovat a neobjevily se ani osoby, které by pro toto hnutí agitovaly. Pouze v noci z 11. na 12. října 1924 vyvěsil nezjištěný pachatel na jedné nárožní tabuli ve Valašském Meziříčí provolání fašistické strany, které však bylo záhy sejmuto obecním zřízcem, neboť obec jako majitel návěstní tabule nebyla o vyvěšení požádána. Následujícího dne se situace opakovala, avšak provolání bylo opět obecním zřízcem strženo. Pátrání četnictva po osobě, která v noci provolání vyvěsila, zůstalo bez výsledku a nebylo vzneseno ani žádné podezření proti konkrétní osobě. Pomocí své agenturní sítě se četníci pokoušeli vypátrat, zda nějakí fašisté na okrese jsou.⁶ Vsetínský okresní hejtmán odpovídal na uvedenou žádost mnohem stručněji. Fašistické hnutí nemělo podle jeho zjištění v okrese žádné příslušníky, připustil ale, že kdyby se začalo hnutí organizovat, mělo by dost stoupenců.⁷

V průběhu roku 1925 se organizační aktivita československých fašistů rozmohla do té míry, že na Moravě už existovalo nebo mělo být založeno několik organizací (Přerov, Kroměříž, Prostějov a Olomouc). Zemský úřad proto v oběžníku z 18. 3. 1925 žádal, aby rozvoj hnutí byl s ohledem na výnos ministerstva vnitra náležitě sledován, a všechna pozorování se měla hlásit do Brna presidiu zemské politické správy. O stavu a síle hnutí a jeho organizaci i významných činitelích měla být podána zpráva do 10. 4. 1925. Z Valašska v té době však ještě nebylo co sdělovat. Všechny četnické stanice svorně hlásily, že v jejich obvodu žádné fašistické organizace nejsou a činnost fašistů nebyla pozorována.⁸

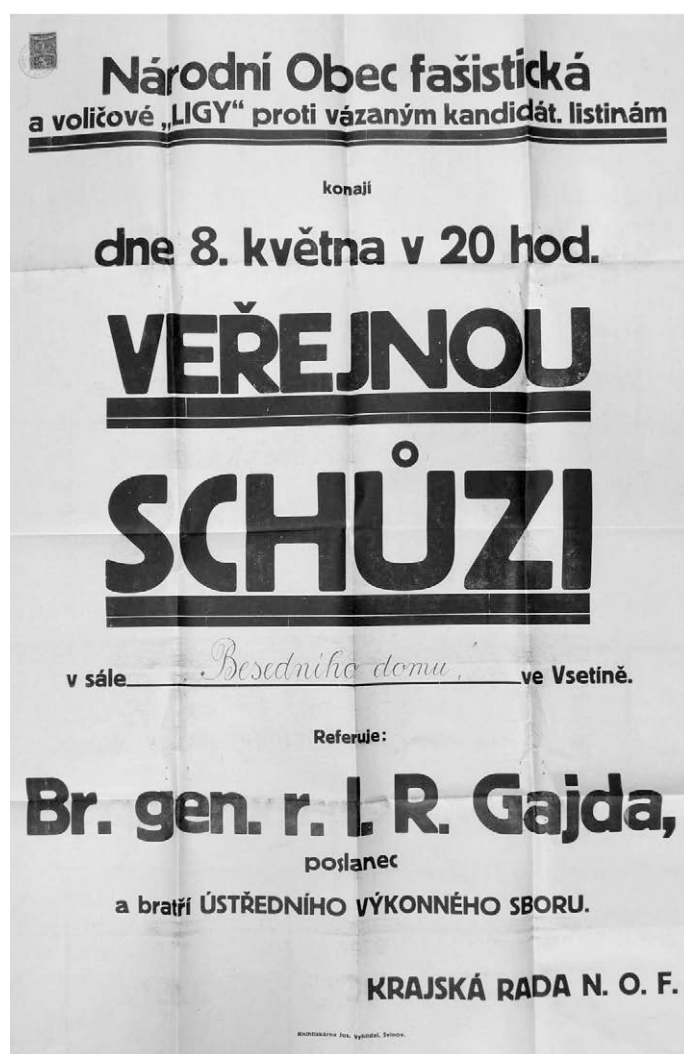
O rok později se situace změnila. Fašismus zapouštěl drobné kořínky i na Valašsku.⁹ Nemůžeme dnes zatím přesně rozlišit, nakolik do spontánního procesu zasáhla státní moc prostřednictvím placených donašečů a zda se snažila hnutí nějak usměrňovat. Meziříčští, resp. krásenští fašisté na sebe významněji upozornili poprvé 5. března 1926, kdy oznámili okresnímu úřadu, že hodlají uspořádat 12. 3. ve 20 hodin veřejnou schůzi v sále sokolovny, kde měl referovat Dr. Svozil z Prostějova, a požádali zdvořile okresní

úřad o povolení.¹⁰ Schůze byla nakonec hojně navštívena a zřejmě i díky tomu počet členů fašistické strany vzrostl. Podle hlášení z 13. 5. 1926 měla meziříčská organizace fašistů asi 80 členů. Předsedou byl Vojtěch Hrobařík, vrchní číšník v nádražní restauraci v Krásné, jednatelem účetní Jaroslav Dähne ze Zubří.¹¹

Činnost „krásenské odbočky“ však nebyla nijak výrazná. Na jarní úspěšnou schůzi se fašisté pokusili navázat znovu až v srpnu, když ohlásili na 26. 8. 1926 konání veřejné schůze o osmé hodině večerní v restaurační místnosti Sokolského domu, kde měli referenti Dr. Duda a redaktor V. Velimský řečnit na téma „sociální pojištění“ a „poslední politické události“. Tentokrát se však fašisté přepočítali. Dávno před zahájením schůze obsadili téměř všechna místa v přednáškovém sále příslušníci politických stran soc. demokratické, komunistické a lidové, takže na pořadatele při zahájení schůze zbylo jen několik málo míst v koutě. Podle odhadu bylo přítomno asi 250 osob, z toho asi 30 fašistů. Po zacinkání zvonku předseda Hrobařík přivítal přítomné a nesměle zahájil schůzi. Na vývody hlavního řečníka však reagovala přítomná opozice posměšky a různými poznámkami a každá zmínka o fašismu vyvolávala salvy odporu voláním „Hanba mu, pryč s ním!“ Když už byli přítomní syti fašistického štvání a planých frází, vynutili si dosti hlučně volbu předsednictva celé schůze a samovolně díky sociálním demokratům (jichž byla většina) zvolili předsedou Rudolfa Rýdla, jinak předsedu odborové rady, který se ihned ujal slova a řízení schůze. Pořadatelé proti tomu sice protestovali a prohlásili schůzi za ukončenou, přesto Rýdl udělil slovo sociálnímu demokratovi dr. Bohuslavu Svěrákovi, advokátnímu koncipientovi, který pohovořil o fašisty původně ohlášeném předmětu schůze – sociálním pojištění. Jeho slova vyvolala nadšený souhlas přítomných a provolávání slávy prezidentu Masarykovi a ministru Benešovi, hanby fašismu a Karlu Kramářovi. Na provokace fašistů reagoval dav výkřiky „Tiše, nebo ven!“, což nakonec fašisté za všeobecného veselí učinili, přičemž je provázelo skandování „Hanba zbabělcům!“, „Pryč s fašismem!“, „Dolů s Kramářem!“, „Ať žije Masaryk!“ a „Ať žije Beneš!“. Když pořadatelé odešli, byl dr. Svěrák upozorněn intervenujícím úředníkem, že schůze je skončena, ale přesto ještě přečetl a dal odhlasovat rezoluci a zvláštní prohlášení legionářů, jimiž byl zavržen fašismus jako zrádný a podlý pokus o zvrácení nabytých spravedlivých lidských práv a svobod a společenských řádů, jako nebezpečný podvrtný živel naší státní samostatnosti, jako příliš vratká, výstřední a drahá cizí móda a konečně jako drzý útok na nejzaslouzejší tvůrce našeho státu. Ještě před rozchodem shromáždění před půl devátou zapěli dělníci internacionálu. Tím byla „fašistická schůze“ ukončena. Fašisté si pak uspořádali důvěrnou schůzi v pivovaru, ale dav táhl za nimi a dr. Svěrák pak vyzval všechny k rozchodu. Jak bylo dodatečně zjištěno, došlo asi o půl desáté večer z Místku nákladní auto s asi 20 fašisty, patrně na posilu pořadatelům, ale již „post festum“. Pro fašisty skončila akce naprostým fiaskem.¹²

Porážku fašistů ve Valašském Meziříčí předznamenala sebevražda jednatele NOF Jaroslava Dähneho, který se 26. 8. 1926 kolem 16. hodiny zastřelil v bytě svého zaměstnavatele ing. Hrušky. Důvodem byly patrně rozhárané finanční poměry. Spisy týkající se jeho činnosti v Národní obci fašistické byly meziříčským četnictvem zajištěny a odevzdány okresnímu úřadu k dalšímu zkoumání (šlo celkem o 73 příloh, zvláštní pozornost četníků upoutal spis „Rozkaz Direktoria 2“, týkající se zřizování úderných čet).¹³

Na přelomu let 1926–1927 dosáhla NOF v českých zemích největšího rozmachu členské základny. Policejní zprávy, které jsou patrně poněkud nadsazené, hovoří o 40 000 členech jen v Praze, v Čechách mělo jít o 200 tisíc organizovaných členů.¹⁴ Pod dojmem této početní síly se fašisté chystali na obecní volby, které se měly konat v roce 1927. Zemská správa politická se

■ Plakát ohlašující fašistickou veřejnou schůzi 8. května 1930 na Vsetíně (SOKA Vsetín, OkÚ Vsetín, inv. č. 448, kart. 184)

proto obrátila počátkem prosince 1926 na všechna okresní hejtmanství, aby bylo sděleno, zda Národní obec fašistická v jejich obvodu podala návrhy na jmenování členů, případně náhradníků místních volebních komisí a členů resp. náhradníků pro reklamační komisi, a jak se okresní hejtmanství k těmto návrhům zachovalo a podalo o tom do osmi dnů zprávu.¹⁵ Presidiu bylo z Valašského Meziříčí 9. prosince 1926 sděleno, že skupina Národní obce fašistické pro Valašské Meziříčí a okolí podala návrhy na jmenování svých členů do místních volebních komisí ve čtyřech obcích, načež bylo dle jejího návrhu jmenováno po jednom členu fašistické strany v obcích Hrachovec, Veselá a Krhová. Ve Valašském Meziříčí však návrhu vyhověno nebylo, protože počet členů komise byl úplně vyplněn druhými stranami. Do reklamační komise fašistická strana žádné členy nenavrhla.¹⁶

V průběhu roku 1927 prožívala Národní obec fašistická krizi, která se projevila také vznikem opozičního hnutí. Již v lednu 1927 se NOF rozešla s redaktorem Robertem Machem z Holešova, který hlásal „ideový fašismus“ odmítající stranictví a požadoval „ideový přerod“ národa. Ani nově vytvořená říšská fašistická rada (zvaná direktorium) do hnutí jednotu nevnesla. Na funkci v tomto orgánu rezignoval v listopadu 1927 dr. Cyril Svozil z Prostějova, kolem něhož se začala vytvářet opoziční skupina.¹⁷ Na sjezdu říšské rady očistné akce NOF v Olomouci počátkem února 1928 už došlo k úplné roztržce s oficiálním vedením Národní obce fašistické, Gajda byl se- sazen z funkce vůdce NOF a byly projednány a přijaty nové programové směrnice a organizační řád. Pro nové hnutí bylo zavedeno pojmenování

„Národní tábor Československa“. V okrese Valašské Meziříčí se však fašistické hnutí nacházelo v takovém úpadku, že na dvě početně slabé organizace ve Val. Meziříčí a Rožnově nemělo opoziční hnutí žádný vliv. Ve Vsetíně se dá předpokládat, že tomu bylo podobně.¹⁸

Světová hospodářská krize v letech 1929–1933 měla na oživení aktivity fašistů značný vliv. Dne 8. května 1930 navštívil Vsetín generál Radola Gajda a řečnil na veřejné schůzi vsetínské fašistické strany, v níž se významně angažoval stavitel ing. Bohuslav Horák. Kromě Gajdy řečnili na schůzi Marie Felixová z Prahy, choť aktivního majora V. Felixe, a pražský obchodník Rudolf Rössler. Schůze byla dosti bouřlivá. Avšak po Rösslerových slovech: „*Vy proletáři a socialisté nadáváte malým českým kapitalistům a velké německé a židovské kapitalisty necháváte na pokoji nebo jim přisluhujete jako komunisté,*“ se hluk a křik nepodařilo uklidnit, načež zástupce okresního úřadu prohlásil, že schůze nabyla charakteru veřejný pořádek ohrožujícího, proto ji uzavírá, a vybídl přítomné, aby se rozešli. Poté sál vyklidilo četnictvo.¹⁹

Fašismus na Valašsku očividně neprorazil, což dokládá zjištění Okresního úřadu Vsetín, jehož hejtman hlásil 4. 4. 1933 do brněnského ústředí, že Národní obec fašistická v okrese není. Podobně z Valašského Meziříčí hlásil 13. 4. 1933 okresní hejtman presidiu zemského úřadu, že ve správním obvodu valašskomeziříčského hejtmantství nemá Národní obec fašistická organizaci. Při zjišťování politických poměrů v zemi Moravskoslezské v říjnu 1933 vyzněla hlášení okresních hejtmánů rovněž ve stejném duchu.²⁰ Místní skupina NOF ve Valašském Meziříčí, která měla asi 60 členů a kterou vedl zahradník Josef Čamek, zanikla podle hlášení tamní četnické stanice v roce 1934.²¹

S velkými těžkostmi se ujímal nová fašistická organizace Národní fronta, která vznikla sdružením NOF s několika opozičními fašistickými skupinami. Navenek však působila jako reorganizovaná NOF. Chyběly výraznější osobnosti a nedostávalo se ani finančních prostředků, takže Národní fronta se nakonec rozpadla. Vlastním cílem těchto politických kouzel mělo být posílení Národní demokracie, která za vznikem účelového politického uskupení a jeho rozpadu ve skutečnosti stála. NOF se pak začala více orientovat na nacistické Německo.²²

Vnitřní spory a hašteření vůdců nedávalo NOF příliš velké naděje na úspěch ve volbách do poslanecké sněmovny a senátu a do zemských a okresních zastupitelstev v květnu 1935. Přesto v jedné valašské obci zaznamenali fašisté tak překvapivý úspěch, že ji tím nechvalně proslavili v celé republice. Kromě Hošťálkové fašisté větší úspěchy nezaznamenali. Pouze při volbách do Národního shromáždění v roce 1935 získala NOF nepatrné procento hlasů v Hrachovci a Malé Lhotě. Příčinou bylo to, že v Hrachovci byl majitelem keramických závodů továrník Bohumil Brázda, jinak stoupenec fašismu, a ono mizivé procento odevzdaných hlasů bylo od dělníků zaměstnaných u Brázdy. Když Brázda svůj závod v Hrachovci prodal a předsídlil do Prahy, fašistické hnutí v Hrachovci zaniklo.²³

Fašisté v Hošťálkově

Kořeny úspěchu fašistů v Hošťálkově spadají ještě do konce dvacátých let. Příznivce fašismu v obci odhalily volby do poslanecké sněmovny v roce 1929, kdy zde Národní obec fašistická získala 2 hlasy. Při obecních volbách v dubnu 1932 se fašisticky orientovaní občané pokusili prorazit na kandidátce Národní ligy (Ligy proti vázaným kandidátkám). Hospodářská krize a především obrovské množství exekucí byly živnou půdou pro fašistickou demagogii. Nejvíce slyšeli lidé na sliby oddlužení, které zbídačelým pase-

kářům a nezaměstnaným dělníkům připadaly realističtější než teorie třídního boje hlášená komunisty, nebo politika kompromisů a pozvolných sociálních reforem praktikovaná socialistickými stranami.²⁴ O rozmach fašismu v Hošťálkově se nejvíce zasloužili bratři Karel a Jaroslav Suří. Asi v roce 1929 odešli za prací do Jistebníka u Mor. Ostravy, odkud do Hošťálkové příležitostně zajížděli. Od roku 1934 začali přijíždět takřka pravidelně každou neděli a propagovali fašistickou stranu.²⁵

V dubnu 1935 byly vypsané volby do zákonodárných sborů poslanecké sněmovny a senátu na 19. května, do zemských zastupitelstev na 26. května. Předvolební schůze se konaly někdy i dvakrát týdně a byly hojně navštěvovány. Často prý docházelo k ostrým výstupům a hlasitým výměnám názorů. Pro řev davu prý kolikrát ani nebylo slyšet přednášejícího. Fašisté mohli počítat s odporem všech politických stran a jejich tisku. Podle obecní kroniky se v Hošťálkově před volbami údajně zastavil vůdce NOF Radola Gajda, když byl na agitační cestě do Moravské Ostravy. Místní fašisté i zvědavci z okolí ho uvítali před Pelárovou hospodou (hospodská Rozálie Pelárová byla fanynkou hnutí a od r. 1938 členkou NOF). Dochované četnické relace o fašistických předvolebních schůzích v Hošťálkově jsou ovšem poněkud strážlivější. Předvolební schůze se v Hošťálkově uskutečnily v tomto období pouze dvě a obě svolali fašisté. První veřejná fašistická schůze dne 17. května 1935, která se konala o 20. hodině v hostinci u Nevolů, měla klidný průběh a účastnilo se jí asi 180 občanů, jimž referoval poslanecký kandidát hajný Štěpán Novosad.²⁶ Obec zdobily spousty letáků a plakátů. Na mostě u Pelárů to byla standarta Národní obce fašistické s nápisem: Číslo 13 Pán Bůh při nás. Některé formy agitace byly spíše komické. Po dědině jezdil v sobotu 18. 5. 1935 ve večerních hodinách hnojnicový vůz s nápisem: Masaryk a Beneš, naši vůdci. Pro koho vlastně agitoval, už není zcela jasné.

Nadešel 19. květen – den voleb. Do poslanecké sněmovny se volilo od 21 let, do senátu od 23 let. Vítězem parlamentních voleb se stala v Hošťálkově fašistická strana, která získala 383 hlasů do poslanecké sněmovny a 318 hlasů ve volbě do senátu. Předběhla tak stranu agrární, která získala 326 hlasů pro poslaneckou sněmovnu a 284 pro senát. Zisky dalších stran nepřekročily hranici 100 hlasů. Z výsledků se dá soudit, že nejvíce voličů přešlo do tábora fašistů od strany agrární, národně socialistické a sociálně demokratické.

Lidé se poněkud uklidnili, když viděli takový výsledek. Dne 25. května od 21 do 23 hodin se v hostinci Rozálie Pelárové konala schůze fašistické strany k volbám do zemského a okresního zastupitelstva. Přítomno bylo asi 200 lidí a průběh schůze nebyl nikým rušen. Na schůzi jako hlavní řečníci mluvili dělník Fintovský z Moravské Ostravy a obchodník Klazar z Bystřice nad Olzou.²⁷ Na voliče muselo nutně něco zapůsobit, neboť výsledek druhých voleb pro fašisty už tak příznivý nebyl. Do okresního zastupitelstva je chtělo 271 a do zemského 292 voličů. Vítězem se stali republikáni (agráři), kteří obdrželi 316 hlasů do okresního zastupitelstva a 304 hlasů do zemského zastupitelstva. V konečném výsledku však nevyhrál vlastně nikdo. Z obce sice kandidovali hajný Štěpán Novosad čp. 159 do poslanecké sněmovny za stranu fašistickou, do okresního zastupitelstva Jan Krúpala čp. 75 za stranu republikánskou a za fašisty Otto Šefčák čp. 76 a Josef Kovář čp. 3. Nikdo z nich však nedosáhl kýženého mandátu, neboť stáli na kandidátních listinách na nižším pořadí. Rozvířená hladina politického života se znovu uklidnila a lidé se vrátili ke svým běžným starostem.²⁸

Mimořádný úspěch fašistů ovšem v Hošťálkově podnítil založení místní stranické buňky. Hlavním organizátorem a místním vedoucím byl Karel Surý, nájemce parní pily, který se stal později okresním náčelníkem a krajským

Erwin Brnka (nar. 16. 2. 1901 v Praze) – jeho průkaz setníka Svatoplukových gard; v roce 1946 byl odsouzen k doživotí, 1955 podmíněčně propuštěn.
(ZAO, MLS Nový Jičín, Ls 131/46)

František Dobeš
(1895–1975), vynikající vlastivědný pracovník, autor *Knihy o Stříteži*; pokud však šlo o jeho politické názory, byl vyznavačem obskurní fašistické mystiky a zastáncem vůdcovského principu.
(Portrétní fotografie z Dobešovy Kroniky rodu Dobšů ze Stříteže nad Bečvou)

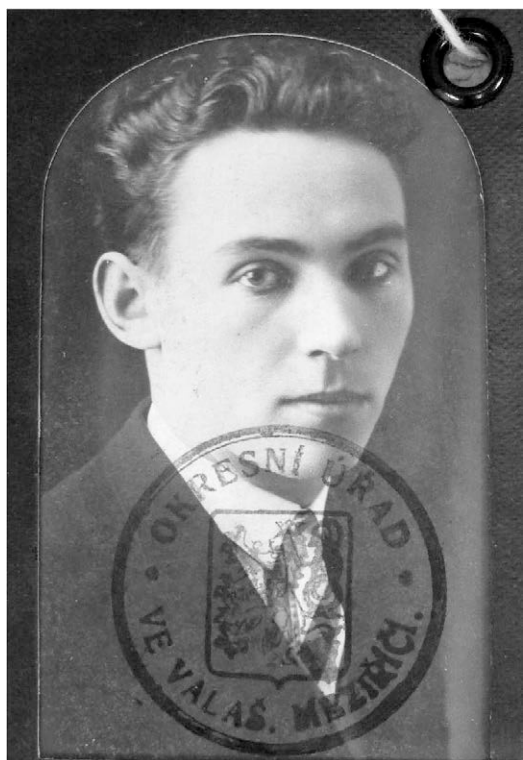

Josef Hrubý
(nar. 10. 5. 1904 v Kostelci, okr. Kyjov), obchodní cestující, bytem ve Val. Meziříčí, náměstí čp. 27. Člen NOF od roku 1925; v letech 1940–1941 vedoucí ČNST-Vlajky ve Valašském Meziříčí. Když se odstěhoval v roce 1941 na Vsetín, byl přidělen jako pomocník vsetínskému vedoucímu Vlajky staviteli Červenému.
(Foto z jeho řidičského průkazu cca 1931, SOKA Vsetín, OkÚ Val. Meziříčí, inv. č. 1504, kart. 925)

důvěrníkem. Místním náčelníkem se pak stal Štěpán Kaňák (čp. 57), pokladníkem byl Antonín Škrla (čp. 170). Za hlavního organizátora byl považován také Ervín Sypták (*1910), hoteliér z Prahy. Celkem bylo v Hošťálkové poválečným šetřením zjištěno 44 členů Národní obce fašistické.²⁹

Po válce byli hlavní protagonisté fašismu z Hošťálkové voláni k odpovědnosti a souzení. Karlovi Surému se kladlo také za vinu, že organizoval fašistický puč. Těsně před 15. březnem 1939 zastavil před Vlčkovým hostincem zahradníka Jana Kaňáka a sdělil mu, že v Hošťálkové dojde v nejbližší době k převratu. Měl již vyhlédnuté osoby k obsazení četnické stanice, poštovního úřadu a „úhlavního nepřítele“ (tak se vyjadřoval Surý) tělocvičnou jednotu Sokol chtěl rozpustit. Pro pučisty měli bratři Surí připraveny červené pásky na rukávy s nápisem FG. Kaňák mu jakoukoliv pomoc s pučem odepřel s poznámkou, že je dobrý Sokol a takovým zůstane. Onoho dne čekal Karel Surý celý den u telefonu na rozkaz k puči, který měl přijít z Moravské Ostravy. Listonoši Janu Palovi tehdy údajně řekl: „Pane Pala, vy jste legionář, uvažoval jste, co se s vámi stane teď?“ K ohlašovanému puči nakonec nedošlo, Němci byli rychlejší a zbytek republiky obsadili. Oba bratry Suré pak bylo vidět v jejich zeleném autě, jak v černých košilích a jezdeckých kalhotách jeli na Vsetín „vítat osvoboditele“, jak doslova sdělili listonoši Janu Martinkovi. Rovněž se vyjádřili, že konečně bude pevná ruka, která udělá v republice pořádek. Když se pak v roce 1939 Jan Kaňák s Karlem Surým náhodně potkal v lesním úřadě dr. Bublíka v Hošťálkové a dostal se s ním do rušné debaty, při níž řekl, že věří v příchod ruské armády do našich zemí, odpověděl mu na to Surý: „Ty blázne, vždyť by to byla národní sebevražda.“ Od té doby se Surými o politice nemluvil.³⁰

V průběhu války Surého podnik prosperoval, Surý byl také členem Českého svazu pro spolupráci s Němci a jako „český ariec“ se ucházel o některé arizované židovské podniky.³¹ Na konci války už se Karel Surý projevoval „vlastenecky“ a co nejvíce se snažil, aby se na jeho fašistickou minulost zapomnělo. Podporoval hmotně i morálně partyzánský odboj a také díky vlivu partyzánů se vyhlal z nejzávažnějších obvinění. Dne 25. června 1945 byl však zajištěn a poslán do internačního tábora na Vsetíně, ale po dvou měsících byl 18. srpna 1945 odtud na základě usnesení vyšetřující komise ONV Vsetín propuštěn. Velitel SNB Jan Žůrek jej osobně dovezl na motocyklu do Hošťálkové, což mu bylo místními následně velmi zazlíváno. Od propuštění Surého ze zajišťovací vazby dal následně ruce pryč i průmyslový referent ONV za KSČ Bohumil Klícha.³² Trestní řízení vedené proti Karlu Surému bylo nakonec v lednu 1946 u Mimořádného lidového soudu v Novém Jičíně zastaveno. Řízení však bylo posléze znovu obnoveno a trestním nálezem z 6. 11. 1946 byl Karel Surý odsouzen k peněžitě pokutě 5000 Kč, proti čemuž si podal odvolání. Na základě amnestie vyhlášené v červnu 1948 měl být předvolán k opětovnému výslechu, zda na svém podaném odvolání trvá. Předvolání se však vrátilo zpět s poznámkou, že adresát není přítomen. Karel Surý totiž v dubnu 1948 uprchl s celou rodinou na Západ, patrně do USA či Kanady.³³

■ Augustin Tyralík

(nar. 10. 7. 1904 v Jarcově), několikrát soudně trestaný rváč, násilník a neurvalec, od roku 1939 okresní náčelník Národního fašistického tábora a Fašistických gard pro okres Hranice, zakladatel a čínovník Vlajky v Hranicích; po válce uprchl do zahraničí. (Foto z jeho řidičského průkazu zabaveného v r. 1930, SOkA Vsetín, OkÚ Val. Meziříčí, inv. č. 1619, kart. 1116)

■ Jaroslav Vlček

(nar. 2. 8. 1909 v Jarcově), 1939–1942 vedoucí fašistické skupiny „Mariovců“. Jelikož se vydával za orgán gestapa a několik lidí podvedl, byl v letech 1943–1945 vězněn v Buzbachu, kde se marně domáhal vstupu do SS. (Foto z Vlčkovy žádosti o cestovní pas z r. 1939, jehož vydání se pro Vlčkův nezřízený život nedoporučovalo. SOkA Vsetín, OkÚ VM, inv. č. 1477, kart. 816)

Vlajka a bahno kolaborace

Na konci 20. let se v prostředí nacionalistické studentské mládeže zrodilo hnutí Vlajka, které se jako vyprofilovaný politický klub ustavilo kolem stejnojmenného časopisu v roce 1930. Politický program vlajkařů byl podobný cílům NOF – chtěli řízené hospodářství, stavovský stát, nastolení „nového pořádku“, potírání marxistických reakcionářů a liberalistických zůstatků, vyřešit důsledně židovskou otázku. Charakteristický pro ně jako pro všechny fašisty byl antisemitismus, antikomunismus a antisocialismus.³⁴

Po Mnichovské dohodě se fašisté na Valašsku poněkud probrali z letargie. Ve Valašském Meziříčí stále s fašismem sympatizovalo několik málo převážně majetných a lépe situovaných osob. Celkově vzato však měl fašismus malý ohlas. Do čela hnutí se postavil opět zahradník Josef Čánek (nar. 1892 v Chořelcích, okr. Kyjov), který byl organizován údajně v NOF v Moravské Ostravě, kam častěji dojížděl a přivázel odtud do Valašského Meziříčí veškeré informace a propagační materiál. Kromě Čánka sympatizovali s NOF drogistka Vilém Vodička, drogistka Oldřich Kavka, továrník Karel Michal a hostinský Augustin Tobolář. Jmenované sympatizanty Čánek informoval, co je nového, a rozdával jim došlé tiskoviny, které získával v Ostravě nebo je dostával z Prahy.³⁵

Po vytvoření Protektorátu organizační aktivita fašistů dostala nové impulzy. Pozornosti českých bezpečnostních orgánů se ovšem fašisté těšili nadále. Když se na podzim 1939 tvořily v Moravské Ostravě fašistické Svatoplukovy gardy, měli do této organizace přistoupit také příslušníci Vlajky a Fašistických Gard z Valašského Meziříčí.³⁶ Menší problém představovalo asi pouze to, že nic takového ve Valašském Meziříčí oficiálně neexistovalo. O založení Vlajky se snažil v srpnu 1939 MUDr. Porubka z Ostravy, ale nepřilíh úspěšně. Přemluvil ke vstupu MUDr. F. Bendu, který v březnu 1940 z organizace vystoupil, když byl upozorněn na její protistátní charakter.³⁷

K ustavující schůzi Českého národně socialistického tábora – Vlajky a volbě funkcionářů došlo 7. března 1940 ve 20 hodin v nálevní místnosti Lidového domu. Byli přítomni staří známí fašisté: obchodní cestující Josef Hrubý (stal se po Čánkovi vedoucím meziříčské Vlajky), zahradník Čánek, bratři Štěpán a Jaromír Kozákové, Jiří Černocký a neznámý mladík (snad policejní špicl?). Schůzka proběhla v naprostém klidu a ve čtvrt na deset se účastníci rozešli.³⁸ Meziříčští četníci schůze Vlajkařů monitorovali prostřednictvím svých konfidentů a seznam Vlajkařů se zaplňoval dalšími jmény. Do

hnutí se postupně zapojili prokurista firmy Křížan František Dobeš („dlouholetý stoupenec fašismu“), dělník Bohumil Kurfürst (pětkrát soudně trestán, jeho pověst nevalná), Jan Ševeček z Val. Meziříčí, Petr Jašek, původem ze Štramberka, František Šefraný z Příluku a technický úředník firmy Janyška Erwin Brnka.³⁹

Zvláště agilní byl Brnka. Byl velmi ambiciózní a jeho úmyslem bylo vystřadit Josefa Hrubého z vedení meziříčské organizace. Jako vedoucí Svatoplukových gard, složky organizačně podřízené Vlajce, Brnka podléhal Hrubému, jemuž se nechtěl podříditi. Zkreslováním statistik o přijatých členech chtěl dosáhnout toho, aby se v Praze na ústředí projevil Hrubý jako neschopný vedoucí. Za svá falešná hlášení dosáhl Brnka ovšem pouze toho, že byl vyhodnocen jako nejlepší v soutěži náboru členstva a od hlavního stanu Svatoplukových gard v Praze za to získal jeden pár vysokých bot. Jakmile však ústředí provedlo šetření, přišlo se i na nějaké Brnkovy zpronevěry a ten byl za to ze Svatoplukových gard vyloučen. Založil pak v roce 1942 Českou pracovní frontu při Zelených hákovitých křížích, vedených v Mor. Ostravě Jar. Kubáčem a hlavním vedoucím F. Mlčochem z Kroměříže, přičemž hlavním obvodem Brnkova působení se stal Vsetín. Kromě toho spolupracoval Brnka se vsetínským gestapem a pravidelný byl jeho styk s ostravskou služebnou Sicherheitsdienstu (SD) v Mor. Ostravě. Podle výpovědí úředníků ostravské služebny SD patřil Brnka mezi nejlepší a nejagilnější konfidenty, byl veden nejen u ostravské úřadovny, ale byl ohlášen jako konfident také do Prahy. Dostával pravidelnou měsíční odměnu v částce 1000 K, za což podával obvykle dvakrát týdně zprávy týkající se všeobecné politické situace.⁴⁰

Činnost Vlajky v důsledku řevnivosti a ješitnosti jejích vedoucích čínovníků skomírala. Ačkoliv Vlajkaři počítali jen ve Valašském Meziříčí nejméně s 500 členy, měla Vlajka jen dvě desítky aktivních členů a asi 100 členů pasivních.⁴¹ Vlajka patřila mezi nejnebezpečnější kolaborantské a fašistické organizace v Protektorátě a mnozí vlajkaři byli po válce souzeni také jako spolupracovníci gestapa a udavači (Ervín Brnka, Jaroslav Vlček, Ladislav Tyralík, Petr Jašek aj.). Nebezpečí nepominulo ani poté, co byla činnost Vlajky v důsledku neustálého štvání jejích funkcionářů proti E. Moravcovi v dubnu 1942 na tři měsíce zastavena. Jelikož J. Rys-Rozsývač nadále stejně jako celé vedení Vlajky pokračovali v útocích proti E. Moravcovi, vydal v prosinci 1942 K. H. Frank rozkaz, aby byli vedoucí Vlajky zatčeni a internováni

v Dachau jako tzv. čestní vězňové. Obdobně dopadla Národní obec fašistická, jejíž činnost byla zastavena 1. ledna 1943. Většina členů z rozpuštěných organizací našla uplatnění jinde, např. v Kuratoriu pro výchovu mládeže, Veřejné osvětové službě či v Národním souručenství.⁴²

V roce 1943 byl rozpuštěn také Český svaz pro spolupráci s Němci, který neměl nikdy plnou důvěru nacistů a sdružoval jak aktivistické kolaborantské živly hájící vůdcovský princip, tak četné představitele občanské společnosti, hledající jakékoliv politické vyžití v zájmu záchrany národa. Okrsková skupina ČSSN ve Valašském Meziříčí ukončila činnost k 30. 11. 1942, obdobně také vsetínská organizace.⁴³

Poválečné účtování s fašistickými činovníky tvoří neméně zajímavou kapitolu našich dějin, která by si zasloužila speciální studii. Dost možná, že na stránkách naší revue se tímto tématem budeme zabývat.

Otisk razítka Československých fašistů – odbočka Krásno n. B. (SOKA Vsetín, OkÚ VM, inv. č. 1338, kart. 423)

1 K obecným souvislostem již klasické dílo: PASÁK, Tomáš. *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*. Praha: 1999. Poměry na Moravě shrnuje nejnověji: VYKOUPILO, Libor. *Český fašismus na Moravě*. Brno: 2012. Pouze kurzorická pozornost je valašskému fašismu věnována v obsáhlém vlastivědném díle: NEKUDA, Vladimír a kol. *Okres Vsetín. Rožnovsko – Valašskomeziříčsko – Vsetínsko*. Brno: 2002, s. 243, 247, 249, 272 (příslušné stati pocházejí z pera Z. Pomkly a P. Vašíčkové. Jinak nezbyvá, než se konkrétních poznatků dobrat studiem příslušných pramenů, zvláště presidiálních spisů okresních úřadů (dále OkÚ) ve Státním okresním archivu Vsetín (dále SOKA Vsetín), Zemského úřadu v Brně (Moravský zemský archiv v Brně - dále MZA) a fondů uložených v Archivu bezpečnostních složek v Praze (dále ABS).

2 PASÁK, Tomáš. C. d., s. 63.

3 Poslanec soc. dem. Siegfried Taub na schůzi ve Svitavách 14. 1. 1923 se otevřeně vyslovil, že: „Fascistické hnutí v Československu nebude za žádných okolností trpěno.“ MZA Brno, Zemský úřad Brno, B 40, pres. spisy, karton č. 62, č. 802/23. Boj „proti fašistům“ patřil do programu činnosti KSČ dle ustanovení výkonného výboru Kominterny od počátku února 1923. (Důvěrná zpráva ZSP Brno č. 5233/23 pres., SOKA Uherské Hradiště, pres. spisy, kart. 496, č. 114/23 pres.)

4 SOKA Kroměříž, OkÚ Holešov, pres. spisy, inv. č. 398, kart. 12, č. 164/22; srov. PASÁK, Tomáš. C. d., s. 63.

5 SOKA Vsetín, OkÚ Valašské Meziříčí, pres. spisy, inv. č. 1252, kart. 31, č. 343/24 pres.

6 Tamtéž.

7 SOKA Vsetín, OkÚ Vsetín, pres. spisy, inv. č. 189, kart. 6, č. 265/24 pres.

8 SOKA Vsetín, OkÚ Valašské Meziříčí, pres. spisy, kart. 33, inv. č. 1252, č. 124/25 pres.

9 V dubnu 1926 vznikla fašistická organizace také ve Zlíně, ovšem uherskohradištský okresní hejtmán o ní hlásil nadřízeným úřadům, že zlínská fašistická organizace má ráz čistě akademický. (SOKA Uherské Hradiště, OkÚ Uh. Hradiště, pres. spisy, kart. 499, č. 126/26.) Ve Valašských Kloboukách byl předsedou tamní odbočky NOF poštovník Al. Přívozník a jednatelem sedlářský

pomocník Fr. Beránek. (SOKA Uh. Hradiště, OkÚ Uh. Brod, pres. spisy, kart. 569, č. 66/26.)

10 SOKA Vsetín, OkÚ Val. Meziříčí, inv. č. 1338, kart. 422, č. 4872.

11 SOKA Vsetín, OkÚ Val. Meziříčí, pres. spisy, inv. č. 1252, kart. 33, č. 288/26 pres.

12 Úřední relace v SOKA Vsetín, OkÚ Val. Meziříčí, inv. č. 1338, kart. 423, č. N-14796/26. Poněkud barvitější je vyličení průběhu schůze v týdeníku *Lubina*, 3. 9. 1926, roč. XIV, s. 2, k němuž bylo také přihlédnuto.

13 SOKA Vsetín, OkÚ Val. Meziříčí, pres. spisy, inv. č. 1252, kart. 34, č. 457/26 pres.

14 PASÁK, Tomáš. C. d., s. 82.

15 SOKA Vsetín, OkÚ Val. Meziříčí, pres. spisy, inv. č. 1252, kart. 34, č. 616/26.

16 Tamtéž.

17 PASÁK, Tomáš. C. d., s. 87. Je jisté na místě se ptát, nakolik byla tato krize „vyvolávána“ a „usměrňována“ státobezpečnostními orgány, které činnost fašistů sledovaly dosti bedlivě.

18 PASÁK, Tomáš. C. d., s. 87. (SOKA Vsetín, OkÚ Val. Meziříčí, pres. spisy, inv. č. 1252, kart. 37, č. 889/28 pres.)

19 SOKA Vsetín, OkÚ Vsetín, pres. spisy, inv. č. 189, kart. 15, č. 69/31 pres.

20 MZA Brno, B 40, pres., kart. 206, č. 4177/33, fol. 132r, 136r, 373r, 378r.

21 SOKA Vsetín, OkÚ Val. Meziříčí, inv. č. 1252, kart. 53, č. 53/40.

22 PASÁK, Tomáš. C. d., s. 139–140; srov. též „Národní fronta se na Moravě těžko ujímá!“ (*Moravská orlice*, sobota 21. 4. 1934, č. 93, roč. 72, s. 1.); „Národní fronta přebírá členstvo Národní obce fašistické.“ (*Moravská orlice*, 19. 9. 1934, roč. 72, č. 219, s. 5.)

23 SOKA Vsetín, OkÚ Val. Meziříčí, inv. č. 1252, kart. 53, č. 53/40.

24 BALETKA, Ladislav. *Naše obec – náš domov. Partyzánská obec Hoštálková od minulosti k dnešku*. Hoštálková: 1983, s. 36–38; týž in: *Hoštálková 500 let*. Hoštálková: 2005, s. 28.

25 SOKA Vsetín, Okresní národní výbor Vsetín (dále ONV Vsetín), inv. č. 1097, kart. 424.

26 SOKA Vsetín, OkÚ Vsetín, inv. č. 478, kart. 198.

27 SOKA Vsetín, OkÚ Vsetín, inv. č. 478, kart. 198.

28 SOKA Vs, MNV Hoštálková, inv. č. 37, kronika, nestránkováno.

29 ABS Brno-Kanice, OO VB Vsetín, dodatky, Okupace Vsetín – pomocný materiál. Seznam fašistů v Hoštálkově, hlášení četnické stanice Hoštálková z 19. 11. 1946, č. 130 dův./1946 pro okresní velitelství SNB Vsetín.

30 SOKA Vsetín, ONV Vsetín, inv. č. 1097, kart. 424, fol. 54r–55r; 125r–126r. Vyprávění o puči může mít skutečně reálný základ. Radola Gajda se v odpoledních hodinách 15. 3. 1939 rozhodl pro okamžité uchopení moci a v tisku publikoval prohlášení, v němž oznámil, že se ujímá jednotného politického vedení národa. Čeští fašisté v Praze dosáhli určitých úspěchů přesto, že Gajda se nakonec do jejich čela nepostavil a zákrokem německé armády byla akce fašistů 17. 3. 1939 likvidována. Podobně skončily paralelní pučistické pokusy Vlajkařů a Akce národní obrody. PASÁK, Tomáš. C. d., s. 259–261.

31 Dne 13. 12. 1939 se Karel Surý obracel na zlínský oberlandrát s žádostí o přidělení některé z židovských pil, a to buď Kulka a spol. v Novém Hrozenkově nebo Knöpfelmacher Vsetín. (SOKA Vsetín, ONV Vsetín, inv. č. 1097, kart. 424, fol. 51r.)

32 SOKA Vsetín, ONV Vsetín, inv. č. 1097, kart. 424, fol. 40r.

33 SOKA Vsetín, ONV Vsetín, inv. č. 1097, kart. 424, fol. 106r.

34 PASÁK, Tomáš. C. d., s. 345an; HUŇÁČEK, Zdeněk a kol. *Český antifašismus a odboj. Slovníková příručka*. Praha: 1988, s. 493an.

35 SOKA Vsetín, OkÚ VM, inv. č. 1252, kart. 53, č. 53/40.

36 Tamtéž.

37 SOKA Vsetín, OkÚ VM, inv. č. 1252, kart. 53, č. 53/40; ONV Vsetín, inv. č. 1184, kart. 1045.

38 SOKA Vsetín, OkÚ VM, inv. č. 1252, kart. 53, č. 53/40.

39 Velitelství četnické stanice Val. Meziříčí na žádost okresního úřadu č. 12258-III ze dne 30. 8. 1940 podalo dne 17. 9. 1940 charakteristiky Josefa Hrubého, Josefa Čamka, Jana Ševečka, Bohumila Kurfürsta, Petra Jaška a Františka Dobeše. (SOKA Vsetín, OkÚ Val. Meziříčí, inv. č. 1252, kart. 53, č. 53/40.)

40 ABS Praha, O-STB Ostrava, S-1230.

41 Podle výpovědi Štěpána Kozáka z 18. 5. 1945 měla Vlajka 100 členů, schůzí se účastnilo vždy jen 30 až 40 členů. (ABS Praha, O-STB Ostrava, S-4706, f. 343v.)

42 PASÁK, Tomáš. C. d., s. 348–350; HUŇÁČEK, Zdeněk a kol. C. d., s. 75; NAKONEČNÝ, Milan. *Vlajka. K historii a ideologii českého nacionalismu*. Praha: 2001.

43 Prvním předsedou okrskové skupiny ČSSN ve Val. Meziříčí se stal v červenci–srpnu 1940 továrník Jan Křižan, po jeho smrti (4. 2. 1941) převzal vedení prof. L. Cibulka a po jeho odchodu do Uh. Brodu se stal předsedou ředitel gobelínové školy Jaroslav (Járo) Kučera, který provedl likvidaci organizace. (SOKA Vsetín, OkÚ Val. Meziříčí, inv. č. 1252, kart. 57, č. 511/42 pres.; ONV Val. Meziříčí, inv. č. 921, kart. 538.) Na Vsetíně měl ČSSN v květnu 1941 celkem 60 platících členů, dalších 30 členů přinesl nábor v květnu 1942 (ABS Praha, sign. 315-225-16).

Co si pamatuje kloboucký památník

Petr Odehnal

Oslavy 30 let Československé republiky, 1948

Řeč drží předseda městského národního výboru Antonín Dvořák.
(Městské muzeum Valašské Klobouky, Fotoarchiv, inv. č. 4687)

I. Památník T. G. Masaryka a M. R. Štefánika, památník československé vzájemnosti

Dne 21. února 1932 byla ve Valašských Kloboukách založena odbočka Svazu československého důstojnictva. Předsedou odbočky byl zvolen JUDr. Leopold Špišek, jednatelem se stal Eduard Matyáš, obchodník kůžemi, ze zakladatelů je nutno ještě jmenovat Antonína Dvořáka, toho času řídícího učitele v Tichově, a Jaroslava Kučeru, ředitele valašskomeziříčské gobelinové školy. Základní myšlenkou odbočky byla realizace památníku věnovaného T. G. Masarykovi a M. R. Štefánikovi (v dobových pramenech je objekt označován jako pomník). Již 26. února valašskokloboucká městská rada projednávala žádost „odbočky Svazu čs. důstojnictva ve Val. Kloboukách“ o propůjčení „prostranství okolo podstavce zbudovaného v soudní zahradce, kdež zamýšlí zbudovati bustu p. presidentu Masarykovi a zemř. gen. Štefánikovi. Žadatelé nechtě však městské radě předložit náčrtek a sdělit, do které asi doby hodlají příslušné vybudovati.“ Dne 10. června 1932 schválila kloboucká městská rada záměr odbočky postavit památník podle předloženého nákresu a fotografie, a to právě v oné zahradce před soudní budovou. Rozpočet počítal s náklady 15 000 Kč; městští radní nemohli zatím za město garantovat nějaký příspěvek, nicméně odbočce odpověděli, že jí dají vědět po schválení rozpočtu na rok 1933. Na zasedání rady 14. října 1932 bylo projednáváno připomenutí odbočky, že z rozpočtu na příští rok byla městem přislíbena finanční podpora jejího záměru. Nutno připomenout, že sledovaná léta byla dobou hospodářské krize. Pamětní spis vložený do základů památníku¹ upozorňuje, že od prosince 1932 do 25. června 1933 bylo v Kloboukách vypovězeno 80 živností. Tiseň byla i v zemědělství...

Již od dubna 1933 probíhaly ve městě přípravy, aby hosté chystané slavnosti odhalení památníku měli jen ty nejlepší dojmy. 19. dubna se radní usnesli, že soudní budova bude „opatřena nátěrem cementové barvy, vhodné k barvě pomníku“, 12. května bylo rozhodnuto o zhotovení nových vrat do dvorku soudní budovy (měla být natřena vhodně k barvě budovy a opatřena tabulkou, že „vylepování plakátů na ni jest zakázáno“), okenní římsy měly být oplechovány, 16. května bylo usneseno natřít i radniční budovu a opatřit ji tabulí „Městský úřad“.

5. května 1933 rada vyslovila souhlas s jejím zařazením do čestného předsednictva slavnosti. 13. června pak byl na slavnost delegován náměstek starosty Pechanec, „který svůj proslov předloží odbočce nejpozději 18. t. m. v důsledku toho, že slavnost bude vysílána rozhlasem“ (bylo to první rozhlasové vysílání z Klobouk). Pamětní spis uvádí, že „návrh na pomník

provedl profesor architekt Boh. Kubka z Val. Meziříčí,² reliéfy vytepal z bronzu akad. sochař Jar. Krula z Jaroměřice n./Rokytnou, bílý mramor dodaly Moravsko-slovenské cementárny v Hor. Srnie a sochařskou práci provedla fa. Pollach a Urban v Přerově. Pomník sám zbudován byl za celkový obnos 20.000 Kč a úpravu parku okolo pomníku provedlo na svůj náklad obnosem 5.000 Kč město Val. Klobouky. Betonový základ pomníku provedl Jan Haas, zed. mistr ve Val. Kloboukách, květinovou úpravu parku kolem pomníku Jaroslav Švarc, učitel ve Val. Kloboukách, zdivo kolem parku Frant. Rafaja, zed. mistr ve Val. Kloboukách, a železné okrasné zábradlí kolem parku Ant. Nevrlka, zámečnick z Val. Klobouk. Technický dozor při stavbě pomníku i úpravy parku prováděl pokladník Odbočky, nadporučík v záloze František Waller.“ Záhy začal být památník spojován s myšlenkou československé vzájemnosti a také tak nazýván; v červenci 1934 zde byly prosloveny hlavní projevy u příležitosti Dne československé vzájemnosti, kterého se zúčastnili například profesor trenčínské obchodní akademie Ladislav Musil, etnograf Jan Húsek či spisovatel Jiří Mahen (slavnost vyvrcholila inscenací Mahenovy hry Jánošík). Ve své době zřejmě šlo o vůbec první památník zasvěcený této ideji.³

Památník původně nesl bronzové desky s portrétními reliéfy T. G. Masaryka a M. R. Štefánika a nápis: PRVÉMU PRESIDENTU – MINISTRU NÁR. OBRANY – SVOBODNÉ VLASTI / ODBOČKA SVAZU ČS. DŮSTOJNICTVA 1933. Záhy však přišel režim, který nebyl ve shodě s pomníkem prezentovanými ideály.

Po válce byl památník místním národním výborem obnoven, ovšem na pořízení nových reliéfů byla uspořádána sbírka vyhlášená 24. ledna 1946: „Protože pomník byl důstojným památníkem obou slavných mužů a je postaven na tak vhodném místě, že se toto stalo místem všech veřejně konaných pietních a národních slavností, je nezbytným, aby byl doplněn novými reliéfy obou mužů, jichž památce byl zbudován. Odbočka Svazu čs. důstojnictva splynula i v našem městě se Svazem brannosti. Tento se teprve tvoří a nemá tudíž žádných finančních prostředků. Obrací se tedy na všechny lidi dobré vůle s výzvou: „Pomozte nám zahladit stopy germánského barbarství! Přispějte peněžitým darem na dokončení pomníku československé vzájemnosti!“⁴ Znovuodhalení památníku – s novými deskami⁵ – se konalo 23. června 1946.

■ Budova okresního soudu se zahrádkou, kolem roku 1920
(Městské muzeum Valašské Klobouky, Fotoarchiv, inv. č. 9350A)

II. Památník osvobození

A zanedlouho opět přišel režim, jehož ideály byly postaveny jinak. Památník byl postupně pojat jako pomník obětem druhé světové války, jako „památník Osvobození“. V neděli 9. září 1956 uspořádal Svaz protifašistických bojovníků – v rámci mezinárodního týdne boje proti fašismu – na náměstí u památníku mírovou manifestaci, během které byly na památníku

odhaleny dvě pamětní desky. První desku zdobil motiv věnce z ostnatého drátu, lipová ratolest a nápis: OBĚTEM NACISTICKÉ / OKUPACE LET 1939–1945. Na druhé desce byl nápis: DÍK SOVĚTSKÉ ARMÁDĚ / NAŠÍ OSVOBO-DITELCE.

V červenci a srpnu roku 1968 se jednalo o obnově pomníku: „Žel, asi v r. 1953 byly bronzové reliéfy T. G. Masaryka a M. R. Štefánika dosud nezjištěnými osobami na příkaz pravděpodobně tehdejších funkcionářů ONV a OV KSČ Valašské Klobouky, jednou v noci odstraněny. V letošním roce, na základě požadavků občanů, politických a společenských organizací bylo pátráno po těchto reliéfech, avšak toto bylo bezúspěšné. Nepodařilo se je naleznout. Proto rada MěstNV ve Valašských Kloboukách na návrh komise k tomu účelu zřízené, rozhodla na své schůzi dne 8. 8. 1968 pořídit nové reliéfy a pomník Československé vzájemnosti u příležitosti 50. výročí vzniku ČSSR obnovit.“ Stávající desky měly být „přeneseny na jiné místo buď přímo v pomníkové části nebo v těsné blízkosti“. Nové reliéfy měl zhotovit sochař Miloš Šperling, nové důstojné umístění stávajících desek měli navrhnout akademický malíř Lojza Baránek a malíř a keramik Josef Jeřábek. Práce se rozběhly záhy; během srpnových událostí památník nakrátko ozdobily kreslené portréty Alexandra Dubčeka a Ludvíka Svobody a velký nápis PRAVDA VÍTĚZÍ.

A zase nové poměry, které daly památníku novou tvář. Byl tak velice po ruce, ve středu náměstí, všem návštěvám na očích... Na památník byl osazen státní znak Československé socialistické republiky a vyveden nápis z jednotlivých písmen: „NA VĚČNOU PAMÁTKU BOJOVNÍKŮ ZA SVOBODU / VLAST A SOCIALISMUS“. Památník („monolitní blok čtvercového průřezu z travertinu vysoký 4 m, s čtvrtkruhovým podstavcem obloženým travertinem“), renovovaný „podle návrhu akademického architekta M. Totuška“, byl slavnostně odhalen 2. května 1980.⁶ Obnovu provedl sochař Miloš Šperling. No, jednotlivá písmena nápisu byla občany postupně „rozebrána“...

Doplňme, že s výjimkou pamětní desky věnované deseti klobouckým obětem z řad Sokola a pamětní desky železničnímu zaměstnanci Bohumilu Kovalčíkovi připomínal na čtyři desítky klobouckých obětí druhé světové války⁷ již jen pomník umístěný u nově postavené budovy valašskokloboucké základní školy. Tento areál byl slavnostně otevřen 25. srpna 1973, autorem pomníku byl akademický sochař Stanislav Mikuláščík.⁸ Pomník charakteristický svou vertikálností byl jako „komunistický totem“ při rozsáhlých rekonstrukcích školy v roce 2014 odstraněn,⁹ nicméně v roce 2015 by měl být díky porozumění vedení školy znovu obnoven. Valašské Klobouky tak znovu získají pietní místo připomínající místní oběti druhé světové války.

■ Srpen 1968
(Městské muzeum Valašské Klobouky, Fotoarchiv, inv. č. 965)

Slavnost odhalení památníku věnovaného T. G. Masarykovi a M. R. Štefánikovi, 29. červen 1933 (Městské muzeum Valašské Klobouky, Fotoarchiv, inv. č. 2387)

Obnova památníku, listopad 1968 (Městské muzeum Valašské Klobouky, Fotoarchiv, inv. č. 962)

Památník 80. letům 20. století (Městské muzeum Valašské Klobouky, Fotoarchiv, inv. č. 6434)

III. Památník československé vzájemnosti

V letech 2005–2006 byl památník opraven, znovu zasvěcen původní myšlence československé vzájemnosti a opět osazen bronzovými deskami s portréty Masaryka a Štefánika. Památník je z tryskané liberecké žuly, autorem koncepce obnovy a také desek je akademický sochař Miroslav Zvonek. Slavnostní odhalení renovovaného památníku se konalo 28. října 2006.

1 Městské muzeum Valašské Klobouky, Archiv, K 43/1. Pamětní spis obsahuje na s. 6–9 také seznam dárců k 25. červnu 1933, kdy byl pamětní spis do pomníku zazděn, včetně výše jejich příspěvku. Mezi dárci nalezneme živnostníky a obchodníky z Klobouk a okolí, obce Valašskokloboucka, vojenské jednotky a odbočky svazu československých důstojníků z Moravy i z Čech a Slovenska. Město Valašské Klobouky kromě zmíněných nákladů 5 000 Kč darovalo ještě dalších 250 Kč, firma Františka Šerého darovala 500 Kč, dr. Špišček 300 Kč, odbočky svazu československých důstojníků v Bystřici pod Hostýnem a ve Valašském Meziříčí po 300 Kč, příspěvek „komitě pro pomník padlým“ činil 393 Kč, 200 Kč darovala firma Baťa, 50 Kč poskytl ministr financí Karel Trapl...

2 Tuto realizaci Bohumíra Kupky připomněla na stránkách Valašska MARTIŠKOVÁ, Ivana. Prvorepublikové pomníky a památníky od valašských umělců a architektů. *Valašsko, vlastivědná revue* 31, 2/2013, s. 47–48.

3 ODEHNAL, Petr. Zapůsobení na celou veřejnost, často dost vlažnou. Tři památníky ve Valašských Kloboukách z počátku 30. let. *Vlastivědné kapitoly z Valašskokloboucka*, 7, 2006, s. 48–49. O československé vzájemnosti ve 30. letech 20. století a roli Valašských Klobouk v těchto aktivitách srovnej JUNEK, Marek. Štefánikova společnost a její působení na moravsko-slovenském pomezí. *Vlastivědné kapitoly z Valašskokloboucka* 4, 2003, s. 50–53.

4 Městské muzeum Valašské Klobouky, Archiv, K 14/6.

5 Jeden pamětník mi sdělil, že původní desky uložené v kloboucké škole měly být za války „pro jistotu“ zničeny.

6 Moravský zemský archiv v Brně, Státní okresní archiv Zlín, fond Městský národní výbor Valašské Klobouky, inv. č. 77 (kronika města z let 1919–1961); tamtéž, kronika města z let 1979–1985, bez evidence uložení; tamtéž, inv. č. 194 a 314. Městské muzeum Valašské Klobouky, Fotoarchiv, inv. č. 962, 965, 1092, 2326A, 2380, 2388, 2913, 4687, 6434, 7109, 7943, 7945 a 8285A. JAROŠ, Jaroslav. Stručný přehled o odbojové činnosti ve Valašských Kloboukách. *Vlastivědné kapitoly z Valašskokloboucka* 1965/1, s. 34–48. – *Zpravodaj Měst NV Valašské Klobouky* 9, 3/1980, s. 3.

7 JUDr. Přemysl Coufal, Karel Kuňák, Ferdinand Rychlovský, Karel Stolař a Jaroslav Zlámal zahynuli v koncentračním táboře, popraveni byli Jaroslav Šerý a František Tomašík, ještě 3. května 1945 zahynul František Bařinka. Devět životů si vzaly dvě bomby, které spadly na Zástodol 7. března 1945 (z klobouckých občanů to byli Karel Maccnauer, Rozálie Fojtková a pět členů rodiny Veverkovy – manželé František a Františka a jejich děti František, Vlasta a Jan). Oběti nacistické vyhlazovací akce se stali členové židovských rodin Haasů, Wachsmannů a Weinsteinů a romských rodin Didi a Murků. Při náletech v Německu zemřeli Josef Kousal a Bohumil Štajer, na Slovensku pak při náletech Berta a Jan Weinsteinovi, během Slovenského národního povstání zahynul Otto Weinstein. Některé z těchto obětí dnes připomínají alespoň hroby nebo kenotafy na rodinných náhrobnících na místním hřbitově.

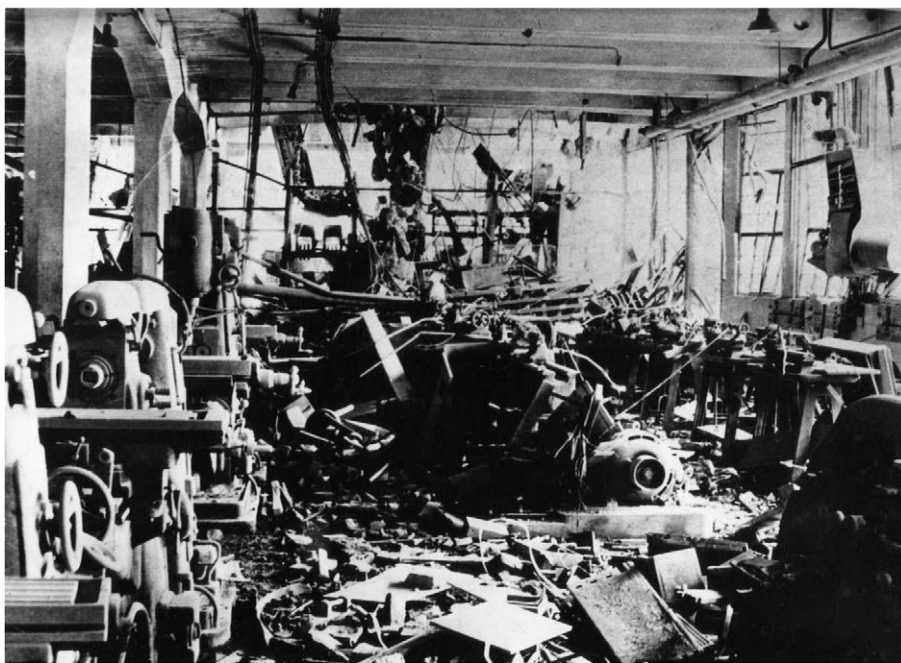
8 ODEHNAL, Petr. Čest jejich památce! Pietní místa zasvěcená obětem druhé světové války na Valašskokloboucku. *Vlastivědné kapitoly z Valašskokloboucka* 14, 2013, s. 4–32.

9 Kdo ke škole přicházel (bude přicházet), mohl (bude moci) číst nápis: NEBOŤ SVĚT SE / NEMŮŽE OSVOBO-DIT OD SVÝCH TEM-/NOT-LEČ VZNÍCENÍM /POCHODNĚ MOUDROSTI/- MOUDROST PAK / SE NEMŮŽE NIKDE / LÉPE VSTÉPOVATI / NEŽ V MLÁDEŽI A TO / NIKDE JINDE MOCNĚJI / NEŽ VE ŠKOLÁCH / JAN AMOS KOMENSKÝ. Ze strany ke škole nese pomník nápis: PAMÁTCE PADLÝM / A UMUČENÝM / SPOLUOBČANŮM / KTERÍ POLOŽILI / SVÉ ŽIVOTY V BOJI / ZA NÁRODNÍ A / SOCIÁLNÍ /SVOBODU / V NAŠÍ VLASTI. Dále pak blok s letopočty: 1939 / 1940 / 1941 / 1942 / 1943 / 1944 / 1945.

Zbrojovka Vsetín

v období německé okupace

David Kostka

Válečné škody v areálu Zbrojovky ve Vsetíně
(Archiv Muzea regionu Valašsko)

Založení Zbrojovky Vsetín v roce 1937 souviselo s blížícím se válečným nebezpečím. Nejvyšší vládní a armádní čínovníci si byli vědomi toho, že v případě vypuknutí války budou bombardováním postížena především největší města republiky. Proto bylo rozhodnuto o přesunutí vybraných oddělení brněnské Zbrojovky do pohraničních oblastí. Jednotlivé provozy byly postupně z brněnského závodu stěhovány do nově vzniklého areálu ve vsetínské místní části Jasenice. Stěhování bylo mimo jiné spojeno i s příchodem kvalifikovaných pracovníků a dělníků do Vsetína. Nově vzniklý závod se stal největším zaměstnavatelem na Vsetínsku. Paradoxně tím byl vyřešen dlouholetý problém s nezaměstnaností v regionu.

Dne 14. března roku 1939 skončilo období druhé republiky. Pomnichovský prezident Emil Hácha byl pozván do Berlína, kde byl nucen podepsat kapitulaci. Během následujících dní se po celé republice začali objevovat příslušníci německé armády. Téhož dne, kdy byl vyhlášen Protektorát Čechy a Morava, tedy 16. března 1939, se v odpoledních hodinách objevily německé jednotky i ve Vsetíně. Nejprve došlo k obsazení strategických a institucionálních bodů. Jednalo se o budovy úřadů, křižovatky aj. Po zajištění důležitých pozic se Němci vydali obsadit místní závody. Přestože závodní stráž ve Zbrojovce měla k dispozici střelné zbraně, byl závod obsazen bez náznaků odporu.¹

Na podzim roku 1939 se změnil název celého koncernu. Z původního názvu Československá zbrojovka a.s. mělo být vypuštěno slovo „Československá“ a nahrazeno označením v němčině „Waffenwerke Brünn“. Kromě vsetínské Zbrojovky koncern sestával ze zbrojních závodů v Brně, Považské Bystrici, Kuřimi a z pražských závodů.² Organizační schéma vytvořené 28. února roku 1939 bylo dne 15. října roku 1942 změněno a došlo k jeho zásadní reorganizaci. Důležitým momentem byl vznik odboru osazenstva, který zajišťoval, aby určená místa byla obsazena pouze Němci či kolaboranty.

Během okupace měl vsetínský závod celkem tři ředitele. První z nich ing. Bedřich Eimut nastoupil na post ředitele ještě před okupací a nahrazen byl 1. května roku 1940 dr. ing. Aloisem Sosnarem, který v dokumentech gestapa figuroval jako spolupracovník a po skončení války v roce 1945 byl kvůli kolaboraci propuštěn.³ Posledním ředitelem se stal 1. ledna roku 1944 ing. Wilhelm Gryzbeck, který s koncem války skončil i na své pozici. Přestože oficiálně vykonával funkci od počátku roku 1944, ve skutečnosti se ředitelem stal již v druhé polovině roku 1943. Za zmínku jistě stojí, že na pozici místo-

ředitele působil ing. Antonín Voženílek, který mimo to zastával i funkci předsedy ve správní komisi města Vsetína, odkud se snažil ovlivňovat složení městské správy. Během roku 1944 byl však zatčen gestapem v souvislosti s působením v Sousedíkově odbojové organizaci.⁴

Německé vedení přikládalo velkou důležitost tomu, aby exponovaná místa a vedoucí pozice byly obsazeny jejich lidmi. Ve Vsetíně se však nevykytovala početná německá menšina, jako tomu bylo například v Brně nebo Praze. Standardní postup spočíval v obsazení nejdůležitějších pozic Němci. Jednalo se zejména o bezpečnostní, personální a výrobní místa. Nejvýznamnější změna ve vedení závodu se odehrála na pozici bezpečnostního referátu, který se během roku 1940 stal faktickým řídicím orgánem závodu, jemuž musel podávat zprávy a informace i sám ředitel Zbrojovky. Bezpečnostní referát byl v každodenním styku s gestapem, věděl o všech tajných jednáních, měl přístup na pracoviště v pracovní době i mimo ni, dostával k rukám anonymní udání aj. Místo hlavního zmocněnce bezpečnostního referátu bylo vyhrazeno nejspolehlivějším nacistickým příslušníkům. Nově zřízeným oddělením se stala závodní stráž (Werkschutz), která nezajišťovala pouze ostrahu a ochranná opatření, ale vydávala i závodní průkazy. Přitom byl každý zaměstnanec důkladně prošetřován a kontrolován.⁵

Vsetínská Zbrojovka prošla během prvních let války čilým obdobím výstavby. Již v průběhu prvních dvou let války byly dostavěny budovy určené k výrobě, mezi kterými lze jmenovat kalírnu, brusírnu nebo montážní dílnu. Dostavěny byly dále například dvě nové budovy internátu, kantýna a skladiště.

V roce 1941 se počítalo s výstavbou obytných domů, kterých mělo být vybudováno přibližně pět. Bytová otázka byla kamenem úrazu již od prvo počátku. Válka si žádala neuvěřitelné nasazení ve výrobě, což se promítlo v množství zaměstnanců, kteří v závodě pracovali. Během roku 1939 došlo k odkoupení pozemků v Panské zahradě. Zima na přelomu let 1939–40 však trvala až do jarních měsíců, což se promítlo do termínu ukončení stavby. Poslední dům byl dostavěn až v listopadu roku 1940. Pět nových domů však problém s bydlením ve městě nevyřešilo. Vedení Zbrojovky se proto rozhodlo zakoupit další pozemky od města Vsetína, tentokrát v místní části Trávníky. Zde se vystavělo dalších pět bytových domů. Na konci roku 1942 stálo ve Vsetíně 20 nových bytových domů. Výstavba nových, poměrně dlouhých a širokých domů se samozřejmě promítla do rázu města, tyto domy

■ Bytové domy vsetínské Zbrojovky ve 40. letech 20. století (Archiv Muzea regionu Valašsko)

kompletně změnily jeho centrální část. Pro ilustraci – v roce 1941 ve Vsetíně žilo 15 646 obyvatel, o dva roky později již 16 928. Je tedy jasné, že přestože se vedení podniku snažilo nové domy pro příchozí stavět, nikdy kapacitně nedostačovaly. Přidělování bytů měla na starosti bytová komise, která preferovala německé obyvatelstvo. Tehdejší měsíční nájemné se podle typu bytu pohybovalo v rozmezí od 110 do 340 protektorátních korun. Další možností bylo ubytování na internátě za 40 protektorátních korun měsíčně.⁶

Další problémy se vyskytly v organizaci dopravy. Nedostačující kapacita autobusů donutila vedení oslovit soukromé autobusové dopravce. Ani jejich výpomoc však nestačila. Vedení proto nakonec rozhodlo o vybudování závodní vlečky. V první fázi byla zřízena odstavná kolej ve vsetínské železniční stanici. Na výstavbu stavební referát celkově uvolnil na 3 000 000 protektorátních korun. V říjnu roku 1943 došlo k vyjednávání s majiteli pozemků, kterými byla trasa plánována. Na výstavbě se podílely dva oddíly Říšské pracovní služby, které přispěly 320 muži. Průběh války však výstavbě příliš nenahrával a z důvodu nedostatku materiálu došlo k využití použitých kolejnic a výhybek. Po jednáních bylo rozhodnuto o stavbě dřevěného mostu přes řeku Bečvu.⁷

Během roku 1941 vzniklo z iniciativy zaměstnanců vsetínského závodu Kulturní sdružení zaměstnanců Zbrojovky (dále jen KSZZ). Hned po založení organizace se stalo terčem prověřování gestapa, které jej považovalo za pokračování Sokola. Samo KSZZ bylo tvořeno z několika odborů, jmenovitě divadelního, filatelistického, fotografického, hudebního, společenského, sportovního, šachového a vzdělávacího. Sportovní aktivity tvořily fotbalové zápasy o putovní pohár a cvičení ve školních tělocvičnách. Na pozemcích u nemocnice vznikla házenkářská a volejbalová hřiště. V jedné z budov bylo zřízeno v roce 1942 závodní kino.⁸

Během druhé světové války se celkový počet pracujících stále zvyšoval. Na počátku roku 1939 pracovalo ve vsetínské Zbrojovce 2 461 zaměstnanců, kdy 90 % tvořili dělníci a 10 % úředníci. Nejvyššího počtu dosáhl závod na konci roku 1944. Tehdy zaměstnával 10 778 pracovníků. Přes 90 % pracovníků byli dělníci, zbytek tvořili úředníci. Každým rokem války se zvyšovalo využití učňů ve výrobě. Zajímavostí je množství žen ve výrobních odděleních. Zbrojovka Vsetín si dlouhodobě udržovala nejvyšší zaměst-

nanost žen ze všech závodů koncernu. Například v prosinci roku 1943 tvořily v muničce 30 % pracovníků ženy.⁹ V období války se celkově dvakrát změnila týdenní pracovní doba. Nejprve činila 47,5 hodiny, v roce 1942 došlo ke změně na 60 hodin týdně. Poslední změna počítala se 72 hodinovou týdenní sazbou.¹⁰

Již od počátku války v roce 1939 až do jejího konce v roce 1945 měla výroba stoupající tendenci. Přesto nebyl závod do roku 1940 plně vytížen, zejména z důvodu německých válečných úspěchů v západní Evropě. Zlom nastal až po napadení Sovětského svazu, to naopak počet objednávek strmě vzrostl. Postupem času se začal zvyšovat tlak na výrobu zbraní, kdy hlavním cílem byla výroba pouze určitých výrobků. Jednalo se například o kulomet MG 131. Výrobní náklady se na konci roku 1944 vyšplhaly na 770 727 586,99 protektorátních korun.¹¹ Náklady tedy za necelých pět let vzrostly o desetinásobek.

Prvním a nejzásadnějším problémem se stal trvalý přechod na německou zbrojní produkci, který způsobil organizační komplikace ve výrobním procesu. Výroba munice byla během války provázána množstvím problémů. Můžeme například jmenovat nedostatek mědi a mosazi, což donutilo vedení závodu využívat železo. To ovšem značně zpomalilo výrobu. V prvních dvou letech války se výroba zbraní soustředila na produkci dvou typů. Jednalo se o těžký kulomet ZB 53 a velký kulomet ZB 60. Mezi další produkty se řadily lafety, které využívalo zejména německé námořnictvo. Německé letectvo naopak žádalo ve svých objednávkách těžký kulomet Maschinengewehr FF 20, který byl poté montován do stíhacích letounů. V letech 1943–44 produkoval vsetínský závod protiletectvé dělo Flak 37 mm.¹² Nejvíce vyráběnou zbraní se však stal již zmíněný letecký kulomet MG 131, kterého bylo za období války vyrobeno bezmála 52 tisíc kusů. Výroba zbraní se však kromě velkých a těžkých kulometů zabývala i výrobou lehkého kulometu ZB vz. 27. Jednalo se o jeden z nejlepších kulometů na světě. Jeho výroba probíhala ve více než 20 zemích světa. Ve světě je známý spíše pod názvem Bren, jelikož pod tímto označením byl vyráběn v Anglii.¹³

Prakticky od počátku německé správy probíhaly v závodě v malém měřítku odbojové operace. První zmínka hovoří o dělnické stávce v květnu roku 1939, která vypukla v mechanické dílně velkého kulometu v souvislosti

s nevyplacenou drahotní výpomocí. S pomocí vedení nakonec dělníci uspěli na generálním ředitelství. V prvních letech okupace však nelze hovořit o větší odbojové skupině. Jednalo se spíše o spontánní projevy, což znamenalo například poškozování symbolů nacistického Německa, budto obrazů Adolfa Hitlera, nebo státní vlajky. V závodě pracovalo velké množství kolaborantů a v případě dopadení byl iniciátor okamžitě deportován do koncentračního tábora. Nejčastějšími prohřešky se stávaly malé sabotáže, hlavně výroba zmetků. První odbojová skupina vznikla z členů SK Vsetín v létě roku 1944. Skupina organizovala sabotáže ve výrobě a opatřila si i několik zbraní. Nejzásadnější spojení vytvořila odbojová skupina s 1. partyzánskou brigádou Jana Žižky, které poté dodávala zbraně a munici. Zde je nutné zdůraznit, že v případě nedovoleného držení zbraně byl uložen trest smrti.¹⁴ Další skupiny, které úzce spolupracovaly se zaměstnanci Zbrojovky, byly skupina Jarů 7, skupina Josefa Laži, skupina kapitána Jerryho, skupina Pro Vlast a skupina Valentina Gáby. Jejich hlavní činnost spočívala v přepadávání německých nákladních vozidel, která vezla zbraně a munici. Několikrát byla Zbrojovka odpojována od proudu zničením přírodních linek. V jednom případě dokonce došlo k explozi vlaku na vsetínském nádraží poté, co do něho odbojové skupiny nainstalovaly bombu.¹⁵

Poslední měsíce okupace byly ve znamení leteckých náletů. Již v září roku 1944 se nad vsetínským závodem objevila sovětská letadla. Přestože se v areálu závodu nacházela protiletecká děla, nebyla nikdy využita. V případě spatření letadel byl vyhlášen poplach, který trval v řádech minut či několika hodin. Dvakrát můžeme mluvit o celodenním nebezpečí náletu, což odbojáři využívali k dalším sabotážím. Přestože několikrát hrozilo nebezpečí bombardování, ke skutečnému napadení nikdy nedošlo.

Od počátku roku 1945 se budovaly zátaras, které měly bránit příjezdu obrněné techniky do vsetínské Zbrojovky. V únoru roku 1945 se podařilo zničit transformátor, který odpojil závod od elektrické energie. Během dalších dvou měsíců se situace několikrát opakovala. Z důvodu častých přepadů byly nákladní automobily opatřeny doprovodem. Zásilky materiálu se často opožďovaly, což vyústilo k expedici nedokončených výrobků. V dubnu roku 1945 výroba probíhala v malé míře, navíc byla poškozena trať Vsetín-Hranice. V souvislosti s ústupem německých vojsk mělo být strojové vybavení převezeno vlaky a zbylé budovy a stroje zničeny. Vypraveny byly však pouze čtyři vagóny, které zůstaly odstaveny ve Valašském Meziříčí. Dne 2. května 1945 dorazil k areálu vsetínské Zbrojovky destrukční oddíl německé armády a začal s instalací výbušnin. Místní zaměstnanci očekávali úplné zničení, proto ukryli důležité písemnosti. Následující den se ke Vsetínu přiblížila sovětská 18. armáda, která obdržela informace o plánované destrukci. Sovětským vojákům se podařilo zajmout destrukční oddíl mířící ke Vsetínu a poté odstranili připravené nálože rozmístěné v závodě. Došlo pouze ke zničení energetických objektů, čímž byla vsetínská Zbrojovka zcela ochromena.¹⁶

Vzhledem k tomu, že vsetínská Zbrojovka patřila do německého zbrojního koncernu, nárokovala si ji sovětská vojska jako trofej. Vedení vsetínského závodu navázalo spojení s hlavními představiteli sovětské trofejní komise a přesvědčovalo je o faktu, že se jedná o český závod, což se po několika dnech jednání povedlo. Přestože závod unikl úplnému zničení, byl značně poškozen. Zaměstnanci byli prostřednictvím městského rozhlasu zváni, aby se podíleli na odklizení škod. Válečné škody ovlivnily výrobu v druhé polovině roku 1945 a první polovině následujícího roku. Počet zaměstnanců se snížil o více než polovinu. Na konci roku 1945 pracovalo v závodě necelých pět tisíc pracovníků.¹⁷

(Autor v příspěvku vycházel ze své bakalářské absolventské práce: KOSTKA, David. *První fáze historie podniku „Zbrojovka Vsetín“ a její vliv na rozvoj města Vsetína (1937-1955)*. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Přírodovědecká fakulta. Vedoucí práce Jana Burešová. Dostupné z: <<http://theses.cz/id/gaojzn/>>.)

Použitá literatura a prameny:

BALETKA, Ladislav – kol. *Vsetín: město a čas*. Vsetín: 2008.

FRANĚK, Otakar. *Dějiny koncernu brněnské Zbrojovky. Díl 3, Koncern brněnské Zbrojovky v letech 1939–1945*. Brno: 1973.

PISKOVSÝ, Petr. *Zbrojovka Vsetín: Padesát let závodu: 1937–1987*. Vsetín: 1987.

Zemský archiv v Opavě, ZVS Zbrojovka, k. p. Vsetín.

Zemský archiv v Opavě, Sbirka technické dokumentace Zbrojovka, n. p. Vsetín.

Zbrojovák: podnikový časopis zaměstnanců Zbrojovky, Brno, n. p. Praha: Zbrojovka Brno, 1945–1946.

1 BALETKA, Ladislav – kol. *Vsetín: město a čas*. Vsetín: 2008, s. 158.

2 Zemský archiv v Opavě (dále ZA), fond ZVS Zbrojovka, k. p. Vsetín, kart. 29–30, inv. č. 26, *Organizační řád podniku*.

3 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p. Vsetín, kart. 5, inv. č. 2, *Oběžníky*.

4 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p. Vsetín, kart. 11, inv. č. 10, *Zprávy a zápisy*.

5 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p. Vsetín, kart. 29–30, inv. č. 26, *Organizační řád podniku*.

6 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p. Vsetín, kart. 135, inv. č. 127, *Výkazy o investiční výstavbě*.

7 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p. Vsetín, kart. 663, inv. č. 1578, *Vlečka*.

8 *Zbrojovák: podnikový časopis zaměstnanců Zbrojovky, Brno, n.p. Praha, 1945, č. 4 s. 62–63.*

9 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p. Vsetín, kart. 190–191, inv. č. 206, *Průměrné stavy zaměstnanců*.

10 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p. Vsetín, kart. 5, inv. č. 2, *Oběžníky*.

11 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p. Vsetín, kart. 45–49, inv. č. 176, *Roční výkazy*.

12 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p. Vsetín, kart. 150, inv. č. 171, *Výkazy o výrobě*.

13 ZA v Opavě, fond Sbirka technické dokumentace Zbrojovka, n. p. Vsetín, kart. 53, inv. č. 144, *Lehký kulomet ZB vz. 27*.

14 FRANĚK, Otakar. *Dějiny koncernu brněnské Zbrojovky. Díl 3, 1939–1945*. Brno, 1969, s. 191.

15 *Zbrojovák: podnikový časopis zaměstnanců Zbrojovky, Brno, n.p. Praha: Zbrojovka Brno, 1946, č. 7, s. 67.*

16 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p. Vsetín, kart. 53–55, inv. č. 34, *Zápisy, zprávy, korespondence*.

17 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p. Vsetín, kart. 12, inv. č. 11, *Situační zpráva o závodě*.

Osvobození Vsetína

V květnu si připomínáme významnou událost v dějinách Vsetína, a to vsetínské povstání. Tímto činem se obyvatelé města připojili k dalším městům po celé Evropě, která nečekala na to, až je osvobodí spojenecká vojska, ale aktivně vystoupila proti německým okupantům.

Poté, co navečer 2. května překročila IV. brigáda 1. československého armádního sboru Papajské sedlo, započali odbojáři s realizací dlouho plánovaného vsetínského povstání. Jeho účastníky byly odbojová organizace Pro vlast, dále tři čtyři partyzánské skupiny Valentina Gáby-Jonáše složené z místních občanů (hlavně studentů), skupina tvořená příslušníky četnictva a skupina sokolská. K podpoře povstání ze strany 1. československé partyzánské brigády Jana Žižky nedošlo, jelikož partyzáni se v této době účastnili osvobozování Zlína společně s Rudou armádou. Povstání ve Vsetíně vypuklo 4. května v ranních hodinách, povstalci postupně ovládli Dolní město a v bojích s mnohem lépe vyzbrojenou německou přesilou se dokázali udržet do odpoledních hodin, kdy jim dorazili na pomoc vojáci 4. brigády. Po 16. hodině už bylo město svobodné. Povstání mělo velkou zásluhu na tom, že ztráty na životech ani materiální škody nebyly ve městě po přechodu fronty příliš velké.

Osvobozením Vsetína skončilo šestileté období, které se dá bez nadsázky označit za nejtěžší v historii města i kraje. Velkou měrou k tomu přispěli místní obyvatelé, kteří i přes nedostatečnou výzbroj a tváří v tvář silnému protivníkovi byli ochotni nasadit své životy v boji za svobodu.

Pavel Mašláš

(Fotografie z archivu Muzea regionu Valašsko)

1 Protitankové zátarasy ve Vsetíně vybudované na příkaz Němců

2 Vojáci IV. brigády 1. československého armádního sboru vstupují do Javorníků

3 Povstalci po skončení bojů ve Vsetíně

4 Kolaboranti odvázejí mrtvé Němce na hřbitov

5 Do civilních šatů převlečení němečtí vojáci zajatí povstalcem

6 Evžen Hlavica obdarovává zlatými hodinkami prvního československého vojáka, který přišel do Vsetína

7 Vitání vojáků občany

8 Vitání vojáků na Svárově

9 Upřímná radost Vsetíňana z příchodu československých vojáků

10 Příslušníci armádního sboru projíždějící přes Horní město

11 Plukovník Mikuláš Markus, velitel IV. brigády

12 Osvobozený Vsetín – pohled na Mosteckou ulici

O bylinkách, jejich léčivé síle a kouzlech s Vandou Vrlovou

Využívání rozličných bylinek – a nejen jich – k opětovnému nabytí zdraví je staré jako lidstvo samo. Všechny národy světa od pradávna sbíraly rostliny nejen k jídlu, ale i léčbě – předtím samozřejmě musely nejprve získat zkušenost, že rostliny mají i jinou než sytící funkci. Písemnými prameny máme doloženo užívání léčivých rostlin u starých Egyptanů, rozkvět nauka o léčivých rostlinách zažívala za časů Hippokrata, léčebné prostředky z rostlin znal samozřejmě i starověký Řím. V dějinném kvasu prvních staletí našeho letopočtu se nauka o léčivé síle rostlin vytrácela, jistá kontinuita vědění však přetrvala v rodících se klášterech. Právě v klášterních zahradách se vedle užitkových rostlin dbalo i o bylinkové záhonky. Ani na venkově však už ve středověku nebyla o bylinky nouze a snad v každé vesnici se našla „čarodějnice“, tedy porodní bába či kořenářka. Bylinky na běžné neduhy se však opatrovaly v každé domácnosti a znalosti jejich užívání se předávaly z generace na generaci. Za specialistkami z řad bab kořenářek se proto chodilo jen s vážnějšími problémy. I když v polovině 19. století došlo k významnému rozvoji medicíny, ve venkovském prostředí zůstávala nemoc stále nazírána spíše jako důsledek působení zlých duchů, či jako trest seslaný nadpřirozenými silami za porušení některých zvyklostí. Postupně se zdokonalující lékařská věda sice načas dokázala znalosti léčivé síly bylin zastínit, nikdy ji však nevymýtila docela. To se ostatně nepovedlo ani komunistickému režimu – ten považoval neprůkazné metody lidového léčení za nevědecké a neakceptovatelné a bylinkářství odsoudil jako zbytečný přežitek minulých dob. Teprve po roce 1989 se zbavilo nálepky buržoazního šarlatánství a kouzelná síla bylin si znovu začínala získávat oblibu.

Jednou z oněch „babe kořenářek“, která pronikla do kouzelného vědění našich předků, je i paní Vanda Vrlová.

O bylinkářství se většinou traduje, že se předávalo z generace na generaci. Tímto směrem se ubírá tedy i můj první dotaz. Zdědila jste lásku k bylinkám a znalosti o nich po svých předcích?

Kdepak. Je sice pravdou, že i v mém dětství se u nás doma vždy sbíraly běžné léčivé bylinky, ať už to byl petrklíč, podběl, jitrocel, šípinky či dobro-mysl, které jsme říkali vysoká mateřídouška. Tedy asi v podobném rozsahu, jak je ve většině domácností zvykem i dnes. K bylinkám mě však přivedla až práce v rožnovském muzeu v přírodě.

Povídejte...

Do Valašského muzea v přírodě jsem nastoupila jako sedmnáctiletá přesně před pětadesáti lety na post průvodkyně. Kromě mě tam pracoval jen ředitel a dvě uklízečky. Zpočátku jsem tedy byla taková ta holka pro všechno, ale muzeu jsem zůstala věrná až do svého odchodu do důchodu po více než čtyřiceti letech. Jen už jsem se časem věnovala i jiným činnostem –

■ Vanda Vrlová a její bylinkové království (Foto V. Piačková)

pro mou pozdější lásku k bylinkám všeho druhu byla asi nejpodstatnější starost o muzejní knihovnu.

Jen sama četba knih z Vás však odborníci na léčivky určitě neudělala.

To samozřejmě ne. Ani mezi odborníky se totiž dříve výzkumem léčivé síly rostlin nikdo příliš nezabýval, vzpomenout můžeme ale alespoň zdejší botaniky Gustava Říčana či Františka Gogelu. Navazovat jsem tak mohla opravdu spíše na moudrá slova stařenek ze zapomenutých samot – to ony mi svěřovaly vědomosti zase po svých stařenkách, které sahaly mnohdy hluboko do 19. století. Jak jsem se k nim dostala, je ale zase jiný příběh. V 70. letech 20. století totiž připravovalo Valašské muzeum v přírodě expozici Valašské dědiny. K dosažení co nejvěrnějšího dojmu bylo samozřejmě nutné doplnit jednotlivé stavby i jejich soubory nejen interiérovým vybavením, ale přenést k nám do muzea i kus ducha prostředí, ze kterého jednotlivá stavení pocházela. Odtud již byl tedy jen krůček k terénnímu výzkumu, v rámci kterého jsem navštěvovala často i ty nezapadléjší kouty Valaška a Slezska a zjišťovala, kde která rostlina rostla divoce, která se zde pěstovala a k čemu se využívala. Díky tomu se mohou do dnešních dnů návštěvníci kochat krásou oněch „babičkovských předzahradek“, kde našla každá bylinka své využití.

Sedmdesátá léta ale nejspíš podobným vědeckým aktivitám příliš nepříala.

Výzkum jsem skutečně prováděla v době, která léčení bylinami pokládala málem za šamanství, bylo proto třeba velké opatrnosti ve styku s venkovskými lidmi. Nelze se jim divit – málokdo na sebe chtěl takto upozornit a být nařčen ze šíření bludů, často jen šeptem proto sdělili své znalosti a o některých, třeba využívání moči, raději z pochopitelných důvodů pomlčeli úplně. Vysmívána byla i víra v nutnost sbírat léčivky v určitou dobu a v určitém prostředí, stejný posměch si vysloužily i pověrečné praktiky tý-

kající se léčby. Těší mě, že se dnes lidé začínají k léčivé síle přírody znovu vracet.

Vraťme se však k počátkům Vašeho zájmu o bylinky. Existují, co se týče jejich užívání, obecná specifika, nebo můžeme říct, že každá oblast využívá na různé potíže různé zeliny?

Kdepak, co oblast, to jiná zaručená rostlina, například kolem Rožnova nedají dopustit na řepík. A všude se naopak ve vzpomínkách pamětníků setkáváme s devaterem kvítí, ani jeho výčet ale není přesně stanoven – stačilo, aby v čajové směsi bylo zastoupeno právě devět druhů, a už pomůže od kdejaké nemoci a možná navíc přičaruje i lásku. Jen je nutné pamatovat, že nejúčinnější jsou zeliny nasbírané mezi Jány, tedy mezi svátky Jana Křtitele a Jana Pavla (24. a 26. června). Samozřejmě v závislosti na místních podmínkách bylo možné rostliny sbírat třeba i pár týdnů před či po svátcích. Dle pověry vůbec největší léčivou silou vládly ty byliny, které nasbírala nahá mladá dívka o svatojánské půlnoci. Ctěná a chtěná byla především takto nasbíraná mateřídouška, kterou si u dívek objednávaly budoucí maminky, aby mohly v jejím odvaru poprvé vykoupat miminko. Dívence měla koupel přinést krásu, chlapečkovi mužnost a sílu. Vhodné bylo také sbírat rostliny v květnu, měsíci Panny Marie, kdy se v přírodě vše probouzí do života a má největší moc. Květy černého bezu se sbíraly naopak kolem svatodušních svátků, zralé plody pak samozřejmě až na podzim.

Jak sama říkáte, zdraví roste v přírodě i na zahrádce. Máte nějaké své oblíbené bylinky?

Určitě řepík a dobromysl, která je, jak už její název napovídá, na dobrou mysl a dobrou náladu. S divoce rostoucími bylinkami ale bývá někdy problém, protože jich ve volné přírodě ubývá. Naštěstí je lze většinou úspěšně pěstovat i na zahrádce. Ale třeba zrovna na mé zahradě přísně seřazené záhonky nehleďte – svým bylinkám doprávám podobnou volnost, jakou mají v přírodě.

Určitě to ale nebyly jen bylinky, čím se lidé snažili kurýrovat?

Nebyly to jen bylinky a neléčili se jen lidé, ale také hospodářská zvířata – ač je to dnes k nevíře, tak například kravka nebo stádo ovcí dávaly rodinám chudých chalupníků alespoň jakousi záruku přežití. Rožnov pod Radhoštěm vešel v 19. století ve známost svými lázněmi, kam hosté jezdili dýchat čerstvý horský vzduch a pít žinčici. Nemalou roli zde sehrávala i pramenitá voda, koneckonců úcta k vodě a její magické síle přetrvala mezi lidem do dnešních dnů a významné místo v léčebné praxi zastávala třeba i na Hráčevě. Mezi městy a venkovem dříve i v oblasti bylinkářství panoval čilý ruch – venkovanky přijížděly bylinky prodávat na jarmarky a z města domů si zase odvážely speciální léčiva. Děcka z chudých rodin dokázal „vyléčit“ i obyčejný rohlík coby vzácná pochoutka. Kupodivu si lidé z venkova ve městech hlavně při příležitosti velkých výročních a rodinných svátků kupovali tzv. krámský čaj, který byl kolikrát dle vzpomínek pamětníků sice nevalné chuti (aby ne, když po zbytek roku byli zvyklí pít lahodné čaje bylinkové), ale nesl jakýsi punc exkluzivity a na svátečním stole tedy nemohl chybět.

Jinak se ale lidé snažili nemoc zahnat čímkoliv, co zrovna bylo po ruce, ať už se jednalo o potraviny, koření, nerosty, již zmíněnou vodu, nezanedbatelné místo však stále měla i magie a zařikávání. No a snad nejoblíbenějším lékem, který měl kdokoliv po ruce a zahánělo se s ním kdekdo, byl samozřejmě alkohol. Ten zaujímal také nezastupitelné místo při macerování některých bylinek a získaná tinktura posloužila jako mazání, mnohem raději jej však pochopitelně chorý užíval vnitřně.

Které neduhy lidé doma nejčastěji zaháněli?

Nejčastěji se jednalo o nachlazení, kdy se jako prevence pila šťáva z kysaného zelí nebo sirupy z mladých jehličnatých výhonků a jitrocele. Od horečky pomáhaly lesní plody nebo tvarohové a křenové obklady, lidé si ale troufali i na vážné choroby jako záškrt, černý kašel či chřipku. Není se ale čemu divit, lékaři bývalo málo, peněz ještě míň a v zoufalství tváří v tvář vážné chorobě se alespoň utěšovali tím, že když bylinky nezaberou, alespoň neuškodí. V hospodářství se dále často přihodily i úrazy a různé zhmožděnin. Po ruce tak vždycky bylo sádlo, kořen kostivalu k napravení otlaků i zlomenin, na krvácivá zranění se přikládal jitrocel, no a k desinfekci sloužila již v úvodu našeho povídání zmíněná moč – ta se užívala vlastní, ale účinnější prý bývala od malých chlapců.

Kde léčebné praktiky selhávaly, přicházela na řadu i magie. Pamětníci však připomínají, že aby byly tyto praktiky účinné, bylo nutné, aby jim nemocný bezmezně věřil. Nabízí se tak spíš okřídlené úsloví „věř a víra tvá tě uzdraví.“ Magické prostředky se samozřejmě neužívaly jen k léčbě, ale i k předcházení potíží, připomenout můžeme jarní okuřování dobytka před vyháněním na pastvu.

Své vědomosti o bylinkách si nenecháváte jen pro sebe, ale podělila jste se o ně ve dvou knihách, představíte nám je?

Knížky „Devatero kvítí“ a „Nasbíráno mezi Jány“ vyšly v edici Rožnovských malých tisků a čtenáře v nich čeká nejen povídání o bylinkách, ale také recepty k vyzkoušení. Samozřejmě v nich najdou důležité informace o tom, co roste kolem nás. V knize Nasbíráno mezi Jány se dovedí o nemocech a bylinkách, kterými se neduhy léčily. Cizokrajné zeliny tam ale nehleďte, naši předkové byli odkázáni většinou jen na své nejbližší okolí, i když pomoci mohly snad také jarmarky v nedalekých městečkách, kde se daly nakoupit ingredience, které doma k mání nebyly. Vesměs ale užívali bylinky ze zahrádky nebo ty, co rostly za humny, pili vodu ze studánky či mléko od vlastní kravky, na „cizoty“ moc nespolehali. A pokud jim ta která bylinka nepomohla, nezlobili se a dál hledali jinou, která jim od jejich trápení pomůže.

Pokud se někdo rozhodne nasbírat bylinky do čaje z devatera kvítí, nemusí se naopak bát, že je nenajde – jejich výčet není přesně dán a já sama jej připravuji pokaždé trochu jinak. Dbám i na to, aby čajová směs nejen chutnala a pomáhala, ale byla krásná na pohled. Vedle základních bylinek jako je meduňka, máta, mateřídouška, dobromysl, třezalka, lipový nebo bezový květ či fermentované listy jahodníku, ostružiníku a maliníku, do něj stejně tak patří sléz, podběl, sedmikráska nebo řepíček. Pravdou ale také je, že jsou čtenáři sami někdy nemile překvapeni, kolik práce sbírání, sušení a příprava bylinek vlastně dá.

Přijdou si jej tedy raději koupit k Vám?

Ano, i to se stává. Já ale bylinky nikdy neprodávám, vždy je věnuji, přece ať jsou ku pomoci!

Paní Vrlová, moc děkujeme za rozhovor. Můžeme naše čtenáře v závěru tohoto povídání pozvat na některou z Vašich přednášek či besed?

Samozřejmě, budu se s nimi těšit na viděnou třeba pár dní před magickým svatojánským večerem, kdy si v sobotu 20. června na besedě v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí připomeneme zase něco z pozapomenutých mouder našich předků.

Ivana Ostřanská

Podběl lékařský (*Tussilago farfara*)

Naši předkové věřili, že kdo spolkne první podbělový květ, který na jaře spatří, vyhne se po zbytek roku bolesti v krku. I nyní je jeho léčivá síla využívána při léčbě kašle a nachlazení. Chutnější a zdravější je ve směsi devatera kvítí.

(Foto T. Kašpar)

Heřmánek pravý (*Matricaria chamomilla*)

Léčivou sílu heřmánku snad nejlépe dokumentuje prastará lidová moudrost: „Před bezem smekni, před heřmánkem klekni.“ Heřmánek provázel člověka od narození – v heřmánku se děti koupaly nebo se jim oplachovaly oči, dospělým měl pomoci od plísňné nohou či kožních vyrážek. (Foto T. Kašpar)

Dobromysl obecná (*Origanum vulgare*)

Dobromysli měly být novorozence Ježíškovi dle legendy vystlány jesličky, aby chránila jeho spánek. Má nezastupitelnou roli v čaji z devatera kvítí, po vypití jejího odvaru se můžete těšit na klidnou a ničím nerušenou noc.

(Foto T. Kašpar)

Jitrocel prostřední (*Plantago media*)

Obsahuje podobné léčivé látky jako jitrocel kopinatý, avšak ve výrazně nižších koncentracích. V lidovém léčitelství bývají jeho semena používána jako nenásilné projímadlo. Jeho listy se používaly stejně jako u známějšího jitrocele kopinatého na otevřené krvácející rány, a dokonce i běrcové vředy. (Foto T. Kašpar)

„Její Veličenstvo“ kopřiva dvoudomá

Bohdana Orlová

Kdo by se kdy nepopálil o listy kopřivy, která si vyrostla přímo v pěšině, kudy směřovaly naše kroky? To popudí opravdu každého. Co všechno se však skrývá za touto nenápadnou bylinou? Považujeme ji právem jen za obyčejný plevel?

Latinské rodové jméno kopřivy dvoudomé (*Urtica dioica*) je odvozeno od slova *uro*, tedy pálit. Listy a lodyha jsou pokryty tuhými chloupky, jejichž konce jsou velmi křehké. Snadno se tak při dotyku lámou a z dutiny uvnitř chlupu se uvolní ostrá štáva. Žahavost kopřivy se dříve přičítala kyselině mravenčí. Dnes však víme, že je to díky aminům – acetylcholinu, histaminu a serotoninu. Ne nadarmo se jí lidově přezdívá žahavka, žihlava či prhlínka.

Jeden druh a tolik tváří

Kopřiva je jedním z mála druhů rostlin s tak hojným využitím. Své místo našla hned v řadě odvětví. Například v textilnictví má kopřiva široké historické zastoupení. Na základě nálezů z Věstonic a Pavlova bylo prokázáno, že vlákna kopřivy dvoudomé se k výrobě oděvů využívala již v době neolitu, přibližně 5 000 let př. n. l. Kopřiva poskytuje téměř bílá jemná vlákna, která jsou svými vlastnostmi blízka bavlně. Její pěstování je však v porovnání s nároky bavlníku velmi nenáročné. Proto byla hojně využívána také při výrobě oděvů v dobách nouze. Známe jsou například „kopřiváky“ – uniformy vojsk I. světové války. S textilem je také spjata další z mnoha vlastností kopřivy. Z extraktů z nadzemních částí rostlin se získává zelené barvivo, kořen pak barví do odstínů zlatožluté.

Za zmínku jistě stojí i využití kopřiv v papírenském průmyslu, kde našly své zastoupení již v dávné minulosti. Zdrojem k výrobě jsou celulózová vlákna, která rostlina poskytuje. Stonky kopřiv byly také díky dutinám vyplněným vzduchem využívány k izolaci. Nesmíme opomenout ani lidovou magii, která žihlavě vždy přisuzovala velkou moc. Například sušené listy kopřiv rozházené kolem domu měly zahánět zlé duchy a nemoci.

Zahrádkáři dnes jistě ocení kopřivový zákvas připravovaný z čerstvých kopřiv a vody. Ten pak v pravidelné záливce ozdravuje a posiluje rostliny na záhoncích, chrání je proti houbovým chorobám, zabraňuje růstu plísní, poskytuje i spolehlivou ochranu před roztoči a mšicemi. Významnou úlohu hraje také v chovatelsství, kdy se přidává do řady krmných směsí.

Nejhojnější využití kopřiv v dnešní době však nacházíme v kosmetice, lékařství a potravinářství. Zejména v této době oceníme léčivé vlastnosti kopřivy, která má mnoho příznivých účinků na organismus. Obsahuje do slova koktejl vitaminů, minerálů a železa. Její listy skýtají velké množství zeleného barviva – chlorofylu, který působí jako **výborný desinfekční prostředek**. Další látky obsažené ve výtažcích z kopřiv působí proti průjmu, **pomáhají při revmatických a zánětlivých onemocněních**, působí tonizačně, podporují krev tvorbu, pomáhají při cukrovce, blahodárně ovlivňují

činnost slinivky a podporují hojení ran. To je pouze základní výčet blahodárných účinků na lidské tělo. Ne nadarmo tak kopřivu nalezneme téměř v každé bylinné čajové směsi.

Jak na sběr kopřivy?

Kopřiva dvoudomá roste na celém území naší republiky. Nalezneme ji jak ve vlhkých lesích, křovinách, březích, tak i podél cest a v okolí našich domovů. Pro sběr bylin volíme vždy čisté prostředí. Jedná se totiž o typický nitrofilní druh, často se proto vyskytuje také na dusíkatých půdách v okolí hnojených polí či skládek, které pro sběr nejsou nikterak vhodné.

Sbíráme list, nať, kořen i květ. Drogu je sice možné sbírat od jara do září, nejlépe však sklízíme pouze do konce května, kdy bývá neúčinnější. Využití má jak v čerstvém, tak v sušeném stavu. Při sušení však dbáme na to, abychom rostlinu umístili na stinné, suché a dobře větrané místo. Kopřiva se pak nejčastěji podává ve formě odvaru nebo nálevu (1 čajová lžička drogy na šálek vody, luhujeme 10 minut), můžeme z ní však vyrobit také účinnou alkoholovou tinkturu, lázeň či kloktadlo.

Propašujte kopřivu také do kuchyně

Široké využití má kopřiva v gastronomii. Mladé lístky jsou výbornou surovinou k přípravě špenátu a salátu, můžeme je přidat do velikonoční nádivky, jogurtu či jarních polévek. Čerstvá vylišaná štáva z mladých kopřiv čistí krev a zbavuje stresu. Muži pak jistě ocení přísun blahodárných látek ve formě kopřivového piva.

Kopřiva se využívá také k výrobě nejrůznějších **kosmetických přípravků**. Čerstvá nať se zpracovává na čistý chlorofyl, který pak slouží jako přísada do kosmetických preparátů a mýdel. Velmi oblíbené jsou kopřivový šampón či vlasová voda, které posilují pokožku, čímž napomáhají odstranění lupů. Po pravidelném používání vlasy zhoustnou, získají lesk a dobře se rozčesávají.

Jistě víte, kde roste. Vyrazte na sběr hned zjara!

Kopřivový odvar pro krásné vlasy

Pro podporu růstu a kvality vlasů si můžeme vyrobit jednoduchý odvar. V litru vody krátce povaříme hrst mladých kopřiv a necháme 20 minut luhovat. Přecedíme a výluh aplikujeme po každém mytí vlasů. Poté již nesmýváme. Odvar pro další použití uchováujeme v chladu. Účinný extrakt můžeme připravit také z kořene kopřivy. Ten napomáhá zejména proti vypadávání vlasů. Hrst kopřivových kořenů vaříme 10 minut v nálevu připraveném z půl litru vody a půl litru 4% octa. Takto získaný odvar pak denně vtíráme do pokožky hlavy.

Blahodárna kopřivová polévka

500 g mladých lístků kopřiv, 1 cibule, 2 lžice másla, 1 brambora, sůl, pepř, smetana. Lístky kopřiv opláchneme a nasekáme na drobné kousky. Na másle osmažíme cibulku, vmícháme kopřivy a zlehka podusíme. Přidáme litr vody a oloupanou bramboru nakrájenou na kostky. Dochutíme kořením a vaříme po dobu 20 minut. Na závěr polévku rozmixujeme a zjemníme smetanou. Podávat můžeme například s osmaženou houskou. Dobrou chuť!

Neznámé osudy rodu Dübonů od Francie po Valašsko

Ivana Ostřanská – Josef Heřman

Je zvykem, že genealogická pojednání bývají většinou psána chronologicky, kdy jsou rok po roce, krůček po krůčku odhalována tajemství a osudy jednotlivců i celých rodinných klanů. To však nebude případ našeho povídání věnovaného osudům francouzského rodu Dübonů, které zahájíme před několika málo lety na staré půdě jedné meziříčské vilky... Právě tam kdoví kolik desetiletí stál zahalen prachem zapomnění tajemný obraz. Tajemný především svým námětem – zachycuje totiž podobiznu dosud anonymního muže a jen souhrou mnoha šťastných náhod dala historie mladíkovi na obraze opět jeho jméno – Leonhard Dübon. Že jeho jméno nezní moc valašsky, je nasnadě, od jeho potomků totiž vede cesta proti proudu času až do bouřlivých let Francouzské revoluce. To bychom ale příliš předbíhali, takže pěkně od začátku.

Na jednom z mnoha možných počátků našeho příběhu stojí osobnost *Josefa Steindla* (10. 3. 1852 – 1. 5. 1932). Tento světaznalý umělec, který studoval sochařství ve Vídni, Mnichově, Berlíně a Paříži, přišel na valašskomeziříčskou Odbornou školu pro zpracování dřeva roku 1879 vyučovat řezbářství a své profesi zůstal věrný až do odchodu do penze v roce 1909. Po odchodu F. Rosmaěla byl od roku 1907 pověřen načas také vedením školy. Architektura a interiérovému designu se věnoval především ve své mimoškolní činnosti, přestože jeho návrhy často realizovaly právě dílny dřevařské školy. K objednatelům mnoha stovek zakázek, pod nimiž je Josef Steindl podepsán, patřila například Městská spořitelna ve Valašském Meziříčí či sklářská rodina Reichů.¹

Josef Steindl se roku 1883 oženil v Krásně s *Aloisí Dübonovou* (19. 12. 1859 – 9. 7. 1911), která mu povila tři děti. Nejmladší *Aloisie Steindlová* (1891–1894) zemřela v dětství, druhorozený *Rudolf* (1886–1912) absolvoval meziříčské gymnázium, ale také se netěšil dlouhému životu. Prvorozený syn *Alfréd Steindl* (20. 7. 1884 – 20. 4. 1964) se oženil s *Marií Usselmannovou* (24. 11. 1898 – 13. 9. 1954), se kterou se usadil v bavorském Straubingu. Narodil se jim zde jediný syn *Walter Steindl* (27. 2. 1928 – 22. 4. 2004). Walter prožil celý život ve Straubingu, nikdy se neoženil a jeho smrtí se tak bohužel větev potomků profesora Josefa Steindla uzavírá. Řízením osudu však právě jeho úmrtí rozpoutalo kolotoč událostí, na jehož počátku stálo dědické řízení. Během něj začali profesionální pracovníci vídeňské genealogické kanceláře z pověření německého státu sestavovat genealogický strom rodu a pracovní povinnosti je přivedly i do Valašského Meziříčí k hrobu Josefa a Aloisie Steindlových. Dopátrat se dalších zde žijících příbuzných již nebyl problém. Náhle se tak o sobě, své existenci a rodinné příbuznosti začali dozvídat do té doby cizí lidé napříč celou Evropou a dosud jednotlivé střípky rodinné mozaiky postupně získávaly ucelenější obrysy.

Příběh se tak náhle ocitá o více než dvě staletí zpátky v čase, v neklidných dobách Francouzské revoluce. Bouřlivé události posledních dvou desetiletí 18. století vyvolaly fenomén emigrací, ať už šlechtických, o kterých se historiografie zmiňuje nejčastěji, tak i ostatního obyvatelstva. Zajímavé však je, že se většina emigrantů v následujících letech do Francie znovu vrátila.² K přičinám jistě patřil stesk po domově a vlasti. Důvody šlechtické emigrace jsou vysvětlovány v souvislosti s celkovou mentalitou tohoto stavu – ač ve Francii vzkvétalo

Portrét Leonharda Dübona, olej na plátně, autor a rok neznámý

osvětlení a víra v nové hodnoty, tradiční historické chápání šlechty vnímalo nastalou revoluci nepřátelsky a odchod z Francie chápala jako otázku své stavovské cti. V silicích rozbrojích se přidává k rozhodnutí nejen šlechty, ale i zbylých stavů i jiná emoce – strach. Ten stál nejspíše i na počátku rozhodnutí opustit vlast i v případě *Johanna Dübona*, první známé osobnosti z rodu Dübonů. Jeho další nacionále bohužel dosud známy nejsou, víme však, že pocházel z Alsaska z rodiny vinařů. Oženil se s *Rosalíí Zimmermannovou* a mladí manželé přesídlili do Paříže, kde Johann sloužil v armádě. Vojenská služba jej zastihla v čase, kdy se Francie otřásala v revolučních bojích.³ Nemá smysl zde připomínat průběh revoluce, zastavme se však v červnu roku 1791, kdy král Ludvík XVI. uprchl i se svou rodinou v převleku k východní hranici království, avšak byl zadržen v provincii Champagne. Jeho další osud je všem dobře znám – o necelé dva roky později byl odsouzen a popraven jako zrádce. Jeho manželku Marii Antoinettu, dceru Marie Terezie a císaře Františka Štěpána I., stihl stejný osud v říjnu téhož roku. Po více než dvou staletích už se můžeme jen dohadovat, co se Johannovi, který zůstal až do poslední chvíle věrný královské rodině a pomáhal jí při nezdařeném útěku, honilo hlavou. V atmosféře strachu a pronásledování však jistě svou roli sehrál i fakt, že Rosalie čekala jejich první dítě. Johann se tak spolu s manželkou připojil k dalším více než 150 000 Francouzů, kteří ve věravě revoluce opustili svou vlast. Johannův a Rosaliin cíl byl jasný: dostat se na území habsburské monarchie, neboť očekávali, že když pomáhali prchnout Marii Antoinettě, dceři Marie Terezie, mohli by v jejich dědičných zemích nalézt azyl. Z Francie vedla jejich cesta do Bologni, kde skutečně odměnou za věrnost králi získali pozemek. Takto tedy začíná nebezpečné putování za bezpečím a obživou Evropou, při němž se potomci Dübonů ocitají dokonce i na Valašsku, v obci Zubří, kde začínají rozepisovat nové kapitoly svých osudů.

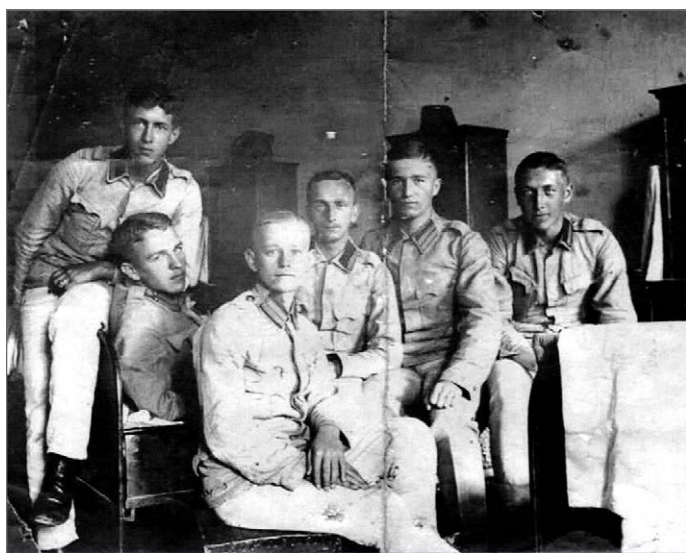
■ **Profesor Josef Steindl**
na fotografii z roku 1909

■ **Emilie Marie Dübon,**
provdaná Hermannová

Později se v Bologni Johannovi a Rosalii narodil syn *Leonhard Dübon* (17. 9. 1792 – ?). Na sklonku roku 1816, 29. prosince, se žení s *Katharinou Breymannovou* (1795 – ?), původem také z Alsaska. Leonhard zůstal věrný rodinné tradici a v Bologni se věnoval pěstování vína. Ještě v témže městě se jim narodil syn *Josef* (16. 12. 1821 – 14. 3. 1884). Později ale Leonhard s rodinou z Bologni odchází a jeho další stopy vedou do Hodonína, kde se narodil syn *Paul*, ve Vídni syn *Alois* a ve Frýdku-Místku syn *Eduard*. Společně s nejstarším synem Josefem se Leonhard v 1. polovině 19. století usazuje v Zubří, kde si kupuje dřevěnici č. p. 160 v centru obce. Nakonec jej osud zavál do Lvova, kde ale jeho stopy navždy mizí.

Josef Dübon, nejstarší syn Kathariny a Leonharda, působí v Zubří jako sedlák. 1. června 1852 se v Zubří žení s *Emilií Pivonovou* (5. 1. 1829 – 20. 3. 1917), která pocházela z Rychvaldu. Spolu měli celkem 7 dětí, 2 syny a 5 dcer. O životě Josefa a Emilie Dübonových v Zubří nejsou zatím známy žádné bližší údaje. Také žádné z dětí se nevěnovalo práci svých rodičů na hospodářství. Josef i jeho manželka jsou pohřbeni na hřbitově ve Valašském Meziříčí. Z jejich dětí stojí za připomenutí osudy jednak již zmíněné *Aloisie*, provdané za profesora Steindla, ale i *Marie*, která se provdala za *Antonína Táborského*, starostu městečka Krásno. Další z dcer, *Emilii Marii Herrma-*

nnovou, roz. Dübonovou (9. 9. 1868 – 8. 2. 1954), proslavilo především její hudební nadání. Roku 1891 absolvovala vídeňskou konzervatoř a po návratu do rodného Krásna učila hře na klavír samotnou hraběnkou Kinskou, za kterou docházela na krásenský zámek. Roku 1897 se provdala za Josefa Herrmanna, který po absolvování meziříčského gymnázia nastoupil na pozici učitele ve Vidči, později se stal důstojníkem armády, nakonec přešel do služby ve vězeňství a celá rodina se díky tomu neustále stěhovala dle jeho aktuálního místa přidělení. Nejprve se tak ocitli ve Valdicích, pak ve Lvově, Stanislavově a nakonec Mušlově. Ve Lvově přišel na svět i *Emil Herrmann* (30. 4. 1903 – 23. 10. 1986), který na sebe zanechal rodině cennou památku, a sice rukopis vzpomínek na své dětství a mládí. Na jednom z prvních řádků stojí psáno: „...*Než se zmíním o svém dětství podrobněji, vzpomínám, jak nám maminka často říkávala, že její prapředek pochází z Francie, že prapradědek byl obchodníkem s vínem, jmenoval se Dübon, a že za francouzské revoluce byl nucen uprchnout v prázdném sudu do Itálie. Odtamtud pak jeden z jeho synů se dostal na Valašsko a stal se finančním úředníkem. Jeho obraz je dosud u mého bratra ve Valašském Meziříčí...*“ U vzpomínky na obraz jsme naše povídání zahájili, u ní jej i ukončíme. Jak je patrné, stopy rodiny Dübonů nezavál čas a dodnes žijí přímí potomci Johanna a Rosalie nejen v České republice, ale i v Rakousku a Německu. Mnoho hodin ještě zabere bádání po jejich osudech, z nichž velkým dílem vynikl především v úvodu zmíněný a do rodiny Dübonů přiřazený Josef Steindl – o něm však až někdy přistě.

■ **Fotografie z 1. světové války – východní fronta;**
v popředí syn Emilie Dübon Alfréd, ostatní na snímku padli při zásahu děla nepřátelským granátem.

1 VALOUŠKOVÁ, Kamila – OSTŘANSKÁ, Ivana – KNÁPKOVÁ, Pavla. *Moderní škola napříč třemi staletími. 140 let odborné dřevařské a stavební školy ve Valašském Meziříčí*. Valašské Meziříčí: 2014.

2 ŠVÁŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila. *Rodinné strategie šlechty. Mensdorffové-Pouilly v 19. století*. Praha: Argo, 2007, s. 35.

3 Ta uvrhla Evropu do vleklé krize, svým stoupencům slibovala osvobození od útlaču ztělesněného monarchií, šlechtou i náboženstvím a odpůrcům naopak ztělesňovala vládu lůzy a terorů. Celá Evropa však dostala lekci o nebezpečí nahrazení jedné tyranie druhou. Ač jsou její příčiny předmětem nekončící debaty, na těch hlavních se snad všichni shodují: obavy z rozvoje a průmyslového pokroku, rostoucí uvědomování si existence mas, které by mohly vzít osud do vlastních rukou, v neposlední řadě i rostoucí intelektuální zájem o iracionální sféry bytí. Všeobecná krize zde dostoupila vrcholu ve chvíli, kdy zoufalý panovník svolal na pomoc dlouho ignorovaný parlament. Jakmile se však stavy shromáždily, bylo nemožné je udržet pod kontrolou. Ne nadarmo historikové píší, že Paříž explodovala – když padla královská pevnost Bastilla, král ztratil své hlavní město. Revoluce začala žít svým vlastním životem a její rytmus určovaly vlny nenadálých událostí.

Svědectví Michala Boora o lázních a léčení v Rožnově pod Radhoštěm

Zdeněk Fišer

Specifickým a zajímavým fenoménem dějin města Rožnova pod Radhoštěm v 19. a první polovině 20. století byly lázně. Někdy se o nich psalo jako o lázních žinčických, většinou ale jako o lázních klimatických,¹ protože ke zdraví pacientů měly – podobně jako u daleko známějších lázní v slezském Gräfenberku (dnes Lázně Jeseník) – přispívat rovněž místní vzduch, voda, lesy a slunce. Žinčice, čili syrovátka z ovčího mléka, pak byla jedním z léčebných prostředků užívaných i na jiných místech, kdysi např. v malých lázních v Bystřici pod Hostýnem, kde se léčil např. proslulý sběratel lidových písní František Sušil. Co se zejména v Rožnově léčilo, byly různé plicní katary, často s tuberkulózní složkou, dále katary dýchacích cest a jiná onemocnění (včetně léčby následků alkoholismu). Do 1. světové války bývalo sezónních hostů až 3000 (přibližně od října do března byly lázně zavřeny), v dalších desetiletích pak přitahovaly lékaře i pacienty stále více jiné destinace, až nakonec v r. 1950 lázně zanikly. Dnes je připomínán jen původní Lázeňský (Společenský) dům postavený v letech 1874–1875, na němž byla 4. června 2005 odhalena pamětní deska, připomínající 154 let existence těchto lázní.

Historii lázní můžeme nyní obohatit o svědectví jednoho z pacientů. Byl jím Michal Boor (25. 9. 1837 – 17. 3. 1891), slovenský evangelický kněz.² Pocházel z Vrbového v okrese Piešťany, v letech 1849–1854 studoval na gymnáziu v Modre, následně filozofii a teologii na proslulém evangelickém lyceu v Bratislavě. Krátce (r. 1859) působil jako kaplan v Myjavě, pak od r. 1860 byl farářem v Bukovci a konečně od r. 1868 až do své smrti byl evangelickým farářem a děkanem ve Skalici, kdysi významném královském městě na slovensko-moravské hranici.

Boor byl aktivním slovenským vlastencem a literátem.³ Patřil k zakládajícím členům Matice slovenské, při více příležitostech obhajoval práva Slováků a r. 1883 byl členem slovenské delegace při otevření Národního divadla v Praze. Krátce v letech 1869–1870 byl redaktorem časopisu Církevní listy; spolu s J. Leškou v letech 1878–1883 vedl redakci a vydával další církevní časopis, Korouhev na Sionu. Do obou periodik psal články s náboženskou nebo národně slovenskou tematikou, někdy také vlasteneckou lyriku. Přispěl rovněž více biogramy do (Riegrova) Slovníku naučného, prvního encyklopedického díla vydávaného od r. 1858 v českých zemích.⁴

Skalický farář byl dvakrát ženat. Jeho první manželkou byla Ludmila Fialová (1853–1879), druhou mladší Emilie Jurkovičová (1859–1948), kterou si vzal 1. května 1883. Přes ni vede nepřímá linie i na Valašsko. Nejen proto, že jejím bratrem byl známý architekt Dušan Jurkovič (1868–1947), který trávil své „tovaryšské“ roky ve Vsetíně, ale i proto, že její matka, rovněž Emilie, rozená Jurkovičová, byla sestrou Juliany Slobodové, první choti rusavského evangelického faráře Daniela Slobody, který v dějinách východní

Michal Boor (1837–1891)
(Foto z archivu autora článku)

Moravy zanechal nesmazatelnou stopu.⁵ Sloboda byl tedy strýcem mladé Emilie, jejíž manžel Michal Boor se tak dostal do širšího Slobodova příbuzenstva. Že si toho vážil, dokládá jeho účast na oslavách několika Slobodových životních jubileích, např. 26. 8. 1883 na oslavě 50. výročí Slobodova kněžství. Při této příležitosti věnoval oslavenci článek otištěný v Korouhvi na Sioně.⁶

Nás však dále bude zajímat jen poslední rok Boorova života, který se odráží v dopisech⁷ zasílaných tchánovi Juraji Jurkovičovi, notáři v Turé Lúce.⁸ Jestliže v listě z 27. února 1890 Boor uváděl, že je zdravý, o čtvrt roku později tomu už bylo jinak. Začalo jej bolet na prsou, ztěžka dýchal a dostavil se stále se zesilující kašel. Svůj zhoršující stav si začal více uvědomovat kolem svatoodušních svátků a zřejmě ještě v červnu navštívil lékaře. Dne 8. srpna se znovu vypravil do Senice k lékaři dr. Šimkovi. Ten jej zevrubně prohlédl a stanovil diagnózu, kterou si Boor nerad přiznával, totiž že má počínající tuberkulózu plic. Nechtěl to ani vyslovit, alespoň v dopise tchánovi z 10. 8. píše jen o chorobě plic, ovšem přiznává, že je to „*veru veľmi zlá choroba*“. Zároveň sděloval, že lékař mu předepsal k užívání kreosol⁹ a doporučil mu odjet na léčení do lázní v Rožnově pod Radhoštěm. Deprimovaný farář se rozhodl hned rady uposlechnout. Manželka mu vše potřebné urychleně nachystala, a tak „*v Božom mene rozlúčim sa so Skalickou, aby som hľadal to najdrahšie pre človeka, totiž zotavenie svojho zdravia. Kašel ma ešte vždy dusí. No mám nádej, že Rožnava to všetko zreparuje. V ostatnom staň sa vôľa Božia*“.

Skalický farář odjel z domu do Rožnova na léčení dne 11. srpna. Jaké bylo a jak na něj městečko s okolím zapůsobilo, sděloval v listě tchánovi 14. srpna. Pro jeho zajímavost je následně editován z větší části:

„*Od 11. t. m. som teda už léčebným hostom v Rožnove. 12. vyhládal som si byt, navštívil lekara, dr. Kvasničku, ktorý ma prezrel, a 13. začal som sa kurovať. Dr. Kvasnička povedal mi, že som na lavý bok pľúc trochu chytutý, ale že sa to ztratí, len aby som sa držal dľa jeho rady. Predložil mi nasledujúci recept: ráno o 6. žejdlík teplého mlieka, o 7. žinčicu so sellerskou vodou, pritom prechádzanie sa v parku, o 8. fruštuk káva, o 10. gabelfruštuk šunku alebo 2–3 vajca, zaliate 2 decami červeného vína, o 12. obed, záležajúci*

■ Hlavní promenáda – rožnovské lázně na přelomu 19. a 20. století
(Fotoarchiv VMP v Rožnově p. R., A 22741, SF 4)

z polievky a pečeného mesa, rosbef, biftek, fülé, divočina, kurčatá; podobne 3 deci vína. O 4. svačinu pohár kyšky, o 6. večera kaša len mäso pečené a 3 deci vína, konečne o 8. žajdlík teplého mlieka. Teda pres celý deň aby človek inšie nerobil, iba jedol, pil a prechádzal sa.

Ja som šiel z domu na Rohatec, Hulín, ztadiť pod Hostýn pres Bystricu, Val. Mezeri a Krásno, odtiaľ asi 1 ½ hodiny z fiakrom do Rožnova. Je to tu opravdové lečebné miestečko. Celý Rožnov leží jakoby v nejakej kotline, zo všetkých strán, zvlášte od severu, vysokými kopcami – horami obklúčené. Klima je veľmi tiché, mierne, vzduch zdravý, čistý, takže tu dýcha človek voľne, ľahko, zvlášť v parku, ktorý je veľký a stromovým, nadevšetko ale jehličitým vysadený. V prostred parku je lečebný dom, kde sa vymierača žinčica. V osobitnom sále je tam i čítárna s mnoha časopisy a novinami. Za čítanie novin ale musí sa osobitne platiť 1 zl. Conetacia je krom toho 8 zl. Ináče živobytie je asi tak drahé, ako v Luhačovicach. Káva 16–18 kr., polievka 8–10 kr., pečeňa 40–50 kr., mlieko pohár 4 kr. Za kvartír platím týdenne 3 zl. Mám peknú, malú, suchú izbičku, v dome docela drevenom, blízko parku.

Pre obveselenie hostov hraje každý deň banda od 6–8 ráno a od 4–6 odpoľudnia.

Hostov zdá sa tu byť dost, väčšina však z nich sú sami židia a židovky, zvlášte poľskí, v dlhých kaftanoch spejzami.

Ja tu už mám dakolko známych. Čas teda pomáľučky ubýva. Lenby dal milostivý Hospodin, aby som tu prišiel k predošlému zdraviu. Doteraz ešte necitím žiadnej úľavy. Kašľem jednako vždy. No žijem v nádeji, že lepšie bude!"

Své poznatky Boor doplnil ešte v listě zaslaném o 14 dní později, tj. 27. 8. 1890. Sděluje v něm, že je v místě už přes dva týdny, ale necítí, že by to s ním bylo lepší. Na léčení chce zůstat alespoň čtyři týdny, nejméně do 8. září, protože pak už nastane chladnější počasí a bude se muset vrátit. Lituje proto, že jej lékař dr. Šimko do Rožnova neposlal dříve. Čas v místě mu ale celkem rychle ubíhá. Většinu dne stráví v přátelské společnosti ostatních hostů,¹⁰ při procházkách v parku a četbě v noci, „len večere a noci sú mi dlhé, pretože dobre spať nemožem“.

V naznačeném termínu, tj. 8. září, Michal Boor z rožnovských lázní skutečně odjel. Cítil jen malé ulehčení. Ovšem optimističtější byl dr. Šimko v Senici, který po jeho prohlídce tvrdil, že farářův zdravotní stav se o mnoho zlepšil. Nadále mu doporučil užívání kreosolu a zároveň navrhl, aby pacient na celé zimní období odjel do příznivějšího a hlavně teplejšího klimatu. Zároveň mu zakázal jakoukoli práci. Boor si následně stěžoval tchánovi (list z 15. 9. 1890): „Neviem teraz, neviem, hriешny človek, jako si radiť. Církev mi je už skoro 4 mes. v kostole pri službách Božích bez kňaza. Potreboval by som nevyhnutelne kaplána, ale kde ho vziať, keď kandidátov niet? A ja nemožem, nesmiem fungirovať. Vem je toto trápenie veľiké.“

Boorovy potíže pokračovaly i v následujících týdnech. Zdá se, že přestal důvěřovat svému dosavadnímu lékaři v Senici, a přes známé vyhledal ve Vídni pomoc vrchního vojenského lékaře dr. Alexandra Lányho.¹¹ Ten mu ale doporučil vyhledat pomoc specialisty na plicní nemoci dr. Šidla, který jej skutečně prohlédl a konstatoval, že má chorobou zachvácenu špičku levé části plic. Požadoval, aby se šetřil a málo mluvil, a že za „čas neduhy moj se ztratí“. Také on navrhl, aby zimu strávil v klimaticky příznivějším prostředí, nejlépe někde v jižním Tyrolsku (list z 11. 10. 1890).

Pobyt v doporučeném místě ale Boor neuskutečnil, snad byla v pozadí jeho finanční situace. V dopisech z 27. 11. a 22. 12. 1890 se odráží jeho stále se zhoršující zdravotní stav. Zejména jej mrzelo, že nemohl ve skalickém kostele vykonávat bohoslužby. Obrací se k Bohu: „Ten, který přináší pokoj a spásu světu celému, smiluje se snád i nad mnou, biednym sluhom jeho, a dá mi poskytnúť liek, čo zhojí ťažký neduhy moj.“ Byly to plané naděje. Nemoc rychle pokračovala a dne 13. března 1891 Michal Boor zemřel, ani ne rok od chvíle, kdy zjistil své závažné onemocnění. Zanechal po sobě mladou vdovu, která se již neprovdala. Nadále se věnovala osvětové práci a posléze péči o otce Juraje, který se do Skalice přistěhoval v r. 1892.

Několik dopisů ze slovenského prostředí nám tak připomíná dávnou slávu zaniklých lázní v Rožnově pod Radhoštěm a smutný osud jednoho z tamních pacientů.

1 K tématu existuje poměrně obsáhlá dobová i novější literatura. Z původních prací, propagujících místo a léčbu, viz např. BAYER, František. *Rožnov, lečebné místo na moravském Valašsku a jeho okolí*. Praha: 1878; MLADĚJOVSKÝ, Vladislav. *Léčebné místo Rožnov pod Radhoštěm. Jeho lečebné prostředky, indikace a kontraindikace*. Praha: 1895; *Klimatischer Kurort Rožnau am Radhošť*. Maehren: 1900; MASÁŘIK, Jaroslav. *Klimatické lázně Rožnov pod Radhoštěm v historii. Valašsko 11*, 1967, s. 52–56; HAMBÁLKOVÁ, Lucie a kol. *Rožnov lázeňský*. Rožnov pod Radhoštěm: 2005. Článek o uvedených lázních se objevil i na stránkách tohoto periodika (*Valašsko, vlastivědná revue* 15, 2/2005, s. 12–13).

2 Základní údaje přináší *Slovenský biografický slovník*, sv. I. Martin: 1986, s. 291, nebo *Biografický lexikón Slovenska I*. Martin: 2012, s. 501.

3 Boorovu literární produkci zachytil RIZNER, Ludovít Vladimír. *Bibliografie písomníctva slovenského I*. Turčianský Svätý Martin: 1929, s. 169–170.

4 K tématu podrobněji FIŠER, Zdeněk. Morava a (Riegrov) Slovník naučný. K 150. výročí jeho vzniku. In: *VMLX*, 2009, s. 3–14.

5 MACŮREK, Josef. *Z minulosti východní Moravy. Daniel Sloboda jako buditel na východní Moravě a průkopník novodobé česko-slovenské i širší mezinárodní vzájemnosti a spolupráce*. Brno – Kroměříž: 1980; FIŠER, Zdeněk. Daniel Sloboda. In: *Rusava a Daniel Sloboda*. Brno: 2011, s. 175–294.

6 *Korouhev na Sioně 6*, 1883, č. 17, 15. 9., s. 257–262; přetisk viz FIŠER, Zdeněk (ed.). Daniel Sloboda. *Dokumenty VIII*. Brno: 2013, s. 642–645. Torzo korespondence M. Boora a D. Slobody otištěno in: FIŠER, Zdeněk (ed.). Daniel Sloboda. *Dokumenty II. Korespondence s přáteli I*. Kroměříž: 2001, s. 27–34.

7 Jsou dochovány v Literárním archivu Slovenské národní knihnice v Martine v pozůstalosti Samuela Jurkoviče, pod sign. 10 A 12.

8 O J. Jurkovičovi stručně KÜHN, Ludvík. *Buditelia v župe bratislavskej*. Bratislava: 1928, s. 144; *Biografický lexikón Slovenska IV*. Martin: 2010, s. 328.

9 Správně kreosot (dnes kresol), což byla směs aromatických látek obsažených hlavně v bukovém dřevě, z něhož se získávaly destilací z dehtu. Připisoval se mu dobově léčivý účinek při tuberkulózních onemocněních nebo chronických plicních katarách.

10 Navštívil jej také bratr jeho ženy Dušan Jurkovič, působící v té době na Vsetíně. V pozdějším listě Emilii Boorové poznamenal, že švagr tehdy vypadal celkem dobře. Viz jeho list z 13. 12. 1890, uložený v Literárním archivu Slovenské národní knihnice v Martine, fond Samuel Jurkovič, sign. 10 A 82.

11 Jan Alexander Lány (1836–1920) byl lékařem generálního štábu rakouské armády ve Vídni. Jeho otcem byl Jan Lány (1793–1878), evangelický pastor v Ratiboři, kde působil od r. 1820. Znal se dobře s Jánem Kollárem.

Vzpomínky stařenky Roziny Lukášové na autora Broučků

Eva Žárská

Když se koncem roku 1874 přistěhoval na velkolhoteckou evangelickou faru nový osmadvacetiletý pohledný farář Jan Karafiát,¹ mnozí neskrývali údiv, že se i přes varování některých přátel rozhodl pro tehdy chudé, odlehlé a zaostalé Valašsko.

Kronikář a učitel Richard Pavlík poznamenal: „Těžko lze pochopit, jak mladý muž jeho rázu, hluboce vzdělaný, mluvící dokonale česky, německy, anglicky, ovládající latinu, řečtinu a hebrejštinu, muž světového rozhledu s vysokými ideály náboženskými a uměleckými zájmy, muž mající vlivné známosti a řadu přátel v cizině, dovedl se nenáročně spokojiti se skromnými poměry v zapadlé valašské vesnici...“²

V odpovědi na povolávací dopis lhoteckého sboru Karafiát vyjadřuje naději: „...že bych jsa vaším duchovním správcem, Vás taktéž upřímně miloval.“ Citlivě, účinně, s vynalézavostí a láskou se po celých dvacet let služby na Velké (církevně Hrubé) Lhotě snažil pozvednout pro nás již sotva představitelně nízkou úroveň sociálních a společenských poměrů, které na Valašsku koncem 19. století panovaly.

Nakolik se mu to dařilo, je možno posoudit i z drobných vzpomínek mé stařenky Roziny Lukášové (nar. 6. 12. 1873).³ V době příchodu faráře Karafiáta na Velkou Lhotu byla sotva dvoutletá a řadu let pozorovala svého duchovního správce při vyučování náboženství, kázáních, i při jeho práci s mládeží.⁴ Kdykoli Karafiát odjížděl na delší dobu do zahraničí, přávil si, aby dospívající Rozinka dělala společnost jeho hospodyně Mariánci. Duševně svěží triaosmdesátice napsala své vzpomínky v Javoří (samota k. ú. Střítež) v srpnu 1956. Velmi živé jsou její popisy hraček, které Karafiát přivázel dětem z cest, či způsobů, jak získat knihu (v oněch dobách nebyvalo zvykem ani v možnostech rodičů dávat dětem na Vánoce či narozeniny dárky). V poměrně krátkém textu je až překvapivě často konstatováno „to sme se nasmíli a pan farář s nami.“

Pan farář nastoupil svůj samostatný úřad ve věku 29 let a setrval v něm do 49 let od r. 1874 do 1894. Zaváděl ve Velké Lhotě kázeň, nebyla to věc snadná, a tak oral 20 let tvrdou horskou půdu za poměrů nejskrovnějších. Přál si, aby to byl „sbor na hoře ležící“ a říkal: „Jestliže vás Syn vysvobodí, právě svobodni budete.“ (Pozn. citáty z bible.)

Když se pan farář přistěhoval na Lhotu, ještě zpěvníků nebylo, zpěvák musel předříkávat. Brzy zařídil zpěvníky, dal tisknout, což všechno platila přítelkyně českého národa (pozn. skotská lady Buchanan). Pak cvičil ve zpěvu. Každou neděli po bohoslužbách ohlásil, aby v poledne šli do fary, kteří tam zůstali. Kterí si nevzali nic k obědu, tu kázal Mariánci, aby jim dala chleba. Jak byl hotov, otevřel dveře od pokoje a řekl, již se „běřeme“ a tak druhými dveřmi šli jsme za ním. Jedni už čekali u kostela, někteří byli až z Val. Bystřice. Kolikrát nás bylo víc než teď dopoledne (míněno na bohoslužbách). Po nešpuru se zpívalo. Napřed levé oddělení a nahoře (pavlače), pak pravé oddělení a pak všeci. Když to nešlo, podíval se a řekl: „Jde to nějak ospale,“ pak zanotoval a již šlo.

Pak zařídil nedělní školy pro děti po pasekách (samotách). Bylo jich asi 12. Každou neděli dostaly děti spisky od Horkého nebo obrázky s biblickými verši. O Vánocích nadílky: hračky, někdy knížky, jižní ovoce, ořechy, někdy kapesníky a cukrové, to se děti už těšily. Na den sv. Štěpána jsme se, učitelé nedělní školy, museli sejít ve faře, kde jsme měli takovou slavnost a hostinu. Krásně jsme se pobavili až do večera, pak se pan farář pomodlil a jsme se rozešli. Na Nový rok jsme každá dostaly jeden zlatý. A jedenkrát jsme dostali i učitelé a presbyteri teplé zimní prádlo. To darovala lady Buchanan.

Ve čtvrtek dopoledne bylo náboženství. I v náboženství jsme se cvičili ve zpěvu, pak řekl: „Tak děti už dost,“ tak už bylo ticho. Když některý kluk něco vyvedl, tak ho pan farář

■ Stařenka Rozina Lukášová, rozená Hlaváčová z Velké Lhoty (*6. 12. 1873 ve Velké Lhotě – †14. 12. 1958 ve Stříteži)

vzal za ruku, vyved ven a řekl: „V tobě je to ďáblovlo ovoce, jdi domů a nechť ti tatínek pořádně vymrská.“ Odpoledne dvě hodiny ruční práce. Moc dětí chodilo až přes dvě hodiny cesty. Nejprve jsme se učili plést, pak háčkovat a potom šít. Musel každý se pěkně rovno postavit a slušně pěkně poprosit: „dvojtihodný pane, já by prosila to a to...“ a všechno dostal. Při práci jsme zpívali z Písni cestou života. Paní učitelka z údolí Bystřice nám stříhala, aji kluci z Bystřice si šili kabáty. Pan farář obstaral baly látek. Pak poslal pět děvčat do Krabčic naučit se ruční práce. Jednou přivezl kusy kanafasu na polaky na peřiny, prodával to loket za 4 a 5 korun. Chudší dostali zdarma.

V prázdniny jsme se učili v kostele, poslouchali i bohoslovci J. Švanda, Sypták a Stehlík. Pak ho katolický pan farář udal, že nechodí do škol. Tak se musel dostavit a řekl, že děti chodí dobrovolně do fary a že učí zdarma, tak neudělali mu nic. Když nám vyprávěl o Žižkově, jak velel vojsku, jsme se kolikrát rozesmáli, aji on.

Jednou, když byly ruční práce, Marjánka nosila oběd. Tu pan farář silně zazvoní, ona běží, co se stalo? Pak přišla se smíchem, dostala od dvojtihodného pána důtku, že dala příbor na druhou stranu.

Hračky nosíval a půjčoval dětem. Jednou přinesl, jak nese tata na zádech v koši pět dětí. Když na to přitlačil, všechny měly pusy otevřené a „břeščely“, jak on říkal. Křičely a tomu jsme se smáli a pan farář nejvíc. Půjčil to ... (pozn. nečitelné), ale za týden, když to vraceli, už bylo ticho, už to bylo zkažené. Kouzelnou svítilnu přivezl, no tedy něco takového jsme neviděli, to učitelky v nedělní škole ukazovaly dětem. Jednou přinesl takovou pěknou muziku, struny to mělo, točilo se to a tak krásně hrálo. Půjčil si to Volek z Valašské Bystřice, za týden to vracel, říkal, že ty struny mu myši prohryzly. Tak se pan farář smál a říkal: „Po druhé ti nic nepůjčím.“ Jednou přinesl ze Skotska krásnou pannu a již okřtěnou, že je ji Rozinka. Půjčoval ji, ale my jsme pro takový nával ji nikdy nedostaly půjčit. Jak byla

odřená, tak ji dostala, ale nevím již která. Pak po druhé přinesl takových pěkných šest cikánů. To jsem už nečekala, jak jsme šli z ruční práce, hned jsem zaprosila o to cikáně.

Na druhý čtvrtek paní učitelka Žáková ustrihla valašský kroj, pěkně jsem to ušila, pak jsem panu faráři musela poděkovat. Smil se a říkal: „Rozínka, to je růžička a za tím musí pěkně vonět. Ať jsi tam světlem a solí.“

Od Svatodušních svátků mládež od 15 let až do polovice listopadu chodila na katechizaci (katechezi) každou druhou neděli odpoledne. Jedno oddělení bylo plné chlapců a to druhé děvčat, někteří chodili až do třiceti let. Na začátku se často zpíval 119. žalm, prvních pět veršů. Každý měl biblí a to musel každý hned najít. Ptal se, kde který verš je, a jak nevěděli, tak říkal: „Vy jste písmáci, to nám naše Bětuška povi.“ Ta věděla, kde který veršiček je, hned vstala a odpovídala. Jednou říkal, že kdo se naučí z epistolů Římanům 7. a 8. kapitolu, dostane pěknou knížku Křesťanskou věrouku od Šebesty. Na druhý rok zase Broučky. Tak jsme se učily žalmy 90, 91 a 92. Dvě jsme šly odříkat některému presbyterovi a pak jsme dostaly knížky. Když jsme chodili na konfirmační cvičení, kdo neuměl, toho nekonfirmoval. Kdo neuměl, zůstal tak, a když se chtěl ženit nebo vdávat, pak teprve musel v pátek odpoledne chodit na faru a teprv ho samého v kostele konfirmoval. Od Škrobáků (Pavlíčků) tři. Ta jedna se dostala do Pržna, na Lhotě ji neohlásil a v Pržně ji pan farář sezdal bez konfirmace a víc jich bylo. Měl velkou knihovnu a půjčoval nám knížky. Jednou Heryánová z Val. Bystřice si půjčila Vlnovského. Jak ji měla vrátit, moc plakala. Pan farář jí říkal Rozínko, co je ti, ona, že jí roztrhali Vlnovského. Ten se smil a mys ním. Říkal: „Vlnovský byl na ostrově, nebál se medvědů ani vlka a tu ho děti na Bouřově roztrhají.“

Pak vyhlásil z kazatelny, 6. prosince odpoledne mládenci nekuřáci a nepijáci ať se k němu všichni sejdou. Sešli se, krásně se pobavili, pak jim dal sešity a tužky, aby psali dopolední kázání.

Jednou vyprávěl, když nemohl spát, že se oblékl a procházel kolem katedrály (pozn. tak nazýval dřevěný toleranční lhotecký kostel, nyní je chráněnou památkou 1. kategorie). Tu že se před ním objevila velká bílá postava a pak se otočila. On že měl hůlčičku, že to zmrskal, až to břeštělo a uteklo pryč. To šli kluci právě v 11 hodin z hospody.

Když byla Marjánka sama, tak mně říkal, abych za ní chodila na noc. Pak mně přivezl ze Skotska pěknou vyšivanou zástěru z hedvábného listru. V neděli, když jsem šla do kostela, jsem si ji musela obléci a jít se mu ukázat.

Když byl někdo v kostele unavený a dřímá, on v kázání chvíli ustal a řekl: „Prosím laskavě, kdo je unavený, aby povstal.“ Tak někdo starší povstal, ale ostatním se již spát nechtělo. Jednou šel k panu faráři jeden starší (člen staršovstva sboru). Bylo horko, šel bez kabátu, ale v čisté košili. On řekl: „Bratře, když jdete k panu faráři, oblečte si kabát.“ Když se stalo v církvi něco nepěkného, on se na kazatelně rozplakal.

Dříve nejezdil doktor. Když někdo onemocněl, aji katolíci, když bylo s někým zle, i v noci zavozovali na faře. On měl léky, mnoha lidem pomohl, a když byl tyfus a moc lidí bylo nemocných, navštěvoval je, pomodlil se, přečetl v biblí a potěšil Slovem božím. Postaral se, i lékař musel přijet.

Kolikrát, když jsme šli z nešporu a byli jsme pod farou, on už hrál na piáno prý tu svoji zamilovanou: „Jeť úsudek to Božích rad, že se vším, co má člověk rád, se jednou loučí...“

Když odcházel z Velké Lhoty, skoro ráno vzal klíč a šel do kostela. Kostelník Josef Zátorský s manželkou a její sestrou s ním šli do Stříteže na nádraží, nesli mu zavazadla. Pak dal kostelníkovi zlatý dukát a řekl mu: „To máte na památku od té dámy, které jste často nosíval psaničko a mně zase od ní.“

Závěrem je snad možno citovat i z Paměti spisovatele Broučků: „Mně se na Valašku líbilo, když jsem tam ponejprv vkročil, mně se na Valašku po dvacet let líbilo, i když se mi tam mnohé věci nelíbily, mně se na Valašku líbilo, i když jsem rád odcházel, a když toto píši, já se zalíbením na Valaško vzpomínám.“

1 Jan Karafiát (4. 1. 1846 – 31. 1. 1929), autor Broučků, byl farářem v reformovaném evangelickém sboru na Velké Lhotě v letech 1875–1895.

2 Richardem Pavlíkem uváděný rozsah vzdělání byl a je pro evangelické faráře naprosto běžný. Snad jen, že v té době byla znalost francouzštiny častější než angličtiny. Možnost jednoho i dvou let studia na některé zahraniční bohoslovecké fakultě byla přerušena pouze v době protektorátu a po únoru 1948, kdy studium v zahraničí komunistické úřady znemožnily.

3 Psané vzpomínky jsou uloženy v rodinném archivu autorky článku, která je objevila před několika lety mezi korespondencí své maminky – ta svou tchýni k zachycení vzpomínek na její dětství a mládí nepochybně přiměla. Při přepisu původního textu byly autorkou článku provedeny jen minimální úpravy v chronologickém řazení a gramatice.

4 Styky s farou trvaly až do odchodu J. Karafiáta do Prahy roku 1895, tj. do stařenciných 22 let.

S pekařem Jaroslavem Kulčákem nejen o hrozenkovském chlebu

Milada Fohlerová

„Uč sa pekařem, nebudeš mít nikdy hlad.“ Právě toto doporučení stálo na počátku dnes už osmdesátileté pekařské kariéry Jaroslava Kulčáka (nar. 1. 1. 1921) z Nového Hrozenkova.

Autorem slov je jeho tatínek Jan Kulčák, který kvůli nelehkému dětství věděl, o čem mluví. Maminka pracující jako švadlena chtěla mít ze syna krejčího, on sám toužil stát se elektromechanikem. Nakonec ale dal na otcovu radu a nastoupil do učení na pekaře. A jak je patrné z jeho slov, svého rozhodnutí nikdy nelitoval: „Ešče že sem sa učil pekařem, protože fakt, já su chlebový. Já mám chleba rád.“

Mezi léty 1935–1939 si tedy osvojoval základy pekařského řemesla. Teorii se učil v Živnostenské škole pokračovací v Novém Hrozenkově, učňovské roky prožil v pekárně v dnešní Karolince: „Já sem sa učil v Karolince u Majerky, tam byla taká pekárna.“

A kdy že se začal péct dnes už legendární hrozenkovský chleba? První pokusy podnikali s tatínkem, vyučeným zedníkem, po Jaroslavově návratu z učení. „Otec vlastnil pekárnu takú obyčejnú, kde sa topilo dřevem.“¹ Kvůli nedostatku zkušeností však zprvu nebyli příliš úspěšní. „Jenomže my sme to neuměli, já vám řeknu upřímně. Protože každý mistr dělal tak, abych já nic neuměl, a kór když věděl, že máme pekárnu a že by mu rost konkurent.“ Teprve potom, co „vzal otec jako dělníka nějakého Rozkošného z Huslenek, a ten pek l dost chleba a tomu to dost šlo, tak tam sme sa naučili, jak sa ten chleba dělá. A děláme ten chleba od tých mojích dvaceti roků.“²

Poté, co v roce 1944 získal Jaroslav Kulčák tovaryšský list a následně složil pekařské mistrovské zkoušky, zažádal si roku 1945 o vydání živnostenského listu a o převzetí provozu pekárny.³ Po delších peripetiích se to však podařilo až v roce 1947.⁴

Hned nato plánoval zbudovat na místě chléva u jejich domu novou parní pekárnu.⁵

„Oni ňa navedli komunisté, abych to načerno postavil, a jak sem to postavil, tak mně to zebralei a ještě ňa zavřeli. A potom to dostavila Jednota.“

■ Jaroslav Kulčák u elektrické automatické pece, kterou pořídil v rámci modernizace provozu před více než 10 lety. (Foto M. Fohlerová, 2015)

V tomto subjektivním líčení je ve zkratce shrnuta doba po únoru 1948, která znamenala postupnou likvidaci živnostníků.

Na začátku roku 1949 byla nad Kulčákovou pekárnou zavedena národní správa, Jaroslavu Kulčákovi bylo odebráno živnostenské oprávnění a na 2 měsíce skončil ve vazbě.⁶ V druhé polovině roku se začalo jednat o úplné likvidaci živnosti, která nakonec vedla k jejímu začlenění do družstva Jednota v závěru roku 1949.⁷

Na následujících 40 let se tak Jaroslav Kulčák stal řadovým zaměstnancem „své“ pekárny na pozici „obchodvedoucího“.

„A potom, když přišel ten kapitalismus...“, mu byla pekárna i s živnostenským listem vrácena.

V chodu pekárny mu od začátku pomáhala a dodnes pomáhá jeho rodina. Velmi si pan Kulčák váží své manželky: „Kdyby není jí, já bych to nezbudoval. Manželka šla se mnú všudy. Tým, že ona byla skromná, já sem to zbudoval.“ A také si považuje své dcery Zdeňky Andráškové, která v pekárně rovněž pracuje a je připravena její provoz převzít.

To ale až v budoucnu. Doposud totiž pekárnu v neuvěřitelných 94 letech vede sám. Stále si dělá účetnictví, připravuje výplaty, dohlíží na výrobu i v ní pomáhá a chleba též prodává. Ještě před nedávnem mohli kolemjdoucí míjející bílou dodávku pekárny na obvyklých stanovištích zaslechnout: „Hrozenský chleba!“, čímž tento nejen výborný pekař, ale i nadaný obchodník lákal lidi k jeho koupi.

Že by byl recept na dlouhý aktivní život ukryt právě v hrozenskovském chlebu? Je to možné. Dle slov pana Kulčáka „základ života je chleba“. Ovšem ne ledajaký. Ten hrozenský se připravuje z kvalitních surovin, zcela bez chemických přísad, tradičním způsobem z kvásku a dle tradičních postupů: „Pečeme tajak babky dysi pékávaly na tu nátěstu a tým kváskem. Tajak sa dysi pékl chleba.“

Základem výroby kvalitního chleba je mouka, kterou do pekárny brávali z Česкова mlýna v Jarově, po jeho zavření ji nakupují v Kelči. Ta kvalitní „musí mít pekařské vlastnosti: nesmí být stuchlá, nesmí být prorostená, nesmí být spálená, musí být, abysa z ní dala upéct. Vtenkrát sa peče dobrý chleba.“

Z mouky a vody z vlastní studny se připravuje ve velkých dížích základ na těsto. „To dycky co dvě hodiny sa musí zvětšit a obnovit, aby to vyrobilo ty kvasinky, které je třeba na výrobu toho chleba. Potom sa to musí třeba čtyřikrát až pětkrát zvětšit, až je z toho plná díža.“ Tuto činnost, jež se děláva odpoledne, vykonává obvykle sám pan Kulčák. V noci se pak udělá „taký tuhý frys a z toho sa potom udělá kvas a z toho potom sa míchá to těsto.“ Následně „sa těsto vále na válečce, to je takový stroj, to on vále chleba. Na jedné straně sa hodí těsto a tam (na druhé straně) výjde zvalané a ona (pekařka) z něho udělá štryclu

(dlouhý pecen).“ Pecny se potom nakladou do podlouhlých slamének, nechají se vykynout a sází se do pece, z níž po jedné hodině vyjdou ve formě voňavých chlebů.

Denně se v Kulčákově pekárně, kde v současnosti pracuje 6 lidí, upeče kolem 600 chlebů, v pátek, kdy je odbyt větší, pak 900 až 1000. Tradičně se tu vyrábí dva druhy chleba – světlý a tmavý, nejvíce „kilovky“, potom „půlkilovky“ a „dvoukilovky“. Doplnkovou výrobou jsou tyčinky a preclíky.

Aby byl chleba „dobrý a lacný“, tedy aby byla zaručena jeho čerstvost a nízká cena, neprodává se v žádných obchodech. Zakoupit lze buď přímo v pekárně nebo v pojižděné prodejně, již je zákazníkům každý den odpoledne rozvážen do obcí na trase Nový Hrozenkov – Vsetín, s odbočkami do Lipotálu a Jablůnky.

A jaká je rada Jaroslava Kulčáka na úspěšné podnikání? „Každé řemeslo dá úspěch. Řemeslo má zlaté dno, to je pravda stoprocentní. Jak prochlaščete a utratíte, tak nemáte nic. Já sem si říkal, když to vezmu poctivě a upřímně a dobře, tak musí to mět úspěch. A je to pravda.“

1 Dle archivních materiálů bylo Janu Kulčákovi zřízení pekárny na adrese Nový Hrozenkov 882 povoleno v roce 1932. Viz Státní okresní archiv Vsetín (dále SOKA Vsetín), ONV Vsetín, inv. č. 719, kart. 223. Zprvu pekárnu Jan Kulčák pronajímá. Mezi roky 1935–1938 zde provozoval pekařskou živnost pekař Josef Martiška. Viz SOKA Vsetín, ONV Vsetín, inv. č. 94.

2 Pekař Ladislav Rozkošný z Hovězí-Bařin (dnešních Huslenek) provozoval pekařskou živnost v pekárně na adrese Nový Hrozenkov 882 v letech 1939–1945. Viz SOKA Vsetín, ONV Vsetín, inv. č. 94.

3 Jaroslav Kulčák, který je v žádosti o živnostenský list uváděn jako „společník v živnosti pekařské u fy Ladislav Rozkošný“, zároveň žádal o převzetí živnosti po L. Rozkošném, který ji provozoval v „pekárně Kulčákově“ a jenž „hodlá převzít pekárnu někde v pohraničí.“ Viz SOKA Vsetín, ONV Vsetín, inv. č. 719, kart. 223.

4 Celé dva roky probíhala v letech 1945–1946 přestřelka mezi zastánci a odpůrci pokračování v pekařské živnosti v domě č. 882. Na straně odmítačů bylo např. Společenstvo pekařů ve Valašském Meziříčí, které v dopise z 30. 10. 1945 zaujímal zamítavé stanovisko. Jako důvody uvádělo: „Nový podnik měl by nepříznivý vliv na stávající podniky v obci, neboť značná část obyvatel tamějšího kraje přesídlila a ještě přesídlí do pohraničí, čímž poklesl a poklesne značně počet obyvatel. Nutno vzít v úvahu též zalesňování tamějších pro zemědělství nevhodných krajů, čímž opět poklesne počet obyvatel a sníží se odbyt pekařských výrobků.“ Na druhé straně stál Místní národní výbor (dále jen MNV) Nový Hrozenkov, který po celé 2 roky usiloval o schválení živnosti. Za všechny uvedme např. dopis z 22. 2. 1946, v němž se mimo jiné píše: „V této dolní části obce, která počítá kolem 4000 obyvatel, je jediný pekařství Jaroslava Kulčáka. Není tedy možno, aby obyvatelé docházeli pro denní hlavní potřebu, a to chleba, do vzdálenosti 7 až 8 km. Z důvodu toho je nutno a potřebno, aby živnost zde byla.“ Viz SOKA Vsetín, ONV Vsetín, inv. č. 719, kart. 223.

5 V zápisech rady MNV Nový Hrozenkov z 22. 12. 1947 je zapsáno: „Kulčák Jan (mylně zapsáno Jan, má být Jaroslav – pozn. autora), pekař, žádá o zařazení do stavebního plánu obce pro postavení parní pekárny. Vzato na vědomí.“ Viz SOKA Vsetín, MNV Nový Hrozenkov, inv. č. 8.

6 Ve výměru ONV ve Vsetíně z 25. 1. 1949 se pro uvalení národní správy uvádějí tyto důvody: „Bylo zjištěno, že jste se dopustil trestných činností podle zák. č. 15/1947 Sb. o trestání černého obchodu a podobných pletich, jakož i protistátních výroků, takže jste byl velitelstvím SNB zatčen a uvalena na vás soudní vazba.“ Viz SOKA Vsetín, ONV Vsetín, inv. č. 719, kart. 223.

7 Dle výměrů ONV Vsetín určených MNV Nový Hrozenkov z 25. 10. 1949 o odnětí živnostenského oprávnění J. Kulčákovi se mimo jiné píše: „jest nutno živnost likvidovati.“ Viz soukromý archiv J. Kulčáka. 3. 11. 1949 na to MNV Nový Hrozenkov reagovalo slovy: „... místní a hospodářské poměry naprosto nedovolují, aby pekárna Jaroslava Kulčáka byla likvidována, poněvadž je jedinou pekárnou pro 2900 obyvatel.“ V dopise Jednoty Valašské Meziříčí adresovaném ONV Vsetín, došlém 22. 11. 1949, se uvádí: „... dne 24. 10. fu Jaros. Kulčák, pod nár. správou začlenili smluvně do našeho družstva. Pekařství bude převzato ke dni 1. prosince t. r. a bude součástí našeho družstva.“ Viz SOKA Vsetín, ONV Vsetín, inv. č. 719, kart. 223.

Vladislav Turek (1946–1983)

Láska k muzice a hudební nadání patří mnohdy k rodinnému stříbbru, které se dědí z generace na generaci. A nejedná se pouze o nadání, ale především o pílí a důslednost rodičů, kteří vedou své potomky k té titěrné a zprvu někdy až bolestné hudební práci. Toto byl případ i Vladislava Turka (1. 11. 1946 – 22. 11. 1983), jehož nečekaně brzy ukončený, ale i přesto hudbou naplněný život si připomeneme.

Vladislav Turek se narodil v evangelické rodině 1. listopadu 1946 v Novém Jičíně, avšak již záhy se rodina přestěhovala do otcových rodných Hodslavic. Maminka pocházející z Brna byla právě tím motorem, který povzbuzoval Vladíkovi hudební znalosti. Matka byla vzdělaná žena a schopná klavíristka. Zpočátku učila syna na klavír sama, později projevil Vladislav zájem o hru na hoboj. Je pravda, že si maminka Turková představovala pro syna i jinou dráhu než vyložene hudební, ale její syn si šel jistě za svým. Po základní škole byl v roce 1961 úspěšně přijat na konzervatoř v Ostravě. Jeho hlavním předmětem se stal nedávno otevřený obor hra na cimbál ve třídě profesorky Jiřiny Liebermannové. Mladá kantorka byla do velké míry formující osobností. V průběhu času vychovala řadu aktivních cimbalistů i pedagogů, kteří mají na svědomí vysokou kvalitu a uměleckou poučenost dnešních cimbalistů. Pokud zmíníme jména dvou jeho cimbálových spolužáků, jako jsou profesorka hry na cimbál na konzervatoři v Kroměříži Růžena Děcká a praktický muzikant, upravovatel a pedagog Ludovít Daniel, je patrné, že se jednalo o silný ročník. Vladislavovi byly od počátku ku prospěchu jeho klavírní dovednosti, ve kterých se na konzervatoři dále zdokonaloval. A aby toho nebylo málo, tak jako druhý nástroj studoval hru na kontrabas. Konzervatoř absolvoval v roce 1967 a ve stejném roce

■ Cimbálová třída Jiřiny Liebermannové

zleva Vladislav Turek, Jana Kadouhová, Jiřina Liebermannová, Ludovít Daniel, Růžena Děcká, 1967

nastoupil povinnou vojenskou službu do kasáren ve Valašském Meziříčí, kde se plně projevila jeho schopnost improvizáční práce a souborové hry v kapele, ve které hrál na klavír. Po dvou letech strávených na vojně nastoupil 1. 10. 1969 jako učitel hry na klavír, kontrabas a později cimbál na Lidovou školu umění ve Valašském Meziříčí. To už byl ženatý. Jeho vyvolenou se stala tanečnice souboru Ostravica (dříve Ondráš) z Frýdku-Místku, Marie, rozená Herotová, se kterou bydleli v hodslavickém domě. Odtud odjížděl na motocyklu, vlakem a později automobilem na všechny strany. Většinou za muzikou.

Na jeho pedagogickou práci vzpomíná jeho kolegyně z LŠU Valašské Meziříčí: „*Vláda byl především vynikající improvizátor na klavír i na cimbál. Korepetoval v tanečním oboru a Jitka (Valachová) potom několik let marně hledala náhradu na stejné úrovni.*“ Dále popisuje jeho pečlivost a hudební poučenost: „*Byl výborný upravovatel písní i větších skladeb. Vím, že prostudoval Janáčkovu harmonii, aby mohl co nejlépe upravit Lašské tance pro cimbálovou muziku. Byli jsme potom s kolegy na koncertě cimbálové muziky Ostravica a opravdu se mu to podařilo – janáčkovsky.*“ Jeho pedagogická práce byla z velké části praktická. Vedl žáky k improvizaci, hudební analýze a samostatnému projevu, což ani dnes není samozřejmostí. Z jeho třídy vzešlo několik schopných kontrabasistů a cimbalistů, kteří dodnes hrají a navíc vedou k hudbě i další generace.

K dalšímu jeho počínu se řadí vedení orchestru, který ve Valašském Meziříčí založil z žáků a učitelů školy. Celkem se za jeho života uskutečnilo devět představení Rybovy České mše vánoční, což v sedmdesátých letech nebylo rozhodně samozřejmostí. Pamětníci vzpomínají na tato představení nejen jako na výjimečný hudební zážitek, ale také určitý projev vzdoru a společenského sjednocení, které měl organizačně i umělecky na starosti právě Vladislav Turek. K jeho úspěchům také jistě patřilo vedení dětského sboru v Hodslavicích a mnohé další činnosti.

Turkovou dominantní činností byla spolupráce s cimbálovými muzikami. Mezi jeho hlavní domovskou muziku lze jistě řadit cimbálovou muziku a taneční soubor Ostravica z Frýdku-Místku. Působil zde spolu s choreografkou Věrou Šimkovou od dob studií od roku 1963 s malou přestávkou až do své tragické smrti. Svého času byl jejím uměleckým vedoucím, psal hudební úpravy, vedl zkoušky, připravoval pořady. Jeho činnost v Ostravici hodnotí redaktor Českého rozhlasu Ostrava Jaromír Gelnar ve vzpomínkovém pořadu po smrti Vladislava Turka: „*Těžko si představit vzestup a vysokou uměleckou úroveň známého souboru písní a tanců Ostravica z Frýdku-Místku bez muzikantské ruky Ládi Turka. Jeho úpravy hudby vytvářely spolu s nápady choreografky jednotlivý proud obrazů, které už tolik let vypovídají hluboko o lidové tradici údolí Ostravice a přilehlého lašsko-slovenského pomezí. Nesčetné cesty, které Láda Turek vykonával za lidovými interprety i k pramenům do knihoven, archivů – to všechno tvořilo základy umělecké pravdy, o kterou mu šlo ve stylizaci lidové hudby především.*“² Zde Jaromír Gelnar připomíná Turkovu práci v terénu, především na Kysucích a moravsko-slovenském pomezí. Formující byla také spolupráce s mnoha etnografy a znalci lidové kultury, kterými byla například redaktorka

■ Muzika Ostravica z Frýdku-Místku

■ ■ Vladislav Turek s manželkou, 1971

■ ■ ■ Vladislav Turek s dcerou Evou v Hodslavicích, 1980

Českého rozhlasu Ostrava Věra Šejdlová, zmiňovaný Jaromír Gelnar, Jan Rokyta nebo ostravský hudební skladatel Jaromír Dadák, jehož skladby mnohdy Vladislav Turek premiéroval. Gelnar dále popisuje Turkovu poučenost: „Uměleckou úroveň zaručovala i poctivá erudice, kterou získal už jako konzervatorista a kterou třbil při své pedagogické práci.“³ Vladislav Turek ovšem spolupracoval i s dalšími soubory, jejichž jména nejsou v historii moravského folklorismu neznámými. Vladislav Turek hrál mimo jiné na cimbál v rožnovském souboru Javořina, ve Vsetíně spolupracoval se Zdeňkem Kašparem a jeho cimbálovou muzikou Jasénka. Býval také hostem cimbálové muziky Technik z Ostravy. Důkazem nám budiž celá řada rozhlasových nahrávek uložených v archivu Českého rozhlasu Ostrava. Vladislav Turek na nich doprovází nejen zpěvačky souboru Ostravica, ale také sólově například Jarmilu Šulákovou, Annu Kramolišovou, Evu Porubovou a další. Pod řadou hudebních nahrávek je navíc podepsán autorsky.

Pokud si vyslechneme vzpomínky pamětníků na Vladislava Turka, tak se všichni shodují, že se jednalo o veskrze veselého, společenského a laskavého člověka, který byl praktickým muzikantem na plný úvazek, a znovu zdůrazňují jeho improvizaci schopnosti hry na klavír i na cimbál. Bylo pro všechny velkou ztrátou, že jeho život nečekaně ukončila tragická autonehoda, při které Vladislav Turek ve svých 37 letech zemřel. Dovolme si na závěr tohoto medailonku shrnutí jeho činností, které přednesl na jeho pohřbu představitel obce Hodslavice: „Osiřel cimbál národopisného souboru Ostravica, prázdné místo zůstalo u dirigentského pultu orchestru ve Valašském Meziříčí. Nedokončeno zůstalo dílo započaté spolupráce s ostravskou televizí. Děti Lidové školy umění i Základní školy v Hodslavicích ztratily svého milého učitele. Prázdné místo zůstalo i v obřadní síni místního národního výboru, kde pan Turek hudbou doprovázel všechny obřady.“⁴

Zůstalo prázdné také místo nejpotřebnější, místo manžela a otce dvou dcer. Bohužel neštěstí nechodí po horách, ale po lidech. Stopa jeho práce je však dále nesena nejen v jeho dětech, žácích, ale především v hudebních úpravách a muzice, kterou tak miloval.⁵

Jaroslav Kneisl

(Foto z osobního archivu paní Marie Turkové, vdovy po panu Vladislavu Turkovi)

1 Na základě rozhovoru s kolegyní ze ZUŠ Valašské Meziříčí, respondentka (nar. 1944), zaznamenáno 15. 2. 2015.

2 Vladislavu Turkovi na rozloučenou, křestní list ČRo Ostrava, pořadu z 24. 11. 1983, kopie v archivu Marie Turkové.

3 Tamtéž.

4 Projev představitel obce Hodslavice na pohřbu Vladislava Turka, archiv Marie Turkové.

5 Zpracováno na základě vzpomínek a archivu Marie Turkové.

Nářeční ukázky ze Štítné nad Vláří

V roce 2014 vyprávěla **Františka Hrnčířková** (1946).¹

Fašanky a další svátky²

Po zabijačkách bili fašanki, protože na fašanki moseli bid už aj slaňini. Fašanki, ti sa odbívali z velikú slávú, chodilo sa po dedíne, vipravené maškari, vihrávalo sa, večer bila muziga, pořádali to vječínú hasiči, a také sa pochovávala basa přet tím dlúhým pústem.

No a po fašankoch sa vihrávalo Jozefkom a Františkám. Moja maminka bila také Františka, tagže také k nám ti muzigaňti chodíli. Dávalo sa jim takové pohoščeňi ... No pohoščeňi, tož d... bilo zabité, bili slaňini, a co bilo doma ... No a ta slivovica bila dicki napálená, toš po téj štamprli ... A tak chodíli muzigaňti po chalupách tam, gde bili Františki, a také po chalupách tam, gde bili Jozefci, nó.

Boží tělo a jiné zvyky

Potom přez leto bívalo..., bila slavnosz Božího těla a tá bívala v Brumovje, protože v Brumovje je kostel zasvěcení svatém Václavovi. Bilo to na náměstí a cobi děcka zme mňeli takové malé košíčky, negdo prútené, negdo mňel skleňené. A už bili pivoňki, tagže s těch pivoňek už sme si to tam nasípali a už zme chodíli, a jak sa u těch oltáříků zastavovalo, toš celú tú cestu zme posipávali tíma kvítečkama.

Nó, a potom gdiš přišel podzim, toš podzim to bilo velikéj slávi, kopali sa zemňáki. Cobi děcka zme si jich pékali, diž zme pásali ti koze, tož už bilo fšadi ohňište a ti zemňáki f tom popelu, no to bila také veliká pochůtka, dnež o to ňigdo nezavadí.

No a veliká sláva zbíraňi trnek na kvas, že. Toš f každéj chalupje bečka, a tož do bečki a trnki zme moseli přebírat, žádná stopka, žádní lístek, žádná plesňivá, šecker to moselo bid akorát, protože jakí bil kvas, taková bila aj slivovica. A že zme mívali tu slivovicu dobrú, no toš to bilo to tím kvasem, nó.

Hana Goláňová

(Fotoarchiv Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně)

■
Štítná nad Vláří, Svátek Božího těla v r. 1944, mládenci nesoucí baldachýn
(Foto Josef Vajdák, Malenovice)

■ ■
Štítná nad Vláří, Fašanky, 10. 2. 1970 – "nošení Karla" (Foto Karel Pavlišťík)

1 Uvedené nářeční ukázky byly získány na základě výzkumu pro Ústav Českého národního korpusu FF UK, kde v současné době vzniká nářeční korpus Dialekt (obsahuje přepisy nahrávek ze všech nářečních oblastí České republiky), který bude na stránkách Českého národního korpusu bezplatně přístupný veřejnosti: <http://ucnk.ff.cuni.cz/>. Do projektu je možné se zapojit a podílet se na získávání vhodných nářečních nahrávek.

2 Přepisy nářečních nahrávek odpovídají přesně tomu, jak byla mluva mluvčího zachycena, a jsou v podstatě přepsány podle zásad stanovených v *Pravidlech pro vědecký přepis dialektologických zápisů českých a slovenských* (1951). Přepsaný zvukový materiál odráží skutečný stav nářečí v této lokalitě. Z nářečních hláskových jevů, které jsou typické pro oblast Valaška, se už u této mluvi např. nevyskytuje tvrdé *l*, měkké *l*, tvrdé *y* a měkké *retnice* rovněž zachyceny nebyly. Zato asimilace znělé souhlásky je dosud poměrně dobře se udržujícím jevem, což můžeme vidět i ve výše uvedených přepisech, např. *bid už, z velikú, muziga, muzigantí, zme* (úzus je rozkolísaný: *zme i sme*) apod.

70 let Valašského souboru písni a tanců Bača

Dnešní nahlédnutí do kroniky nám nabízí oslavující Valašský soubor písni a tanců Bača z Valašského Meziříčí. U založení Valašského krúžku v Poličné u Valašského Meziříčí stáli v roce 1945 především učitelé a muzejníci Bohumil Kašík a Arnošt Kubeša.¹ K otázkám hudebního doprovodu se vyjadřuje text ve sborníku ke třicátému pátému výročí založení souboru: „Největší problémy byly vždy s muzikou. Ne že by nebylo muzikantů. To naopak. Ale každý z nich byl už organizován a muzikou si vždy přivydělával... Jednou se přemluvil někdo z Valašského Meziříčí, Krhové nebo z okolních vesnic a z těchto nesehraných muzikantů se dělala muzika. Jistý kádr tvořili jen samotný Kašík a Jožka Šimčík mladší...“² Od roku 1951 působil soubor pod Československými dráhami Valašské Meziříčí. Tehdy se zformovala i první stálá muzika: „...prof. Sláma, V. Grossmann, St. Kalivoda, J. Šustek, Hanák, B. Hein, J. Opluštil, O. Šír, M. Kašík, Fr. Seveček. Po smrti strýce Hanáka se „v rychlosti“ naučil na basu M. Sládek...“³ V této době se k tehdejšímu kroužku přidala národopisná skupina z Krhové, která pracovala pod Klubem krásenských skláren. „V Krhovské muzice byl primášem František Sláma, na cimbál v ní hrál Otakar Šír.“⁴ Od listopadu 1951 soubor používá název Bača. V roce 1972 přešel soubor do nově vzniklého Jednotného kulturního zařízení města Valašské Meziříčí, kterým je zastřešen dodnes.

Ve vedení souboru i muziky se vystřídalo mnoho osobností. Připomeňme alespoň jména vedoucích souboru: Josef Šimčík starší, Miloš Kašík, Vilém Sob, Václav Vozák, manželé Novákoví, Milena Orságová, Vojtěch Zahradníček, Alois Schneider, Otakar Šír, Antonín Konvičný, Marta Thorhanová, Alois Dobeš, Renata Kotasová. Dále vedoucí muzik: Miloš Kašík, Jiří Šustek, Václav Gross-

Oslava osvobození v Poličné roku 1945 – Valašský krúžek vede Miloš Kašík.

Získání 2. místa na strážnickém folklorním festivalu v roce 1951

Členové cimbalové muziky, 70. léta 20. stol. (Šír, Skýpala, Folta, Sadílek, Novák)

■ Dožínky z Poličné, Valašské Meziříčí, polovina 20. stol.

■ ■ Vystoupení v Mariánských Lázních, 80. léta 20. stol.

■ ■ ■ Pásmo Pytlové – Týden beskydské kultury, Polsko, 2009

■ Dožínky 2013

man, František Sláma, Miroslav Skýpala. Kapelu primovali: Josef Šimčík mladší, Jiří Šustek, Václav Grossman, František Sláma, Stanislav Sadílek, David Kulišťák.

Za uplynulých sedmdesát let má soubor za sebou bohatou historii: mnohdy nejistou dobu druhé poloviny 20. století, stovky vystoupení u nás i v zahraničí, stovky členů, kteří prošli jeho řadami. Před sebou má, věřme, jistě také zajímavou budoucnost. V současnosti se dělí soubor do několika složek podle věku a úzce spolupracuje s dětským souborem Ovečky. O vedení tanečnicků a organizaci se starají Dana Čechová, Irena Smolková, Lenka Novotná, Marek Štěpán a Tomáš Trusina. Muzika hraje pod vedením Ctirada Bryola a na postu primáše se střídají Lukáš Krupa a Dan Macho. Soubor organizuje pravidelně několik akcí ročně. K nejvýznamnějším patří folklorní festival *Babí léto*.⁵ 24. října 2015 se celý soubor představí ve výročním programu. Snad by byl jeho zakladatel Bohumil Kašík spokojen.

Jaroslav Kneisl

(Fotografie z archivu souboru Bača)

¹ Bača. *Valašský soubor písni a tanců při JKZ ve Valašském Meziříčí*. Sborník k 35. výročí založení souboru. Valašské Meziříčí: 1980.

² Tamtéž.

³ Tamtéž.

⁴ FABIÁN, Josef. *V poličenské hospodě... K 60. výročí valašského souboru písni a tanců*. Valašské Meziříčí: 2005, s. 9.

⁵ Viz www.soubor-baca.net.

„Andělský“
tanec

Existuje několik zákonitostí, podle kterých je třeba lidovou píseň prezentovat. Například u písní, které jsou určeny k tanci, je podstatné přizpůsobit tempo hry vždy tanečním krokům, nikoliv technickým schopnostem muzikantů. Toto pravidlo je patrné zejména u tanců, jejichž kroky jsou s konkrétní melodií a nápěvem pevně spjaty. Jedná se o takzvané „figurální tance“. Pro ně je charakteristická těsná provázanost hudby a tanečních kroků, které se v průběhu skladby opakují. Figurální tance mají různé taneční kroky, figury, k provedení patří třeba specifická gesta. Ale vždy jsou tyto tance pevně vázány na hudební předlohu. Pohybové prvky těchto tanců a jejich figurální podoba často napodobují různá řemesla (tanec *tkalcovský*, *ševcovský*, *řeznický*, *kovářský* apod.) nebo v ustálené choreografii podpořené textem nalezneme stylizované pohyby zvířat (*zajíček*, *žabský* apod.). Celá řada valašských figurálních tanců toto tematické propojení neobsahuje, ale jejich ustálená podoba a způsob provedení je do této skupiny řadí (*laštovička*, *holář*, *kopaný*, *černá vlnka* apod.).

Figurální tance se objevily již v 18. století, ale největšího rozšíření a obliby se dočkaly až ve století 19. Dnes nalezneme tyto tance v pódiovém ztvárnění v repertoáru většiny folklorních souborů. Jejich tanečníci je pak učí dále, takže dnes už jsou některé populární figurální tance běžnou součástí bálů a tanečních zábav, a to jak v tradiční, tak i ve velmi spontánní taneční podobě.

Jeden z takových oblíbených tanců je dnešním příspěvkem do „Muzejního zpěvníčku“. Píseň *Teče voda z javora* je hudebním základem figurálního tance, který se objevoval na Rožnovsku. Na Vizovicku, Zlínku a Rusavě se tančí na stejný nápěv jeden z *křížáků* (o tom snad někdy přistě), který i pohybově zčásti odpovídá rožnovskému tanci.¹ Ačkoliv jsme zde již o „javornickém“ motivu psali, tato píseň si naši pozornost zaslouží. Z hudebního hlediska se jedná o durovou píseň v třídobém, tedy valčíkovém rytmu. Její hudební zajímavost spočívá především v třídílném členění a modulaci jednoho hudebního motivu do několika poloh, ale také v jednoduché a zajímavé rytmitizaci. První dvě části jsou rytmicky přízvukné na první a třetí dobu a část třetí přináší synkopickou

9. TEČE VODA Z JAVORA

(Teče voda z javora).

Rožnov

Zapsali Jelínková, Jeřábek,
J. Štika.

Allegretto

1. Teče voda z javora, mojí milěj do dvora,
to je děfče, ono mňa chce, ono černé oči má.
Přes Javorníčky štyry chodníčky,
po nich má milá vede koníčky,
přes Javorníčky štyry chodníčky,
po nich má milá koně vede.

rytmizaci. Vzhledem k harmonickému doprovodu, kterým je základní harmonická kadence, je třetí část předurčena k veselému tanečnímu projevu.

Právě taneční kroky a speciální držení tanečnicka s tanečnicí připomínající křídla dala tomuto tanci přídomek „andělský“. To se ovšem nedá říci o textové stránce písně. Píseň má zaznamenanou pouze jednu sloku: v první části zpěvák popisuje zdánlivě nepodstatnou informaci o tekoucí vodě, ovšem už místo určení – dvůr jeho milé – dává tušit směr dalšího děje. Druhá část překypuje sebevědomím: interpret si je jistý její náklonností a upozorňuje na dívčinu přednost – krásné černé oči. Zde je prostor pro individuální tvorbu a každý si může v písni doplnit barvu očí, která je právě jemu „po chuti“. Ovšem třetí část písně je v uvedené ukázce minimálně rozporná. Je otázkou, zda zkušený zapisovatelé (Zd. Jelínková, R. Jeřábek a J. Štika) nepodlehli cenzuře 50. let a skutečně popsali milou, která „vede koníčky“, nebo jsou blíže původní verzi dnešní varianty s mírně erotizujícím podtextem. Vzhledem k faktu, že lidová píseň je živá a proměnlivá, dávám vám na výběr a uvádím i dnes zpívanou variantu „Přes Javorníčky štyry chodníčky, ukaž, má milá, svoje nožičky (kotníčky). Přes Javorníčky štyry chodníčky, ukaž, má milá, svoje nohy“.

Popis tance nemá na papíře valného významu. Až budete na nějaké folklorní taneční zábavě, tak si tuto píseň poručte a uvidíte sami, o čem jsem psal. Nějací ochotní tanečníci vás jistě rádi naučí správné držení i krok a pěkně po andělsku si s vámi zatančí. A nezapomeňte držet muziku pěkně v tanečním tempu! Všechno má své tempo a rytmus, který se prostě musí dodržet – v tanci i v životě.

Jaroslav Kneisl

1 JELÍNKOVÁ, Zdenka. *Valašské lidové tance*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1954, s. 28–29.

Nástrovní obrazy ze zámku Lešná u Valašského Meziříčí

Tereza Klanicová

Osudy mobiliáře lešenského zámku za sebou mají zajímavou a pohnutou historií. Jeho první seznam byl pořízen roku 1769 jako pozůstalostní inventář po smrti Marie Anny, dcery hraběte z Luzan. Zmíněný text pouze vyjmenovává vybavení jednotlivých místností, kdy jsou nejpočetněji zastoupeny obrazy, celkem sto třiceti kusy.¹ Ne všechny předměty ze zámku jsou v současnosti zahrnuty do muzejní sbírky (podsbírky zámek Lešná u Valašského Meziříčí); některé z nich jsou vedené pouze v Ústředním seznamu movitých kulturních památek, což ovšem nevylučuje fakt, že by v budoucnu do zmínované muzejní sbírky patřit mohly. Příkladem jsou tři olejomalby umístěné v zámeckém pianu nobile (jedná se o pokoje v jihozápadním křídle lešenského zámku, které byly v minulosti nejhonosnější vybavené a sloužily k reprezentativním účelům místních pánů).

Současné poznání o původu, autorství a dataci tří nástrovních obrazů a vlastně celého lešenského zámku vychází z velké části z *Doplňujícího stavebně-historického průzkumu* Dalibora Janíše a Jana Štětiny, který byl vyhotoven při rekonstrukci zámku.² Původním zdrojem ucelených informací o Lešné se zdá být *Vlastivěda moravská – Val.-Meziříčský okres*, který sepsal Eduard Domlivil.³ Na něj pak navazují ostatní badatelé. Jedním z nejstarších článků o zámecké historii je katalogové heslo Františka Spurného,⁴ kde autor stručně popisuje historii obce. Dále se snaží objasnit období Jana Emanuela z Luzan, do kterého klade vznik veškeré barokní výzdoby zámku, včetně freskové výmalby místního kostela.⁵ Za autora fresek považuje malíře Josefa Ignáce Sadlera. Následně vznikaly články publikované ve *Zpravodaji Okresního vlastivědného muzea ve Vsetíně*, které jsou dílem Evy Duškové a Jaroslava Sztefeka.⁶ Týkají se převážně stavebního vývoje a dobové hospodářské situace lešenského statku, stejně jako tomu je i v jiných, mladších článcích. Sztefek v otázce datace a mecenátu výzdoby zámku a kostela z velké části přejímá názor Spurného. O sumarizaci informací do podoby katalogového hesla se roku 1999 pokouší i Bohumil Samek v *Uměleckých památkách Moravy a Slezska*.⁷ U něj nalézáme jednu z prvních zmínek o nástrovních obrazech. Jedná se ale pouze o výčet témat, která obrazy zachycují.

Ucelenější informace o lešenských malbách dostáváme díky historičce umění Marii Mžkové a její publikaci *Bůh, čest, vlast – Kinských ze zámku Lešná*. M. Mžková připsala nástrovní obrazy osazené do stropních zrcadel chrudimskému rodákovi Karlu Františku Tepperovi. Avšak připouští, že autorem může být neznámý vlásky mistr. Mžková datuje obrazy do období od 30. do 50. let 18. století, kdy za nejstarší práci považuje malbu *Bakchanálie* umístěnou v knihovně zámku. Větší časové rozmezí poskytuje určení doby vzniku plátna *Královna ze Sáby před Šalamounem*, které se nachází v tzv. Bílém sále, a pro které Mžková uvádí i některé inspirační zdroje. Lze zde

Neznámý autor: Pád andělů, 40. léta 18. století, Dámský salónek zámku Lešná (Foto M. Ošťádal, 2015)

pozorovat vlivy mistrů benátského malířství Jacopa Bassana či Giambattisty Tiepola. Od Bassana je odvoditelná postava ženy v popředí na pravém okraji. Z Tiepola vychází taktéž jedna z postav, v tomto případě trpaslíka na levé straně, která má vzor v Tiepolově nástěnné malbě *Hostina Antonia a Kleopatry* v paláci Labia v Benátkách. Zmínky o třetím nástrovním obraze – *Pád andělů* – v publikaci schází.⁸

Olejomalba na plátně v Bílém sále byla – stejně jako obě další nástrovní malby v Lešné – poškozena kvůli potřebě zavést do prostoru elektrické osvětlení v době, kdy na zámku bývala škola (1948–1975). Při restaurování v roce 2000 proběhlo očištění od nečistot. I přes tyto defekty si malba zachovala živou barevnost. Plátno má obdélný tvar s vyžlabytými rohy. Obraz o setkání královny ze Sáby a Šalamouna je totiž pravděpodobně v pořadí až druhou malbou, která dekorovala velký sál. Při snesení plátna a restaurování okolní štukové výzdoby se v profilovaném rámu značila silueta jiného obrazu podstatně menších rozměrů. Původní dílo mělo tvar obdélníku s půlkru-

Neznámý autor: Královna ze Sáby před Šalamounem, 40.–70. léta 18. století, Bílý sál zámku Lešná (Foto M. Ošťádal, 2015)

■ **Neznámý autor: Bakchanále,**
Knihovna zámku Lešná
(Foto M. Ošťádal, 2015)

hovým zakončením kratších stran a s oblouky také ve stranách delších.⁹ Celá starozákonní scéna se odehrává na nízké podestě, kde sedí král Šalamoun na vyvýšeném trůnu. Přestože prostor v obraze není příliš hluboký, je v pozadí naznačena architektura terasy s balustrádovým zábradlím. Na terase stojí tři postavy, u jedné se dá s určitostí říci, že jde o halapartníka. Patrná je komunikace mezi královskými postavami. Jak již bylo zmíněno, obraz se oproti malbě Bakchanáli udržel v daleko lepším stavu. Kolorit se zachoval v jasných barvách. Kompozice odehrávající se jakoby na divadelním jevišti je zde přehlčena množstvím postav, avšak stále působí harmoničtějším dojmem než u malby v knihovně. Také pozorujeme s větším umem zpracované detaily, například v obličejích, odlescích šperků a zlatém vyšívaní látek. Typologicky popsala dílo již Marie Mžýková.¹⁰ Uvádí zde, že se malíř inspiroval kompozicemi Jacopa Bassana. S tím nelze nesouhlasit, převzata je jistě postava ženy v pravé části obrazu, která podává látky osobám před sebou. Takto otočené figury Bassano hojně ve svých kompozicích využíval a snažil se tak vtáhnout pozorovatele do dění na obraze. O totéž usiluje i lilipután nalevo. Marie Mžýková považuje za předlohu tohoto detailu fresku Giambattisty Tiepola z Palazzo Labia v Benátkách. Pokud tomu tak skutečně je, pak se datace vzniku lešenského plátna posouvá až za rok 1746, kdy fresky v paláci vznikly. Takto se potvrzuje domněnka o tom, že to mohl být spíše Jan Emanuel z Luzan než Rudolf Podstatský, kdo dílo objednal a vítal hosty v Bílém sále pod malbou s příznačným námětem. Vystává také otázka, když už malíř znal Tiepolovy

malby, proč se neinspiroval i jinými postavami, popř. i pojetím světla či rozvržením kompozice. Hlavní scéna představuje klasické zobrazení setkání královny ze Sáby a Šalamouna. Obdobnou kompozici zaznamenáváme u díla Pietra Pauwela Rubense z roku 1616 zobrazujícího *Štědrost Scipia*. Z tohoto obrazu autor lešenského obrazu mohl převzít postavu muže zahaleného v kapuci. Předlohu mohl znát z grafického listu rytce Boetiusa Adamsze Bolswerta, který byl vytvořen dle Rubensova obrazu (1617). Grafickými listy se totiž díla významných malířů šířila do celé Evropy a inspirovala mnohé autory.

Zmíněná tři plátna je nutno vnímat jako tři solitérní díla vznikající v různém čase a pravděpodobně i rukou různých malířů. Nové poznatky v bádání po původu pláten také vyvrací tvrzení M. Mžýkové o autorství Karla Františka Teppera u malby Bakchanáli. Mecenát obrazu *Bakchanáli* lze odvodit od štukové výzdoby na stropě knihovny. Jsou zde totiž zachyceny alianční erby Rudolfa Magnuse Podstatského z Prusinovic a jeho choti Anny Marie Schaffmannové z Hemmerles. První otázkou je, jak by se Rudolf Podstatský jako objednavatel mohl seznámit s malířem Tepperem? K případnému setkání Rudolfa Podstatského a Karla Fr. Teppera mohlo dojít u olomouckého probošta Františka Ferdinanda Ůdta. Podstatský jako horlivý věřící a biskupský rada sepsal několik spisů, které byly vydány v Olomouci roku 1722–1724.¹¹ V Olomouci o pět let později vznikala pro probošta freska zdobící hlavní sál proboštské rezidence.¹² Avšak při srovnání jednotlivostí malby Bakchanáli zřetelně vystupují odlišnosti od děl, která byla Tepperem prokazatelně namalována. Důležité prvky k určení autorství tvoří pojetí postav a řasení drapérií. Možné předlohy pro lešenský obraz spatřuji v díle *Bakchanále* Tiziana Vecellia z let 1523–1524, dnes uloženém v madridském Museo del Prado. Konkrétně se s Tizianovou malbou shoduje ve skupině tančících postav, která je umístěna v pravém dolním rohu lešenské malby.

Do stropního zrcadla tvaru čtyřlístku v místnosti následující po knihovně – dámském salónu – je vsazen obraz *Pád andělů*. Kompozice je vertikalizovaná, ač tvar samotného plátna nabízí rozvinutí i do stran. Oproti obrazu z knihovny se zde zachovala výraznější a živější barevnost, což celkově vyzdvihuje kvalitu malby. Kolorit obrazu odkazuje k malbě konce 17. století. Konkrétně se malíř pravděpodobně obracel k tvorbě Luky Giordana (1634–1705) z 60. let, jenž v tomto období vytvořil dvě práce s obdobnou tematikou. Zejména obraz *Pád andělů* (1666) umístěný ve vídeňském Kunsthistorisches Museum musel autor lešenských obrazů znát. Přebral z něj jak výše zmíněný kolorit, tak kompoziční řešení a částečně také pozici Archanděla Michaela. Anatomie a celková pozice Michaelova těla je srovnatelná s kompozicí Guida Reniho (1575–1642) z 30. let. Vzhledem k vyšší kvalitě malby lze těžko soudit, zda je autor obrazu *Pád andělů* stejný jako u Bakchanáli. Dobu vzniku můžeme odhadovat dle malířských předloh,

■ **Boetius Adams Bolswert: Rozsudek Šalamounův, grafika po roce 1617**
(<http://images.metmuseum.org/CRDImages/dp/original/DP147953.jpg>)

malířského pojetí postav a drapérií u ostatních pláten. Dataci upřesňuje údaj pravděpodobného inspiračního zdroje post quem 1666. Lokace obrazu v lešenském zámku je oprávněná, protože s vyobrazením koresponduje i zasvěcení místního kostela. V hlavní lodi kostela dal Rudolf Podstatský z Prusinovic vymalovat stejný výjev – Pád andělů. Rudolfův mecenát dosvědčuje erb nad hudební kruchtou kostela.

Z celého bádání vyplývá, že autorem obrazů *Pád andělů* (*Archanděl Michael*) a *Královna ze Sáby před Šalamounem* byl malíř silně ovlivněný italskou malbou konce 17. století, ne-li přímo malíř pocházející z Itálie. Časově se tyto obrazy vztahují spíše mezi léta 1740–1772, kdy byl majitelem lešenského zámku Jan Emanuel z Luzan a po něm jeho dcera Marie Anna. V literatuře¹³ je Jan Emanuel obecně uváděn jako objednatel výzdoby kostela. Vazby na Itálii mohly být i prostřednictvím Janova zetě, italského hraběte Filipa Guicciardiho. U obrazu *Bakchanálie* je poznání ztíženo zhoršeným stavem malby, avšak na základě dílčích detailů se pravděpodobně nejedná o malbu Karla Františka Teppera. Malba Bakchanáli se od Tepperových obrazů liší klidnějším rukopisem, hutnějším koloritem tmavších barev, ale i celkovým pojetím kompozice. Prozatím jedinou nápovědou k dataci zůstává štuková výzdoba okolo obrazu. Hlavní význam lešenských obrazů pak spočívá v jejich výpovědní hodnotě, a to co do poznání výzdoby venkovských šlechtických sídel v 18. století.

1 Další informace o osudech sbírky jsou velice kusé. Více světla do problému přináší až 20. a 30. léta 20. století, ze kterých se zachovala pojišťovací agenda. Tu si nechali vytvořit tehdy zde žijící hrabata Kinskí. Opět se jednalo o obecný soupis předmětů bez bližšího určení. Tento soupis se však stal východiskem pro porovnávání věcí původních a věcí dochovaných. Předměty tvořící rozdíl vzaly za své v mezidobí od opuštění zámku jeho aristokratickými majiteli do doby, než byly zbylé předměty předány příslušným institucím po konfiskaci zámku. Bylo to mezidobí rabování zámku. Některé předměty byly díky zásahu kustoda muzea a člena ONV dr. Augusty převezeny do kláštera v Choryni. Odtud pak byly přemístěny do muzea ve Valašském Meziříčí. Prvními položkami, které byly zapsány roku 1955 do knihy záznamů o darovaných předmětech, byly obrazy a paroží. Celkem se jednalo o 303 kusů. Na konci 70. let se do muzea dostaly také další kusy, které byly do té doby ponechány na zámku k běžnému užívání. Osudy nábytku a dalšího vybavení byly ještě pestřejší. Z institucí, do kterých bylo vybavení různé povahy odvezeno, můžeme jmenovat zámek Vizovice, Milotice, Valtice, Zdislavice, Národní galerii v Praze, Státní hippologické muzeum ve Slatiňanech. Materiály archivní povahy putovaly částečně do Semináře germanistiky na Univerzitě Karlově a archivů v Praze, Frýdku, Uherském Hradišti, Kroměříži a Opavě. Přes veškeré peripetie se zachoval relativně početný fond, který ovšem není uceleným souborem co do povahy provenience, období a umělecké hodnoty jednotlivých předmětů. Skladba sbírky je ovlivněna vkusem původních majitelů, hrabat Kinských. Počátky tohoto fondu tak spadají do 90. let 19. století, kdy se Kinskí stali majiteli lešenského panství, přičemž některé předměty s sebou mohli Kinskí přenést z jiného sídla. Do budoucna je tedy možné sbírku rozšiřovat jen o kusy prokazatelně spojitelné se zámek a rodem Kinských. Viz RADILOVÁ, Pavla. *Osudy zámku a zámeckého inventáře hrabat Kinských v Lešné po roce 1945*. Magisterská diplomová práce. Opava: 2000. s. 42–53.

2 JANIŠ, Dalibor – ŠTĚTINA, Jan. *Doplňující stavebně-historický průzkum*. 2011, nepublikováno.

3 DOMLUVIL, Eduard. *Val. -Meziříčský okres*. Brno: Musejní společnost, 1914 (Vlastivěda moravská).

4 SPURNÝ, František. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Díl 2., Severní Morava. Praha: 1983.

5 Myšlena je štuková výzdoba piana nobile v prvním patře zámku a také nákup obrazů italské provenience. Zmínka je zde také o pozvání italských autorů.

6 DUŠKOVÁ, Eva. *Zámek v Lešné u Valašského Meziříčí. Zpravodaj Okresního vlastivědného muzea ve Vsetíně*. Vsetín: 1991. SZTEFEK, Jaroslav. *Historický vývoj panství v Lešné. Zpravodaj Okresního vlastivědného muzea ve Vsetíně*. Vsetín: 1991.

7 SAMEK, Bohumil. *Umělecké památky Moravy a Slezska*. Sv. 2 (J–N). Praha: 1999.

8 MŽYKOVÁ, Marie. *Bůh, čest, vlast – Kinských ze zámku Lešná*. Kunín – Nový Jičín: 2005, s. 8. Obrazy byly mezi léty 2000–2011 vystaveny v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí. V rámci této výstavy vznikly doprovodné texty, kde je čtenářům předkládán detailní popis výjevů s objasněnou ikonografií. Text byl doplněn o informace o původním osazení obrazů a dataci, kterou autorka textů Olga Mehešová zasazuje do 30. let 18. století.

9 Ke stejné situaci došlo i v salónku, kde v místě štukového rámu tvaru čtyřlístku zanechal stopu jiný rám. Ačkoli byl méně znatelný než v Bílém sále, snadno lze poznat tvar oválu.

10 MŽYKOVÁ, Marie. C. d., s. 9.

11 PILNÁČEK, Josef. *Genealogie Podstatských z Prusinovic*. Brno: 1929, č. 187.

12 Dnes zasedací místnost rektorátu Univerzity Palackého.

13 DOMLUVIL, Eduard. C. d.; MŽYKOVÁ, Marie. C. d.

Připomenutí moderního Valašska na Výstavě práce a kultury před osmdesáti lety

Ivana Ostránská

V letošním roce se většina připomínaných výročí věnuje oslavám konce 2. světové války. Války, která stála miliony lidských životů a dala celému světu a především Evropě lekci, která ji uvrhla do pocitů marnosti. Zvlášť když řadu zemí, tehdejší prvorepublikové Československo nevyjímaje, zastihla v iluzi nabírání dechu po Velké válce. Zanechejme však protentokrát válečné chmury stranou a připomeňme si naopak jednu z regionálních událostí 30. let, kterou náš kraj upozornil na svou „*vyspělost kulturní a zdatnost hospodářskou*“. Valašské Meziříčí se totiž od 23. června do 28. července 1935 stalo dějištěm *Výstavy práce a kultury*, s podtitulem „*550 let města Valašské Meziříčí*“. Roku 1385 naše město samozřejmě založeno nebylo, výstavní výbor se však k propagaci výstavy rozhodl využít jen dost přibližného výročí privilegia Oldřicha z Kortelangen z roku 1377, ve kterém je Valašské Meziříčí poprvé připomínáno jako město. Za necelý měsíc zhlédlo celkem 272 expozic jednotlivých vystavovatelů přes 100 000 návštěvníků a není divu, že byla současníky přirovnávána k jinému z vrcholů výstavnícké činnosti slavných dob první republiky, a sice k Výstavě soudobé kultury, konané v Brně v roce 1928.

O přípravě i samotném průběhu výstavy se současníci dozvídali pravidelně jak z dobového tisku, tak z katalogu výstavy, na jehož titulní stránku, respektive zároveň i na plakát výstavy, byla vypsána umělecká soutěž. Porota sestavená z akad. malíře O. Höllrigla, arch. B. Andrlíka a arch. B. Kupky nakonec vybírala z celkem 37 zaslaných návrhů, mezi nimiž zvítězil návrh Jožky Barucha. K oceněným patřily i návrhy arch. J. Hlaváče či J. Místekého. Záštitu nad výstavou převzal volený výstavní výbor, který se skládal z představitelů politických stran zastoupených na radnici. Předsednictví přijal tehdejší starosta města Ladislav Štorkán a k čestným členům výboru patřila řada významných osobností, mezi nimi například i Jan Masaryk. Nedílnou součástí výstavy navíc tvořila i expozice věnovaná dílu T. G. Masaryka, oslavující zároveň jeho 85. narozeniny. Právě ve Valašském Meziříčí, centru kulturního života Valašska, se totiž zrodila myšlenka na jeho kandidaturu do rakouského říšského sněmu.

Výstaviště vyrostlo na jihovýchodním cípu Valašského Meziříčí, na prostoru takřka šesti hektarů výstavní plochy, která zahrnovala jak budovy Zemského ústavu pro hluchoněmou mládež, Odborné školy pro zpracování dřeva a učitelského ústavu, tak pozemků mezi nimi.

Umělcům, kteří „*dovedli oceniti krásu, nálady a nevyčerpatelnost motivů a přivedli řady nadšených obdivovatelů, kteří každoročně vracejí se do zamilovaného kraje, aby načerpali nových sil v čisté a osvěžující přírodě*“

■ Vítězný návrh plakátu Výstavy práce a kultury od J. Barucha
(Foto Muzeum regionu Valašsko)

krásného Valašska", byly věnovány expozice umění, bytové kultury, architektury a uměleckého řemesla v budově odborné školy. Sem směřovaly kroky návštěvníků ihned po projití vstupní branou, jejíž podobu navrhoval architekt Bohumír Kupka. Výstavní výbor se zde pochlubil zápůjčkami děl Mikoláše Alše, Adolfa Lieschera, Hanuše Schwaigra, Franty Úprky a celé řady dalších. Mimo jednotlivce zde prezentovali své dílo také členové uměleckých spolků, ať už SVU Mánes (zastoupen například dílem V. Beneše, E. Filly, F. Janouška, J. Lady či L. Šímy), nebo členové Jednoty umělců výtvarných (V. Koutský, F. Kaván aj.) i Umělecké besedy, k nimž patřil J. Čapek, J. Šíma, F. Tichý nebo J. Zrzavý. Mimoto zde našly své místo také expozice jednotlivých valašských měst Masarykova volebního okresu a výstava klubu filatelistů.

V dílenském křídle budovy si návštěvníci mohli prohlédnout interiéry zařízené dle soudobých trendů, buď navržené samými profesory dřevařské školy a realizované jejími studenty, nebo v podobě ukázek práce místních nábytkářských firem. K ideovým otcům této expozice patřil B. Kupka, který chtěl prostřednictvím expozice ukázat především proměnu významu i vnímání uměleckého průmyslu. Při výběru exponátů pro prezentaci ve výstavě proto hledal pouze takové výrobky, které veřejnost přesvědčí o přednostech moderního nábytku, doplňků i moderního bydlení vůbec. Expozici doplnilo broušené sklo a gobelíny z meziříčské gobelínky i rožnovských Jaroňkových dílen.

Zahrady školních budov na ulici Mírová hostily výstavu funerálního umění a vikendové stavby firem Thonet a Baťa, stánky továren na šatohavé zboží nebo například stavbu valašské dřevěné kaple, přičemž hlavní dominantu celku tvořil Batův pavilon. Pravou stranu ulice za-

■ Venkovní prostory výstaviště se stánky jednotlivých vystavovatelů
(Foto Muzeum regionu Valašsko)

braly na čtyři desítky jednotně upravených krytých stánků, v nichž byly umístěny hospodářské stroje a kamnářské výrobky nebo expozice vsetínské Sousedkovy elektrotechnické firmy.

Hlavní výstavní třidou došel návštěvník až k budově Masarykova státního koedukačního ústavu učitelského, jejíž celé přízemí bylo vyhrazeno expozicím k počti T. G. Masaryka vybudovaným za účasti Kanceláře prezidenta republiky. Nad instalací výstavy dohlížel osobně přímo knihovník prezidenta Vasil Škrach. První část expozice – Masaryk, jeho život a dílo – byla zapůjčena z Českých Budějovic a Pardubic. Druhá část – Masaryk a Valašsko – kladla důraz na připomenutí činnosti prvního československého prezidenta před 1. světovou válkou. Třetí část – Dary Valašska T. G. Masarykovi – prezentovala rozličné dary Valachů prezidentovi při různých slavnostních příležitostech. Na ni navazovala výstava Památníku odboje, další patra obsadily expozice Čs. státních drah, Radiojournalu či živnostenských a průmyslových podniků z celé republiky. Školní hřiště se po dobu trvání výstavy proměnilo v tábořiště s tribunou pro účastníky sjezdů a manifestací, které se v rámci výstavy pořádaly, v případě nepříznivé počasí se mohl program přesunout do tělocvičny, která jinak ve výstavním čase sloužila jako restaurace.

Po prohlídce výstavy v učitelském ústavu se návštěvníci ocitli na hlavním výstavním náměstí vyzdobeném místním společenstvem zahradníků a hudebním pavilonem a restaurací s tanečním sálem dle návrhu arch. B. Andrlíka, kde každý den koncertovala vojenská hudba meziříčského 40. pěšího pluku. Na něj navazoval pavilon Milotického hospodáře a náměstí pak uzavírala řada menších pavilonů.

Ústav pro hluchoněmé, kam návštěvník dokráčel přes vzrostlý park, nabízel návštěvníkům expozici školství, sociální péče a tělovýchovy, navrženou arch. B. Kavanem. K nejvýznamnějším vystavovatelům v této sekci patřilo Čsl. reálné gymnasium ve Valašském Meziříčí, které si kladlo za cíl „podati vývoj ústavu od jeho vzniku až po nynější dobu“. Výstava gymnázia se nevěnovala jen gymnáziu původnímu, tj. chlapeckému, ale zohlednila i fakt, že po roce 1922 sem přestoupily i dívky ze zrušeného, původně samostatného městského dívčího reálného gymnasia. K chloubě gymnaziální expozice patřila sbírka vzácných starých tisků z profesorské knihovny, o jejichž historické hodnotě hovoří především fakt, že právě ona se později stala základem sbírky starých tisků a rukopisů, která je dnes chloubou valašskomeziříčského muzea. Masarykův státní koedukační ústav učitelský chtěl svou expozicí „ukázati, jak se skrze vyučování i mimo rámec učebny samostatně rozvíjí inteligence, rozhled, všímavost i vůdcovská schopnost budoucích nositelů kultury, budoucích učitelů a učitelek naší mládeže a našeho lidu.“ Nezastupitelné místo náleželo také expozici Státní čsl. odborné školy pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí, která v dobách svého založení vzdělávala budoucí řemeslníky ve dvou hlavních oborech, a sice řezbářském a truhlářském. Expozici dále doplňovaly umělecké práce Zemské školy gobelínové a kobercové. V budově Zemského ústavu mohl návštěvník ale spatřit i expozice dokumentující historii a vývoj sklářské tradice na Valašsku či expozice zemědělské, nejvyšší patro patřilo expozicím místních tělovýchovných a turistických spolků.

Budovy v přilehlém parku hostily výstavu domácího valašského průmyslu, například křivačkářství, tkalcovství nebo vyšívání, které zde byly také prakticky předváděny. Zahradní restaurace

■ **Výstavní prostory věnované T. G. Masarykovi** – právě za zhlédnutí této části výstavy přijížděly kolektivy návštěvníků z celé republiky. (Foto Muzeum regionu Valašsko)

■ **O výstavě referoval dobový tisk** každodenně již několik měsíců před jejím zahájením. O propagaci se zasloužilo i jiné, bezesporu **moderní médium – rozhlas**. Ten využil příležitosti a prezentoval se zde samostatnou výstavkou. (Foto Muzeum regionu Valašsko)

■ **Vyspělost Valašska měly na výstavě příležitost ukázat především místní firmy** – i jejich pole působnosti (ať zpracovávání surovinami, tak odbytišti svých výrobků) však často bylo takřka celosvětové. K těm patřila i **čajem a kávou vonící expozice Arnošta Dadáka**. (Foto Muzeum regionu Valašsko)

se řadou stinných laviček nabízela příjemné spočinutí i možnost pobavení v zábavním parku.

Odborná škola se na výstavě podílela nejen poskytnutím prostor ve své budově, její pedagogové také zasedali v organizačním výboru výstavy a stáli především za výtvarnou podobou výstavy. Arch. J. Místecký spolupracoval na dispozičním řešení výstavního prostoru, navrhl výstavní stánky a restauraci na Mírové ulici, arch. B. Andrlik navrhoval architektonické řešení expozice Masaryk a jeho dílo, pro SVU Mánes navrhl hudební pavilon a restauraci na Hrachovské ulici, arch. B. Kupka vypracoval návrh na pavilon Milotického hospodáře a výzdobu meziříčského a krásenského nádraží.

O mimořádnosti tohoto výstavního počínu svědčí i fakt, že výstava samotná široce překročila původně vymezený výstavní prostor. Tak například budova městské spořitelny a muzea na meziříčském náměstí hostila expozici dějin města, starých bratrských a evangelických tisků, dokládající pohnuté náboženské osudy našeho kraje s důrazem na dílo Jiříka Třanovského. Expozici zakončila upomínka na Jana Karafiáta. V budově muzea byla také po dobu trvání výstavy předvedena sbírka nejzajímavějších archiválií dokumentujících historii našeho města.

Celou výstavu provázal bohatý doprovodný program, ať už to byly rozmanité národopisné slavnosti, koncerty valašských umělců či vojenské hudby, vojenské slavnosti, letecký den, květinové korso nebo lidové veselice. Kalendář doprovodných podniků byl přitom naplněn od rána do večera, dokonce již v brzkých ranních hodinách před otevřením výstaviště vyhrávaly různé kapely budiček. Ostatně koncerty vojenské nebo civilní hudby nechyběly na programu žádného z výstavních dnů. Výstavní budovy byly přes noc pohádkově nasvětleny, nechyběly ani ohňostroje. Mimo samotné výstaviště se konaly krátkodobé, avšak velmi významné a rozsáhlé výstavy drobného zvířectva, psů, koní atd. Výstava se pozitivně promítla také do nárůstu pracovních příležitostí v regionu a přilákala do města řadu turistů, což potěšilo především místní prodejce. V neposlední řadě přispěla i k navázání nových obchodních vztahů mezi vystavovateli. Bohužel tyto úspěchy a vazby musely být již zanedlouho, na sklonku třicátých let, v důsledku nacistické okupace přetráhány a zapomenuty...

Použitá literatura:

VAVERKA, Oto. *Katalog Výstavy práce a kultury. 550 let města Valašského Meziříčí a zvláštní expozice díla Masarykova*. Valašské Meziříčí: Propagační odbor Výstavy práce a kultury ve Valašském Meziříčí, 1935.

Novinářská propagace Výstavy práce a kultury. Knihovní fond Muzea regionu Valašsko, RT 978, RT 979.

Spletitost Schlattauerových gobelínů

Kamila Valoušková

Gobelíny a tapiserie jako svébytné umělecké dílo zažily dobu rozkvětu především v období baroka, kdy vynikala díla francouzských a vlámských manufaktur. Novým impulzem pro tkaní nástěnných obrazových textilií pak byla secese, slučující všechna výtvarná odvětví pod jeden estetický výraz a usilující o stylově jednotný interiér. V něm našly moderní gobelíny a koberce opět své místo. Zatímco barokní díla byla záležitostí majetné šlechty či církve, secesní gobelíny už nebyly předurčeny k tomu, aby se staly dominantou honosného interiéru, a našly si cestu i do měštanských domů. S uvědoměním si změny funkce gobelínu nacházíme i odpověď na otázku, proč nejsou počátky tvorby gobelínů v Českých zemích spojeny s výrazným uměleckým centrem, jakým byla třeba Praha nebo (v návaznosti na Vídeň) Brno či Olomouc. První česká dílna pro výrobu gobelínů je totiž od roku 1898 písemně doložena na Valašsku, v Zašově nedaleko Valašského Meziříčí. Jejím zakladatelem, provozovatelem a výtvarníkem byl malíř **Rudolf Schlattauer** (1861–1915). K připomenutí 100 let od jeho úmrtí vydalo Muzeum regionu Valašsko komiks, který na historickém pozadí Schlattauerovy dílny a jeho spolupráce s architektem Dušanem Jurkovičem seznamuje čtenáře s technikou tkaní gobelínu: od vlněného rouna až po výsledné umělecké dílo.

Rudolf Schlattauer našel místo a podporu pro provoz dílny díky gymnaziálnímu profesorovi Františku Čáňovi, zašovskému rodákovi, se kterým se seznámil ve vlasteneckých kruzích v Opavě. S finanční pomocí Ladislava Henčla pak založil dílnu, která sídlila v prostorách zrušeného kláštera trinitářů. Výrobky dílny si hledaly své odběratele prostřednictvím výstav v muzeích – k roku 1904 vystavovala Schlattauerova dílna své gobelíny, paravany, potahy na podušky i na čalounění nábytku v Opavě, Brně a Hradci Králové. Schlattauer kromě svých návrhů začal pro gobelíny uplatňovat i návrhy jiných výtvarníků, např. Hanuše Schwaigra (figurální náměty s Krysařem a později s Vodníkem), a záhy našel cestu k uplatnění gobelínů v moderním interiéru i prostřednictvím spolupráce s architekty. Od roku 1904 se Schlattauerem spolupracoval architekt Emanuel Pelant, který přijel do Valašského Meziříčí jako absolvent architektonického ateliéru Jana Kotěry vyučovat na Odbornou školu pro zpracování dřeva. Pelant, a později i další architekti napojení právě na dřevařskou školu, pro gobelínové dílny navrhoval především koberce a textilie vázané k interiéru (potahy nábytku, běhouny na stůl). Při využívání gobelínů pro interiér dávali architekti prostor Schlattauerově invenci, kterou omezili na údaje o rozměrech, umístění v prostoru a vhodné barevnosti: tak, aby celý interiér působil jako jednotné umělecké dílo. Průběh takového typu spolupráce máme doložen díky korespondenci a následně publikaci dokončených interiérů v odborném tisku například u Dušana Jurkoviče a jeho někdejšího asistenta (absolventa dřevařské školy ve Valašském Meziříčí) architekta Valentina Hrdličky. A zde se dostáváme k příběhu spolupráce Schlattauera a Jurkoviče a ke gobelínu s vlčími máky, který se jako červená nit proplétá celým komiksem. Symbolické a dekorativní

■ Spletitost gobelínu v expozici Sklo a gobelíny v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí (Foto Kamila Valoušková)

kvetoucí máky a makovice patřily ke Schlattauerovým oblíbeným námětům. Do dnešních dnů se nám dochovala řada variant tohoto motivu v původních realizacích i dílech realizovaných podle starších předloh až po Schlattauerově smrti. K těm nejstarším, z doby kolem roku 1900, patří *Večerní máky* ze sbírek Moravské galerie v Brně, který je zároveň jediným známým Schlattauerovým gobelínem s figurálním námětem. Ve stejné sbírce se nachází i triptych *Krajina při měsíci*, kde máky tvoří ústřední motiv, a varianta makového pole nazvaná *Máky se zříceninou*. Motiv kvetoucího máku mají ve svých sbírkách i další dvě instituce pyšníci se rozsáhlou kolekcí gobelínů z valašskomeziříčské gobelínky: Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze a Muzeum regionu Valašsko ve Valašském Meziříčí. Na gobelínu zachycujícím rozkvetlé pole rudých máků s rybníkem v pozadí z poslední jmenované instituce je popsána celá technika tkaní, a to už od samotné výroby příze z ovčí vlny, která je tradičně s Valaškem pojena. Je však třeba hned poznamenat, že gobelíny z Valašského Meziříčí nikdy z valašské vlny tkány nebyly. Proč? Odpověď najdete v komiksu *Spletitost gobelínu*, kresebně zpracovaném Jiřím (Yourym) Palátem. Kromě tištěné verze jej naleznete i v dvoumetrové podobě, doplněný o reálie související se zachycovaným tématem, v expozici Sklo a gobelíny na zámku Kinských ve Valašském Meziříčí.

Použitá literatura:

KNÁPKOVÁ, Pavla. *Rudolf Schlattauer (1861 – 1915)*. Bakalářská diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Palackého Olomouc, Olomouc: 2010.

LEHMANNOVÁ, Martina. *Dušan Jurkovič. Architekt a jeho dům*. Brno: 2010.

-M.-, Feuilleton. K výstavce prům. musea v Hradci Králové ve dnech 21. a 22. února. *Osvěta lidu*, 1904.

STRÝČEK, Jan T. – TRACHTOVÁ, Miluška (Eds.). *Řeč vláken. Moravská gobelínová manufaktura 1898–1938*. Valašské Meziříčí, Praha: 2008.

Zpráva o školním roce 1907/1908, C. k. odborná škola pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí, Valašské Meziříčí: 1908.

Zpráva o školním roce 1909/1910, C. k. odborná škola pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí, Valašské Meziříčí: 1910.

Jurkovičovo Valašsko 120 let od NVČ v Praze

Olga Mehešová

R. Schlattauer: Valašská chaloupka, vlna, 63 x 99 cm (MRV, Valašské Meziříčí)

Snad pro nostalgickou vzpomínku na časy, kdy byl Jurkovič tolik okouzlen malebností valašského venkova, si dal do přístěnku své brněnské vily zhotovit k roku 1906 ve valašskomeziříčské manufaktuře R. Schlattauera (1861–1915) gobelín Valašská chaloupka. Lze se jen domnívat, zdali protějškem „chaloupky“ v alkóvně vily nemohl být gobelín téhož rozměru s názvem Valašské včelíny. Oba náměty jsou totiž v rámci Schlattauerových návrhů gobelínů jedinečnými příklady folklorismu, které mohly jednak vzniknout na základě výslovného přání zákazníka nebo se jejich autor přizpůsobil vkusu D. Jurkoviče.

„V malebném ústraní rázťokami protkaného údolí prostírá se malá paseka na úpatí vonného v zelení louky se ztrácejícího jedlíčku. Skromná chaloupka její uvádí cizince, jenž v kraji tento zbloudil, svou smělou, ozdobně řezanou, kozlubem a makovicí korunovanou lomenicí a svým starostlivě rozkřídleným krytem vnáladu pohádkovou...“¹

Okouzlení „valašskou chaloupkou“

S romantickým zaujetím vnímal půvaby valašského kraje s rázovitými dřevěnicemi mladý slovenský architekt Dušan S. Jurkovič (1868–1947). V kapitole *Valašská chalupa* otištěné v *Průvodci po umělecké a valašské národopisné výstavě na Vsetíně* (1892) se vyznal nejen ze svého okouzlení Valašskem, ale pokusil se v ní shrnout své dosavadní poznatky, podat detailní popis typické valašské dřevěnice (včetně názvosloví v lidovém nářečí) a pomyslně provést čtenáře interiérem venkovského obydlí. Pro větší názornost text doprovodil vlastní, poněkud suchou ilustrací obytného stavení z Nového Hrozenkova – kresbou roubené dřevěnice z roku 1765.²

Přestože Jurkovičova stat v průvodci vsetínskou výstavou pojednávala o obytném roubeném domě, neměl ještě Jurkovič možnost v koncepci své expozice umístěné ve školní učebně tzv. Horní školy na Vsetíně představit návštěvníkům kompletní „valašskou chaloupku“, nýbrž pouze „srdce“ domu – valašskou jizbu. Tu instaloval se smyslem pro typizaci, autenticitu i naturalismus a uplatnil při její realizaci i cit pro žánrové podbarvení scény, kterou dokonce oživila domácí zvířata.³

Příležitost vystavit nejen celou valašskou chalupu se mu naskytla poměrně záhy, a to na *Národopisné výstavě československé v Praze* (1895), na níž se Valaši rozhodli zrealizovat velkorysý projekt – tzv. *Valašskou osadu*. Vypracováním projektu byl jako jeden z členů krajinského subkomitétu instalačního odboru pověřen právě Jurkovič⁴ a výstavbu zajišťovala stavební kancelář vsetínského architekta Michala Urbánka (od roku 1889 Jurkovičova zaměstnavatele). Soubor lidových staveb tvořila ohrazená usedlost se vstupní bránou – obytné stavení „půlgruntového gazdy“ s příslušnými hospodářskými objekty (např. ovčírnu, chlévy, mlatem, stodolou, vozníkem, kolnou aj.) – spolu s dalšími typickými objekty lidové architektury na Va-

lašsku – se sušárnou, křiváčkárnou, pilou, salaši, úly, zvoničkou i pověstnou hospodou „Na posledním groši“.⁵ Výběr staveb měl návštěvníkovi osady ilustrovat nejen život „Valacha-zemědělce“, ale i „Valacha-pastevce“, „průmyslníka“ a „obchodníka“.⁶

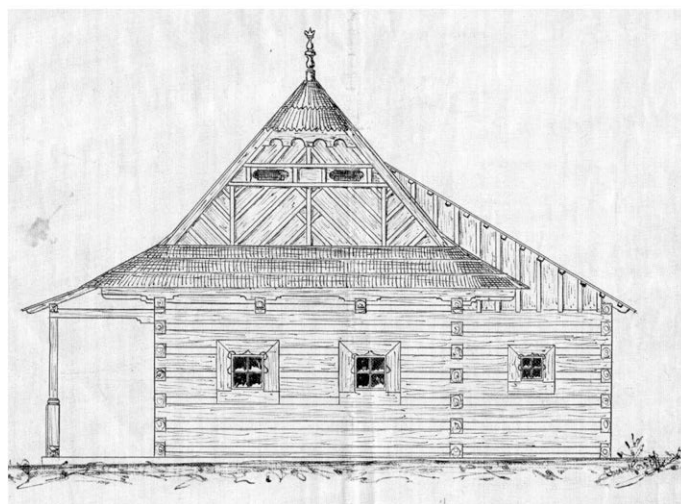
Předlohy pro jednotlivé stavby čerpal Jurkovič přímo na valašském venkově. V katalogu výstavy Válek s Jurkovičem uvádějí: „Za vzor chalupy valašské z ostychu před nesprávným konstruováním typu vybrána usedlost z Nového Hrozenkova, na níž význačné prvky chalup valašských přicházejí. Případnou jest volba ta i proto, že jest Hrozenkov, jako vůbec osady při obou pramenech Bečev, příkladem valašské osady pasecké, vzniklé spojením roztroušených pasek... I to je důležité, že v těchto osadách pobečevních třeba hledati, ethnograficky přesně vzato, vlastní Valašsko.“⁷ Jako předobraz selského obydlí posloužila novohrozenkovská roubená chalupa č. p. 138/4 (zbořena r. 1908).⁸ (Její fotografii pořídil za svých návštěv Horního Vsacka

■ Chalupa č. p. 11 (dnes č. p. 451) v Novém Hrozenkově – za autora snímku je uváděn D. Jurkovič a je datován do roku 1893 (?). Štít chalupy se stal zřejmě předlohou pro štít valašské hospody na NVČ v Praze. (Fotoarchiv MRV, repro M. Langer, i. č. 22760)

v letech 1894–95 pražský lékárník Robert Dvořák, člen Klubu fotografů amatérů, a to za účelem fotodokumentace lidové architektury v regionu a vystavení souboru snímků na NVČ v Praze.⁹) Částečně jako předloha pro Jurkovičův návrh valašské hospody mohla posloužit dřevěnice č. p. 451 v Novém Hrozenkově (dnes Památník Antonína Strnadla), jejíž specifické členění štítu chalupy vykazuje společné znaky s řešením štítu výstavní hospody.¹⁰

Na přípravě, realizaci a popularizaci projektu pro NVČ spolupracoval s Jurkovičem Josef Válek (1871–1937), který se intenzivně zajímal o etnografickou tematiku Moravského Valaška a aktivně se zapojil do národopisných projektů.¹¹ Odbornou pomoc poskytl Jurkovičovi i milovník valašské lidové kultury, zejména novohrozenkovské, Josef Ország-Vranecký starší (1866–1939) z Nového Hrozenkova, o čemž vypovídají dopisy Jurkoviče Vraneckému z 13. 12. 1893 a 19. 3. 1894.¹² V prosincovém psaní ze Vsetína Jurkovič žádá o opravu svého přiloženého popisu „chaloupky valašské“ (několik kresbiček architektonických částí a detailů s popisky) a o jeho doplnění. Ubezpečuje ho: „S náčrtky o které jsem Vás prosil si moc práce nedávajte, to nemá důležitosti (pěkná čistá kresba), jen správné formy mají cenu.“ A prosí jej: „Budte tak laskav, a přispějte k věci, aby stavitelství lidové, valašské na výstavě národop. čestně zastoupeno býti mohlo....“ V březnovém dopisu, který napsal po schůzi delegátů valašských měst, jež se uskutčnila 11. 3. ve Valašském Meziříčí,¹³ ho informuje o úmyslu výboru zbudovat na NVČ v Praze valašskou usedlost: „S vypracováním veškerých nárysů k tomu účelu byl jsem pověřen já. Dřív než se do toho pustím dojeďte k Vám, a poradíme se... Velice Vás prosím by jste material k pracem tímto nutný laskavě sbíral, já toho času nemám, musím se starat předně o své živobytí. Na modele, které zhotovíte slibuji se skutečně těšit.“ Pochvalně se vy-

■ D. Jurkovič: Nákras hospody Na posledním groši pro NVČ v Praze, čelní pohled, výřez z plánu (Podsbírka Etnografický písemný materiál MRV, Vsetín, E 37)

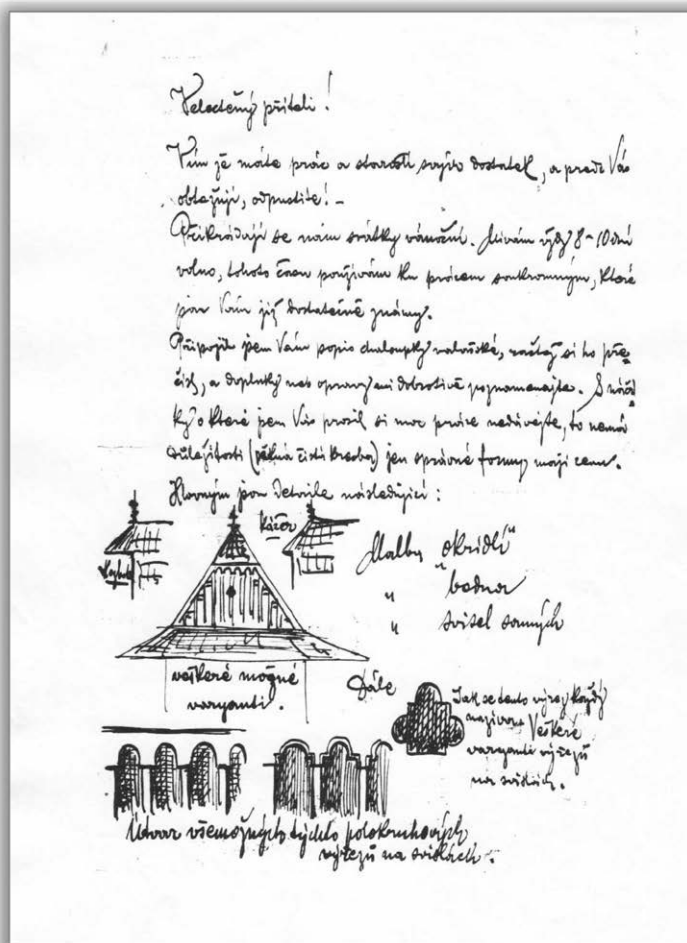
jadruje o kresbách, které mu Vranecký doposud dodal: „Náčrty Vaše které jsem si obkreslil jsou velice umné, kresba v každém ohledě dostačí. Jsou Vám ze srdce povděčen.“ A děkuje mu i za kritiku své práce: „Že práce mé v oboru tomto nejsou správné, čistě valašské, a dokonalé, to já vím, těší mně velice Vaše upřímnost s kterou mně to pravíte, já však žádám budu více po Vás, asice by jste mne o všech pracích mých... Váš úsudek dal.“ Nezůstalo ovšem jen u vzájemné korespondence a osobních návštěv, ale oba nadšení obdivovatelé lidové kultury podnikali spolu i etnografické výzkumy po valašském venkově.¹⁴

Jurkovič jako fotograf Valaška

Předpokládá se, že se Jurkovič počal věnovat fotografické dokumentaci lidových staveb a usedlostí v krajině, včetně zachycení rázovitých architektonických detailů, patrně v souvislosti s přípravou vsetínského a pražského národopisné výstavy. První zmínka v literatuře o jeho fotografické činnosti se ovšem váže až k událostem v prosinci 1894, kdy se „odebral do Čičman, též s prvním svým fotografickým přístrojem, jaký mu pak na badatelských toulkách vždy byl pomocníkem.“¹⁵ Díky této informaci by bylo nutné počátky Jurkovičovy fotodokumentace Valaška posunout až do roku 1895.

Unikátním ikonografickým materiálem je nedatovaný soubor fotografií, který Jurkovič věnoval zakladateli vsetínského muzea MUDr. A. Sovovi a kterému přislíbil zapůjčit svůj vlastní fotografický přístroj.¹⁶ O daru se dočítáme v dopis z 24. července 1927, který je uložený v podsbírce Etnografický písemný materiál¹⁷ (sbírka vsetínského muzea), kam se v roce 1982 dostal z majetku Sovových dědiců. Spolu s ním zaslal Jurkovič „77 kopií snímků z Valaška“ a „milému příteli“ v něm píše: „Bohužel, neručím za úplné a naprosto správné označení objektů,“ a doporučuje mu, aby identifikaci dodatečně prověřil v konkrétních lokalitách.¹⁸ Ze souboru fotografií, jehož původní soupis se nezachoval, je v současnosti v etnografickém fotoarchivu Muzea regionu Valaško méně než polovina, a to 35 snímků tónovaných do sépiového odstínu na tenkém pololesklém dokumentním fotografickém papíru, které jsou na zadní straně popsány perem (zřejmě Sovův popis: „Jurkovič“ + pořadové číslo snímku) a tužkou (Jurkovičův rukopis s údaji o místě, objektu). V souboru jsou zastoupeny snímky z Velkých a Malých Karlovic (10), Hutiska (2), Soláně (1), Bystřice u Vsetína (1), Házovic (1), Bečev (5), Tiché (2), Lichnova (3), Štamberka (9) a Hukvald (1).¹⁹ Nejvíce fotografií pochází z Karlovic a Štamberka a některé objekty jsou zachyceny několikrát (např. dřevěné kostely v Karlovicích a Tiché).

Dokumentární fotografie ze svých studijních cest Jurkovič zveřejňoval při své publikační činnosti např. v sešitech *Práce lidu našeho*, v časopise *Český lid*.

■ Dopis D. Jurkoviče J. Országu-Vraneckému st., 13. 12. 1893 – s Jurkovičovými náčrtky částí valašské chalupy (VMP Rožnov p. R.)

■ Jako vzor pro selské obydlí ve Valašské osadě na NVČ v Praze údajně posloužila novohrozenkovská roubená chalupa č. p. 138/4. Autorem fotografie je pražský lékárník Robert Dvořák, 1894–95. (Fotoarchiv MRV, Vsetín, repro M. Langer, i. č. 17455)

„Valašské“ inspirace

„...z dřevěných chalup valašských nejedna jest pravým kabinetním kusem lidové architektury, stejně úhledným jako svérázným.“²⁰

Doklady roubené architektury – obytné, hospodářské, technické i sakrální stavby a objekty – Jurkovič kresebně, měřičsky i fotograficky dokumentoval. Dokumentaci využíval ve výstavních a publikačních počinech a stala se mu i zdrojem inspirace v jeho tvůrčí architektonické činnosti. Pravděpodobně nejstarší doloženou Jurkovičovou dokumentační prací v terénu bylo zaměření dřevěného katolického chrámu z roku 1754 v Karlovicích,²¹ neboť plány barokního kostela vystavila na Jubilejní výstavě v Praze roku 1891²² Urbánkova vsetínská stavební kancelář. Na motivy karlovického chrámu vytvořil Jurkovič návrh výstavního pavilonu s půdorysem řeckého kříže a s dominantou vyhlídkové věže nad křížením a tento návrh je patrně nejranějším dochovaným návrhem, v němž autor aplikoval v poměrně fantazijní a dekorativní kompozici architektonické články a výzdobné prvky odvozené z lidových předloh. Návrh je kromě signatury M. Urbánka označen i Jurkovičovým podpisem, u něž je uvedena datace (1893).²³ K vytvoření návrhu pavilonu se vztahují zmínky v Jurkovičových dopisech J. Országo-Vraneckému st.²⁴ V prosincovém dopise z roku 1893 se Jurkovič světuje příteli se svým záměrem: „...chci se pustit do nového návrhu na výstavní pavillon, jsem vyzván abych ústřednímu výboru do Prahy zas něco podal.“ A v následujícím psaní už oznamuje: „Soukromný pavillonek malinky pro výstavu Pražskou jsem zhotovil (totiž nákres).“

Inspiraci karpatským roubeným lidovým stavitelstvím zúročil Dušan Jurkovič ve svých architektonických návrzích a realizacích v průběhu 2. pol. 90. let 19. století a jejím vyvrcholením se stala skupina turistických staveb a objektů v horské výletní osadě na Pustevnách (1897–1899).

Pozvánka: Od května do srpna letošního roku pořádá Památník A. Strnadla v Novém Hrozenkově výstavu o architektu D. Jurkovičovi, na které bude vůbec poprvé prezentován výběr z kolekce Jurkovičových fotografií z fondu Muzea regionu Valašsko, který doplní další sbírkové předměty vsetínského muzea. Druhou část novohrozenkovské výstavy bude tvořit putovní výstava „Jurkovičova vila – Historie a obnova“ zapůjčená z Moravské galerie v Brně, která se zabývá historií a významem Jurkovičovy vily.

1 JURKOVIČ, Dušan. Valašská chalupa. *Průvodce po umělecké a valašské národopisné výstavě na Vsetíně*. Vsetín: 1892, s. 81.

2 Zjednodušená varianta kresby této dřevěnice od D. Jurkoviče, doplněná o lidové názvy jednotlivých architektonických částí a detailů, byla publikována roku 1899 (Český lid VIII, Praha 1899, s. 312) jako obrazová příloha studie Z. Nejedlého (s. 311–317).

3 Srov. BALETKA, Ladislav. *Vsetín, město a čas*. Vsetín: 2008, s. 116.

4 Samostatným počinem Jurkoviče bylo zajištění ukázek slovenského lidového stavitelství – čičmanského gazdovství a oravské chalupy – pro skanzen na NVČ v Praze.

5 Srov. *Národopisná výstava československá v Praze 1895*. Praha: J. Otto, 1895, 555 s. (Dvě tabule s vyobrazením objektů Valašské osady jsou zveřejněné na s. 569–570.)

6 VÁLEK, Josef – JURKOVIČ, Dušan. Valašské oddělení. In: *Národopisná výstava československá v Praze 1895. Hlavní katalog a průvodce*. Praha: 1895, s. 110–118.

7 JURKOVIČ, Dušan – VÁLEK, Josef. Osada valašská. In: *Národopisná výstava československá v Praze 1895*. Praha: J. Otto, 1895, s. 101–104.

8 STIBOR, Miloslav. *Sto let fotografie Nového Hrozenkova*. Nový Hrozenkov: 1993, s. 10.

9 Tamtéž.

10 Naskýtá se srovnání dobové fotografie dřevěnice (foto datované rokem 1893 je připisované D. Jurkovičovi – viz pozn. č. 8, s. 186) s plánem Valašské hospody (E 37) uloženým v podsbírcce Etnografický písemný materiál Muzea regionu Valašsko (pohled boční, čelní, půdorys a řez 1:100, tuš).

11 Počátky Válkovy národopisné aktivity lze datovat rokem 1892, kdy byl jmenován do přípravného odboru pro zřízení krajské výstavy ve Vsetíně, a jeho role tkvěla zejména v udržování kontaktu mezi valašským odborem a ústředním výborem v Praze. V období příprav na NVČ se věnoval zejména sběru písní na Vsetínsku, shromažďování regionálních pramenů i studií pro sestavování mapy moravského Valašska. Srov. VOLČÍK, Ondřej. *Osobnost a dílo Josefa Války* [online]. 2015 [cit. 2015-03-15]. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita. Dostupné z: <http://is.muni.cz/th/261584/ff_b/>.

12 Za poskytnutí kopií dopisů děkuji Mgr. P. Lidákovu z VMP v Rožnově pod Radhoštěm. Viz LANGER, Jiří. *Pracovní varianty „Národopisné aktuality“* 26, 1989, č. 4. Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, pomocný sbírkový fond Rukopisy, inv. č. R 273.

13 VOLČÍK, Ondřej. C. d., s. 24.

14 „Pro studium lidové architektury znamenala pro Vraneckého mnoho spolupráce s architektem Dušanem Jurkovičem, kterého provázela na cestách za lidovou valašskou architekturou po údolí Stanovnice a v dalších hornovsetínských končinách.“ Viz LANGER, Karel. Josef Ország-Vranecký starší. *Valašsko X.*, 1966, s. 118.

15 ŽÁKAVEC, František. *Dílo Dušana Jurkoviče: kus dějin československé architektury*. Praha: 1929, s. 28.

16 Není známo, kdy byl tento soubor předán Sovou do vsetínského muzea, neboť neexistuje ve sbírkové evidenci odpovídající záznam.

17 Pod i. č. E 107.

18 Zmiňuje se i o své rozsáhlé dokumentační práci, při níž zmapoval oblast moravského Valašska a Slovenska až po Podkarpatskou Rus, do map si zanášel údaje ze svých cest a lituje, že tento vzácný materiál (včetně zápisků a kreseb) se mu ztratil po roce 1918 v bratislavském úřadu pro zachování památek.

19 V souboru zjevně scházejí motivy z Nového Hrozenkova.

20 Viz JURKOVIČ, Dušan. Dřevěný kostel na Huslénkách. *Časopis Vlasten. spolku muzejního v Olomouci*, č. 33, únor 1892, s. 1–4.

21 Lze předpokládat, že se jedná o zaměření kostela v Karlovicích, které je uloženo ve SNA v Bratislavě – FPDJ (I-2/1). Datováno bylo D. Bořutovou do roku 1893 (BOŘUTOVÁ, Dana. *Dušan Samo Jurkovič: Osobnost a dílo*. Bratislava: 1993, s. 17), která nověji uvádí toto vročení jen jako pravděpodobné (BOŘUTOVÁ, Dana. *Architekt Dušan Samuel Jurkovič*. Bratislava: 2009, s. 26).

22 Jubilejní výstava zemská království Českého v Praze 1891. Praha: 1894, s. 556.

23 V literatuře je mylně uváděn rok 1895. Srov. BOŘUTOVÁ, Dana. *Architekt Dušan Samuel Jurkovič*. Bratislava: 2009, s. 25–27.

24 Viz pozn. 12.

65 let vsetínské hvězdárny

Pavel Svozil

V neděli 30. července 1950 byla ve Vsetíně otevřena místní hvězdárna. Od zahájení činnosti jedné z nejstarších lidových hvězdáren v České republice tak letos uplyne již 65 let! I když už hvězdárna dosáhla důchodového věku, je to mladá svěží „důchodkyně“, která jde s dobou a svým návštěvníkům má stále co nabídnout.

Od počátků...

Vznik vsetínské hvězdárny spadá do období rozmachu astronomie v bývalém Československu, kdy po 2. světové válce byly v průběhu přibližně 20 let vybudovány hvězdárny také v mnoha dalších městech (z těch bližších například ve Valašském Meziříčí, Holešově nebo Uherském Brodě).

Ve Vsetíně hvězdárna vznikla z iniciativy několika astronomických nadšenců sdružených v místní pobočce Československé astronomické společnosti. Původní nápad zhotovit si vlastní dalekohled a poté k němu malou pozorovatelnu postupně dospěl až k realizaci stavby větší hvězdárny, která by sloužila nejen malé skupince hvězdářů, ale byla by také přístupná široké veřejnosti.

Po získání dostatečného množství peněz a vyřízení nezbytných formalit se v květnu roku 1949 začalo s vlastní stavbou. Velká část stavebních prací byla udělána formou brigád, na kterých se podíleli dobrovolníci všech věkových kategorií. Na konci roku 1949 už byla stavba hvězdárny včetně kopule téměř hotova. V první polovině roku 1950 se postupně dovybavil vnitřek budovy a nakonec se provedly terénní úpravy v jejím okolí.

Dopoledne 30. července 1950 pak došlo za účasti představitelů města a astronomů z jiných hvězdáren ke slavnostnímu otevření.

Ihned po zahájení provozu se na hvězdárně začaly pořádat přednášky, besedy, exkurze, pozorování Slunce a noční hvězdné oblohy a další akce, a to jak pro veřejnost, tak zejména pro školy či různé spolky, kluby a jiné organizace.

Coby tzv. lidová hvězdárna je její činnost po celou dobu existence zaměřena především na vzdělávání a popularizaci astronomie, kosmonautiky a meteorologie. Kromě standardních (výše uvedených) akcí patří k hlavním aktivitám ve vsetínské hvězdárně také práce s dětmi a mládeží v astronomických kroužcích a odborných sekcích. Během let tak hvězdárnou prošly stovky „kroužkařů“, z nichž mnozí začali později pracovat ve vsetínské hvězdárně, v jiných hvězdárnách anebo na různých vědeckých pracovištích.

■ Pohled na vsetínskou hvězdárnu z míst, kde se dnes nachází městský hřbitov (přelom 50. a 60. let). Před budovou stál čočkový dalekohled, vlevo od ní meteorologická budka.

■ ■ Hvězdárna se začala stavět na jaře roku 1949 na Horním městě v lokalitě nazývané „U pěti lípek“.

■ ■ ■ Kovovou konstrukci kopule zhotovili v učňovských dílnách vsetínské Zbrojovky. Na snímku je zachyceno její převoz ulicí Podsedky na staveniště hvězdárny.

■ Usazení těžké konstrukce kopule na hrubou stavbu hvězdárny v létě roku 1949 vyžadovalo poměrně velkou přesnost.

■ ■ Slavnostní otevření hvězdárny 30. července 1950

■ ■ ■ První vedoucí hvězdárny Oldřich Křenek pozoruje se skupinkou děvčat Slunce.

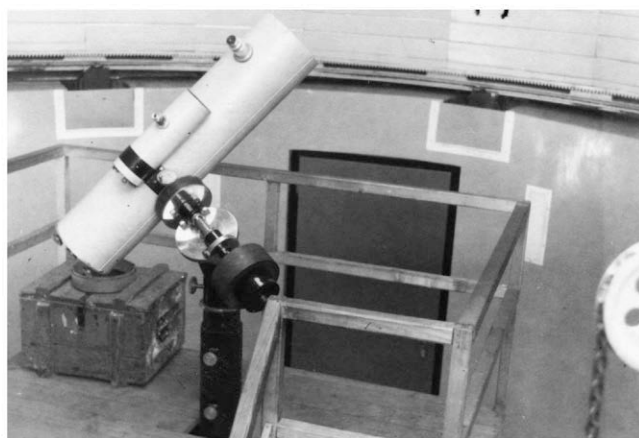
... po současnost

Zatímco v prvním roce po svém otevření přivítala hvězdárna okolo 3500 návštěvníků, v posledních letech ji ročně navštíví více jak 10 tisíc lidí. A za všech 65 let už počet návštěvníků dosáhl přibližně 550 tisíc.

Aby si hvězdárna při pořádání nejrůznějších akcí i nadále udržela poměrně vysoký standard, musí se její vybavení neustále modernizovat. Během posledních pěti let se tak z projektu EVVO podařilo pořídit například speciální dalekohled s H-alfa filtrem na sledování sluneční chromosféry, přenosný zrcadlový teleskop k astronomickým pozorováním mimo hvězdárnu, do přednáškového sálu nový audiovizuální systém včetně dnes tolik populární 3D projekce a pro děti rovněž několik interaktivních modelů a herních prvků. Ruku v ruce s moderní technikou došlo také k rozšíření současné nabídky akcí o nové lektorské programy a přednášky.

Pracovníci hvězdárny samozřejmě nezapomínají ani v letošním roce půlkulatého výročí. Na jaře bude v areálu hvězdárny otevřena malá venkovní výstava archivních fotografií, která návštěvníkům přiblíží její výstavbu a také první roky činnosti. Na podzim se chystá vydání publikace mapující celou historii hvězdárny a konečně v závěru roku dojde k otevření nové astronomické expozice v nejvyšším patře věže vsetínského zámku.

(Fotografie z Fotoarchivu Hvězdárny Vsetín)

■ Prvními dalekohledy umístěnými v pozorovatelně byly dva zrcadlové teleskopy typu Newton.

■ ■ Na snímku z konce 50. let je německý válečný dálkoměr osazený třemi dalekohledy – binary 12x60. Dva z nich jsou dodnes v inventáři hvězdárny.

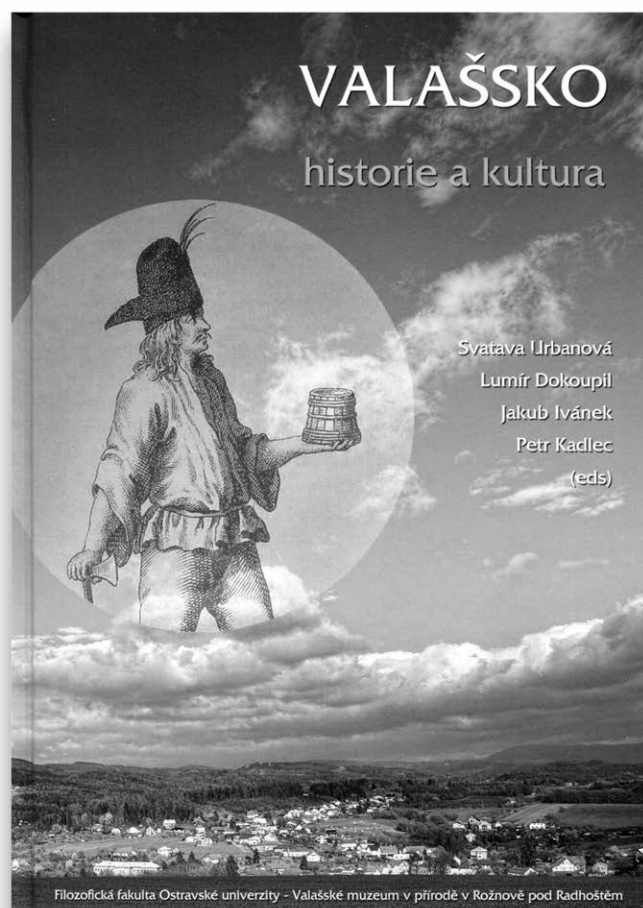
Valašsko- historie a kultura

V první třetině 19. století sepsal hranický ranhojič, malíř a vlastivědný pracovník Josef Heřman Agapid Gallaš rukopis *Valaši v kraji přerovském, praví Arkádové moravští*. Gallašovo dílo kladoucí důraz především na horské salašnictví zdejšího obyvatelstva můžeme považovat za první pokus o popis kulturních a historických specifíků regionu v severovýchodním cípu Moravy. Následující desetiletí přinesla několik dalších prací pokoušejících se celistvě popsat a charakterizovat historii či kulturní svěbytnost tohoto regionu. Připomenout můžeme např. Matouše Václavka, který v roce 1887 vydal knihu s příznačným názvem *Moravské Valašsko*.

Když se s prvními léty nového století začala na půdě Národopisné společnosti československé rodit myšlenka Programu soupisu národopisného, stranou zamýšlené série regionálních monografií pochopitelně nemohlo zůstat ani Valašsko. S meziválečnou érou je proto spjato úsilí o zpracování jeho fundované monografie. Ve 20. letech se začal postupně formovat autorský kolektiv i tematická struktura knihy, mladému kreslíři Janu Kobzáňovi byly dokonce zadány a zaplaceny první dokumentární kresby. Přes vynaloženou snahu se nakonec během první republiky Valašsko své monografie nedočkal. Vynaložená energie nakonec přece jen přinesla alespoň nějaké ovoce – vznik časopisu *Naše Valašsko*. Stal se ideální tiskovou platformou pro publikování textů, které by napomohly budoucím autorům erudovaně zpracovat celistvý obraz historie a tradic moravského kraje.

Nová naděje na vydání knihy o Valašsku vysvítla po roce 1945. V Brně začal pedagogicky působit prof. Antonín Václavík, autor reprezentativní monografie o luhačovském Zálesí. V 50. letech systematicky zadával svým studentům (Richard Jeřábek, Jaroslav Štika, Věra Nováková-Kovářů, Alena Kuncová-Jeřábková ad.) diplomové práce s tematikou materiálních a nemateriálních projevů lidové kultury Valašska. Byli to také Václavíkovi žáci, kteří v 70. letech stáli u zrodu rukopisu regionální monografie *Valašsko*. Dodatečné požadavky nakladatelství a posléze i společenské změny roku 1989 však zabránily tiskovému zpřístupnění tohoto díla. Část zpracovaných textů se posléze uplatnila alespoň v rámci svazku *Okres Vsetín* edice *Vlastivěda moravská*.

Zatím poslední kapitolou příběhu o celistvém díle věnujícím se Valašsku otevřeli představitelé Ostravské univerzity v roce 2012, když iniciovali vznik přípravného výboru konference *Valašsko – historie a kultura*. Roční intenzivní přípravy přinesly své ovoce v září 2013, kdy se na tři dny sešli ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm zástupci různých institucí (muzea, univerzity, archivy aj.) i rozmanitých vědních oborů, které napříč jejich profesní specializací spojovalo jediné téma: Valašsko. Po úvodním plenárním zasedání se další jednání konference rozdělilo do tematických bloků, které byly naplněny několika desítkami příspěvků z různých badatelských oblastí – historie, etnologie, literární věda, lingvistika, dějiny umění ad.

Tištěným odrazem konferenčního jednání se o rok později (2014) stala kolektivní monografie *Valašsko – historie a kultura*, kterou společnými silami vydaly Ostravská univerzita a Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Obsáhlá kniha stěží může aspirovat na to, aby nahradila koncepčně sevrěnou regionální monografii. Její přednost spočívá spíše v pestrosti témat, způsobů zpracování a obohacení našich znalostí o této části Moravy. Vedle „tradičních“ oborových specializací se tak v jejím rámci např. zformovala i samostatná kapitola *Valašská krajina*. Tak jako na konferenci se i v knize jeví jako velmi dobře zastoupené příspěvky etnologické a literárně-vědné povahy, stejně jako texty zaměřující se na architekturu Valašska. Pestrost vykazuje i historicky orientovaná kapitola, která však odhaluje jeden zajímavý paradox. Ačkoli mezi hlavními iniciátory konference bylo Centrum pro hospodářské a sociální dějiny Ostravské univerzity, jehož výzkumné i publikační projekty vykazují vysokou vědeckou úroveň, podíl badatelských výstupů tohoto pracoviště z oblasti hospodářských a sociálních dějin je v rámci publikace minimální. Valašsko totiž dosud nenáleželo mezi prioritní oblasti výzkumu a problematiku ze sféry hospodářských a sociálních dějin nejednou pokrývali spíše etnologové či regionální badatelé. Nejen toto poznání, ale i konstatování, že Valašsko je regionem, který stále oplývá širokou škálou témat ke zpracování, vedly k závěru o potřebě připravovat v pravidelných intervalech další konference, které by – tentokrát však již v uzavřených tematických celcích – postupně mapovaly dějiny i kulturní odkaz regionu. Konkrétním naplněním této vize by se za tři roky měla stát konference zaměřující se na obživu obyvatel Valašska. Do doby její realizace je ještě dostatek času, a tak si zájemci zatím mohou listovat v knize, kterou můžeme považovat za první pomyslnou vlašťovku dalšího zintenzivnění badatelského zájmu o Valašsko. Pět set devadesát dvě strany publikace *Valašsko – historie a kultura* dává záruku, že si v ní nalezne „své téma“ většina z těch, jejichž pozornost poutá tento moravský kraj.

Daniel Drápala

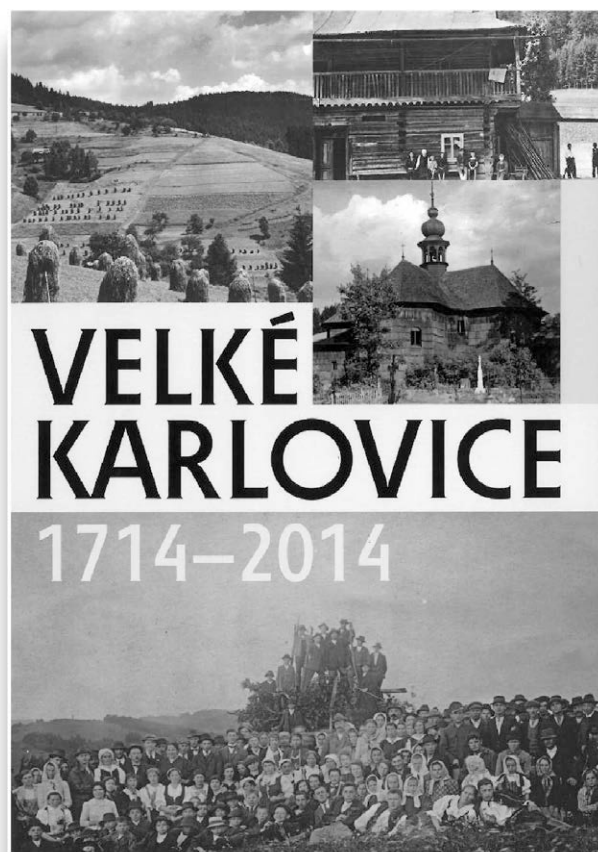
Karlovské zrcadlo 300 let od založení Velkých Karlovic

Obyvatelé Velkých Karlovic měli poprvé možnost blíže se podívat lépe sami na sebe a na krajinu, ve které se usadili, v roce 1886. Místní učitel Jan Kutzer vydal *Karlovské zrcadlo*, útlý tisk o historii a životě Karlovjanů. Skromná knížka je dodnes inspirací ke všem celostnějším pohledům na obec, o které se tvrdí, že se rozlohou může poměřovat s Vídní. Loni oslavila obec 300 let od svého založení, za něž vděčí Karlu Jindřichu ze Žerotína (1669–1716), majiteli meziříčsko-rožnovského panství, šlechtici, jehož podoba, na rozdíl od jeho slavnějších příbuzných, se rozplynula kdesi v historii a událostech, které ji tvořily.

Ve víru loňských oslav společenských a kulturních, štědře podporovaných představiteli obce, se neztratila ani velkoryse pojatá publikace nazvaná prostě *Velké Karlovice 1714–2014*, podstatně rozšiřující někdejší obzor Kutzerova Zrcadélka. Vždyť také v tempu rozvoje průmyslového a všeobecně kulturně společenského života uplynulo od jeho vydání dalších téměř 130 let. V nové knize na více než třech stech stranách obsahujících dobové fotografie, texty a rozmanité dokumenty dokládající proměny krajiny a události z historie a současnosti obce, se nám Velké Karlovice představují ve 14 kapitolách jako typická valašská obec s mnoha specifickými charakteristikami přírodními, formami a způsobem života a obživy jejích obyvatel, tradicemi a zvyky. Nechybí ani doteky s jazykem, dokládající členitost a půvab valašského dialektu. Zasvěceně tento obraz činného pohybu v desetiletích a třech staletích otevírají kapitoly *Zrození Velkých Karlovic* od Jiřího Langer, úspěšného autora řady publikací o lidové kultuře, a *Krajina, příroda a hospodaření* od mnohaletého příznivce Karlovicka Vojtěcha Bajera. Svými texty tito autoři předjímají koncepční založení knihy nejen ve vizuálních a faktografických motivacích, ale i v zaujatých motivacích vnitřních, navozujících ve čtenářích hlubokou emocionální a estetickou odezvu.

Autoři knihy nezapomínají téměř na nic. Věnují pozornost všemu důležitému, co utvářelo a utváří kolorit obce: originalitě odívání, zvláště pak krojové výbavě, způsobům a formám zábavy, písňovému a tanečnímu folkloru, rukodělné domácí výrobě, spolkovému životu, sportu a umění, rozvoji sklářského a dřevozpracujícího průmyslu a dopravě, jejich proměnám a vlivům pro celý region. S hrdostí připomínají památky obce a jejich historii. Zde jako symboly vystupují především dřevěný kostel Panny Marie Sněžné z roku 1754, obchodnický dům, nyní Karlovské muzeum, objekt postavený v roce 1813 Janem Kantorem, a další, z nichž některé, například dům č. 90 či Karlovické fojstství obohacují dnes architektonickou část rožnovského skanzenu.

Zvlášť výraznou obsahovou část publikace tvoří stránky věnované školství, jehož podobu a rozsah určovala v obci členitost krajiny s obtížněji dostupnými místními částmi nahoře v kopcích, hlavně Jezerným a Soláněm. Karlovičtí učitelé zde vystupují jako nositelé kultury a vzdělanosti, iniciátoři kulturního dění, ale také jako, což není zdaleka pouze případ zmiňovaného učitele Kutzera (který byl mimochodem vedle zájmu o slovesné umění a historii také velmi zručným malířem), aktivní tvůrci. Velmi šťastná konstelace osobností v učitelských sborech zanechala Karlovicím bohaté kulturní dědic-

tví (například zcela výjimečná éra vydávání vlastivědného časopisu Dolina Urgatina v letech 1946–1951, pověsti a vyprávěny Heleny Mičkalové, reflexe uměleckého a kulturního dění, kresby a poezie Marie Mikulcové aj.).

Pozornost zasluhuje způsob práce autorů knihy s prameny a literaturou. Využívají vedle institucionálně zavedených zařízení, mezi nimiž vynikají bohatstvím historických dokladů a dokumentů Moravský zemský archiv v Brně, Zemský archiv v Opavě, ale i státní archivy ve Vsetíně a Uherském Hradišti, také soukromé rodinné archivy, převážně fotografie občanů Velkých Karlovic a známých kulturních osobností z místa i okolí. Tak jsou všichni společně jistými spolutvárci obrazu, kterým přispívají k uchování paměti obce.

Publikace Velké Karlovice je dalším mimořádně bohatým příspěvkem k řadě místopisných knih, které ve městech a obcích na Valašsku v posledních letech vyšly. Její editoři a autoři znovu připomněli inspirativnost místa na Horním Vsacku pro jeho návštěvníky a znovu i pro umělce, kteří již v minulosti v otevřenosti zdejší krajiny a svérázu jejích obyvatel nacházeli podněty k opakovaným návštěvám i osobitým uměleckým výkonům (např. celovečerní filmy *Portáši*, *Děvčica z Beskyd*, *Advent*, v současnosti natáčení epizody televizního seriálu *Doktor Martin*, ale také poezie J. Mahena, F. Halase, dílo skladatele V. Nováka aj.).

Hezky graficky řešená kniha vyvolává dobrý pocit pečlivě odvedené práce, svým obsahem i pocit hrdosti na minulost i současnost kraje, který v posledních letech nachází nové možnosti k rozšíření své přitažlivosti a kulturní osobitosti a výraznosti. V závěru, spolu s díky přípravnému výboru pro vydání publikace a autorům za realizaci, malá poznámka. Jistě by si zasloužili být mezi autory v tiráži či v poznámce k vydání uvedeni autoři fotografií (i přesto, že u některých publikovaných snímků jmenování jsou). Jsou mezi nimi významná jména – Josef Sudek, Viktor Kolář, Vl. Bittner, M. Tetter, Zdeněk Hartinger – která se svým zájmem o motivy z Velkých Karlovic zapisují do jejich historie.

Kolektiv autorů. *Velké Karlovice 1714–2014*. Velké Karlovice: 2014, 338 s.

Dalibor Malina

Knížka tradičního vyprávění z nedašovského Závříš

„*To jsem čula na vlastní oči*,“ říká jedna z lidových vypravěček a pokračuje v básnivém vyprávění unášeném fantazií. Za jejím vyprávěním je však zřetelně cítit živou zkušenost, která vyprávění naplňuje. Uchvácení kouzlem životního prožitku a jakousi hrdostí na přítomnost vypravěče v příběhu, který zaujal vyprávěním své okolí.

Knížka s názvem *To jsem čula na vlastní oči*, vydaná letos ve spolupráci Valašských Klobouk a Brna jako čtvrtá kniha valašskokloboucké edice Laterňa, nás ohromí hned v několika směrech. V prvé řadě nelze přehlédnout zájem celé řady vynikajících osobností, odborníků-etnologů na redakční práci, ale i institucí, které svou angažovaností posouvají vydanou publikaci mezi ojedinělé práce etnografického zaměření. Je zde třeba jmenovat především velmi iniciativní Etnologický ústav AV ČR, Moravské zemské muzeum v Brně a Muzejní společnost ve Valašských Kloboukách.

Byl to čínorodý historik z Městského muzea v Kloboukách, Petr Odehnal, který vyzval autorku knihy, dnes známou etnografku Janu Pospíšilovou, rozenou Tomancovou, k návratu do studentských let a k nezapomenutelné epizodě jejího života, sběru lidových vyprávění z nedašovského Závříš, části jihovýchodního Valaška přezdívané také Tarahúnsko či Spojené národy Tarahúnské. Patří k němu Nedašov, Nedašova Lhota a Návojná. V letech 1974–1975 Jana Pospíšilová, tehdy ještě Tomancová, mnohokrát navštívila zmíněnou oblast a zaznamenala na klasický magnetofonový pásek (v sedmdesátých letech prakticky nejmodernější formu pořizování zvukového záznamu) více než čtyři sta vyprávění 63 místních obyvatel, kteří byli ochotni po počátečních rozpacích a zábranách své příběhy pro záznam poskytnout. Smyslem a cílem mimořádné a obdivuhodné aktivity mladé studentky, jejího terénního výzkumu, jak bychom dnes řekli, bylo „*získat poznatky o folklorním podání, o jeho životnosti a vývojových tendencích v jednom etnografickém mikroregionu*“. Její úsilí směřovalo „*k získání sbírky prozaického folkloru, k poznání vypravěčských příležitostí, místních vypravěčů a témat lokálního repertoáru*“ (s. 293). Výzkum se stal základem pro diplomovou práci¹ a skoro o čtyřicet let později, v doplněné podobě s poutavými, citlivými a působivými fotografiemi Karla Otto Hrubého, také pro novou knihu edice Laterňa připravenou pod redakčním vedením Petra Odehnala z Městského muzea ve Valašských Kloboukách.

Již po přečtení prvních spontánních výpovědí místních obyvatel, které autorka přehledně označuje čísly v chronologickém pořadí, tedy tak jak byly zaznamenávány, je čtenář vtažen do příběhů a ohromen jazykovou flexibilitou vypravěčů, kouzlem valašského dialektu včetně odlišností mezi výrazy používanými v různých lokalitách Valaška, ale i tematickou rozmanitostí. Téma, volně jednotlivými vypravěči zvolená, autorka opět přehledně a logicky uspořádala, a to do šesti okruhů: vzpomínková vyprávění, demologické pověsti, historické pověsti, legendy, humorky a anekdoty. Vcelku se před námi odkrývá obraz života na valašském venkově v nedávné i dálnější minulosti v sugestivní všednosti a samozřejmosti, vystupují sítě vztahů mezi lidmi, mezi člověkem a přírodou, odkrývají se ctěné a uznávané hodnoty dodávající životu řád a smysl, odhaluje se realita prostoupená snahou ovládnout materiální stránku života a snaha nechat ji prostoupit duchovností. Pro odborníky jsou cenné autorčiny poznámky k okolnostem provázejícím vý-

zkum (pro účely nové knihy oproti diplomové práci poněkud redukované v rozsahu), zejména k prostředí, ve kterém probíhal, k chování vypravěčů a reakcím okolí, vstupům posluchačů do vyprávění aj. Nesmíme také zapomenout na podstatnou věc čtenářskou, která činí z výpovědí respondentů dynamické, živé, takřka literární projevy. Na tom má vedle obsahové poutavosti zásluhu věrný autorčin přepis záznamu plný fonetických specifik, transkribovaný do promyšlené a citlivě řešené grafické formy psaného jazyka, respektující například prodlevy v podání příběhu, bohatství citoslovců odkazujících k citovému zaujetí vypravěče a snaze přenést je na posluchače, opakování slov a frází zvýrazňujících vypravěčův osobitý styl. Vcelku však zachovává odpovídající formu přepisu dialektu blízkou běžné jazykové normě, která vizuálně čtenáře nezatěžuje a nerozptyluje. Zkušenějším a zasvěcenějším čtenářům může soubor zaznamenaných a zapsaných nedašovských vyprávění, jejich charakter a určení připomenout úvahy Milana Kundery o vztahu lidové orální kultury jako předstupně k moderní současné próze, jak se jimi zabývá v jednom z esejí knihy vydané v roce 2009 ve Francii.²

Vyprávění Nedašovjanů, tak jak je Jana Pospíšilová společně s redakcí a vydavatelem pro knižní vydání připravila, představuje soustředěnou a precizně provedenou práci. V širším kontextu znovu připomíná důležitost návratů do minulosti, do jejích rozmanitých oblastí a projevů. Stejně jako poukazuje na význam takzvaných malých dějin psaných drobnými příběhy a událostmi udržovanými často v osobitých mýtech a legendách. Přesvědčivostí svého významu jsou schopny prolomovat teritoriální sevření a vydat se vstříc dialogu s událostmi, které formují velké lidské celky a sjednocují je pod nadějnými idejemi vzájemné lidskosti a porozumění. *To jsem čula na vlastní oči* je nádherná kniha.

Dalibor Malina

¹ TOMANCOVÁ, Jana. *Současný stav lidového vyprávění na Valašskokloboucku (na materiálu z obcí Nedašov, Nedašova Lhota a Návojná)*. Diplomová práce. Brno: FF UJEP, 1975.

² KUNDERA, Milan. *Une rencontre*. Paris: Gallimard, 2009.

Moderní škola napříč třemi staletími

VALOUŠKOVÁ, Kamila – OSTŘANSKÁ, Ivana – KNÁPKOVÁ, Pavla. *Moderní škola napříč třemi staletími. 140 let odborné dřevařské a stavební školy ve Valašském Meziříčí*. Vsetín: Muzeum regionu Valašsko, 2014, 225 s.

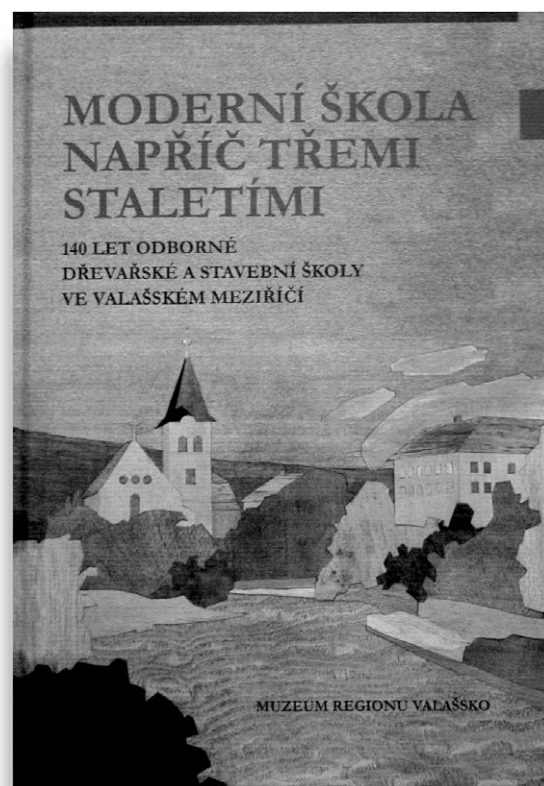
V říjnu 2014 uplynulo 140 let od zahájení výuky na dřevařské škole ve Valašském Meziříčí. K tomuto výročí uspořádalo Muzeum regionu Valašsko v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí interaktivní výstavu „Krása v dřevě ukrytá“ (140 let odborné dřevařské a stavební školy ve Valašském Meziříčí). Výstava vycházela z vlastního bohatého sbírkového fondu muzea a vedle zachycení důležitých historických okamžiků přiblížila také smysl a poslání školy v čase i prostoru, do něhož vstoupila a který proměnila.

Stejně výročí motivovalo i vydání publikace, která výstavu doprovázela, nebyla však jejím katalogem a má mnohem širší záběr. Úhledná kniha v pevných deskách s příznačným názvem „Moderní škola napříč třemi staletími“, která má s výstavou shodný upřesňující podtitul „140 let odborné dřevařské a stavební školy ve Valašském Meziříčí“, v sevřeném tvaru mapuje historii školy, uvádí ji do souvislostí dobových i regionálních a v četných přesazích se věnuje osobnostem i dílčím jevům spjatým se školou. Trojice autorek (Kamila Valoušková, Ivana Ostřanská a Pavla Knápková) se přípravě věnovala delší dobu. K tématu publikovaly několik textů, zejména ve Vlastivědné revui Valašsko.

Kniha začíná shrnujícím úvodem, který (obdobně jako operní přehled) stručně nastiňuje témata následujících textů. Dále je rozčleněna do čtyř nestejně rozsaahlých oddílů o Valašském Meziříčí a škole, poslední čtyři desítky stran jsou pak věnovány informativním přehledům.

První oddíl začíná nejednoznačnou otázkou „Proč právě Valašské Athény?“, na kterou lze odpovědět minimálně dvěma způsoby a mnoha dalšími otázkami. Athény byly kulturním centrem Římské říše, nebyly však Řím ani Konstantinopol. V symbióze s Krásnem, do něhož byla v 19. století přenesena správa rožnovského panství, mělo Valašské Meziříčí vždy relativně dobrý lidský potenciál. Hlavní výhodou města mezi Bečvami (alespoň v mírových dobách) je jeho relativně dobrá dostupnost z obou historických hlavních měst Moravy, která byla už v dobách před stavbou železnic, a do značné míry trvá dodnes. Donedávna bylo dostupnější než Zlín, o Frenštátu či Valašských Kloboukách ani nemluvě. František Bartoš zaznamenává cestu pošty před vybudováním železniční trati. Popisovaná trasa vedla od stanice Ferdinandovy dráhy v Polomi do Meziříčí, kde se rozdělila na dva směry – na východ směřovala přes Rožnov do Velkých Karlovic a na jih přes Vsetín do Nového Hrozenkova. I to přidávalo městu na významu. Nenosme však sovy do Athén a věnujme se této svrchované zajímavé části knihy, která často daleko odbočuje od tématu, aby přispěla k lepšímu porozumění. „Vznik kulturního centra Valašska“ oprávněně vyzvedává aktivity, které k založení školy vedly, ale přesto lze podotknout, že městská společenství i v jiných místech Valašska vedla činný kulturní život, a snahy o využití lidského i přírodního potenciálu byly i v ostatních městech.^{1,2} Chyběl jim však intelektuální potenciál, který Valašskému Meziříčí dodával profesorský sbor gymnázia.

Hluběji do historie sahá kapitola „Rozvoj řemeslné a cechovní výroby ve městech“ a na ni navazuje rozbor předpokladů pro rozvoj průmyslu v regionu. I zde měli opatrní a konzervativní radní výhodu v sousedním městečku Krásno (resp. v panství hraběte Kinského). Tak mohli mnohé „novoty“ odmítat, aniž by ztráceli lidský a rozvojový potenciál. Působení starosty A. Mikyšky přineslo městu spíše pozitivu, i když pro mnohé Valachy i pro samého „vévodu z Mezopotámie“ bylo zničující.

Dále už se kniha věnuje jen školství. Historický průřez na začátku okrajově připomíná Jiříka Třanovského a slavnou dobu českoobratrských škol. S tvrzením, že „v době protireformační lze hodnotit stav našeho školství jako žalostný...“ (s. 27), je možno do jisté míry souhlasit snad jen na poraženém Valašsku.³

Dva nejdůležitější oddíly knihy, které nyní následují, se týkají samotné historie školy. První mapuje historii školy v 19. století – od založení v roce 1874 až po rok 1903. Tuto etapu autorky nazývají uměleckořemeslným obdobím, i když počátek byl vlastně dílenský a směřoval k povznesení úrovně řemeslného zpracování dřeva. Dokumentuje to i první pojmenování školy „Odborná škola pro rýsování a vzorkování spojená s učebními dílnami pro stolářství, dřevorezbařství a soustružnictví C. k. ministerstva obchodu ve Valašském Meziříčí“. Pak následuje ještě desítky názvů až k jeho současné podobě. Škola začala fungovat v říjnu 1874, v českých zemích vznikla sice toho roku ještě jedna obdobná škola a předchozího roku dvě, přesto má jedno významné prvenství – jako vyučovací jazyk mohla zde být vedle němčiny používána i čeština. Pozornost je samozřejmě věnována také formování pedagogického sboru a tím i kvalitě výuky. Jako mimořádně šťastné se jeví jmenování sochaře Franze Rosmaěla ředitelem školy v roce 1876. Nahradil dosavadního prozatímního správce, ve funkci zůstal po tři desetiletí a škole prospěl nejen svým pedagogickým umem, ale také organizačními schopnostmi.

O pečlivé badatelské práci autorek svědčí i kapitola o charakteru výuky, kde je např. i informace o technických zkouškách využití méně obvyklých dřevin v řezbářství. Důležitější však byl kontakt s veřejností a formy získávání i předávání znalostí a dovedností. V tomto smyslu je pojednáno i o pedagogích a žácích, včetně péče o absolventy. Také se věnují výrobkům školy a jejich prezentaci nejen na výstavách. Na to logicky navazují dva samostatné exkurzy materiálové povahy. První se věnuje předlohám a vzorníkům pro žáky, druhý dílně pro tvorbu kostelních interiérů pod názvem „Interiér kostela Narození

Panny Marie ve Starém Bohumíně". Tady už je předznamenáno směřování školy v další, téměř půlstoleté etapě, o které pojednává třetí oddíl knihy „Škola v mezidobí dvou epoch aneb období bytové architektury (1904–1951)".

Vymezený časový úsek nás dovede až k přeměně dřevařské školy na stavební průmyslovku, ale také ukáže, že tento krok má jistou logiku a že nešlo o popření smyslu školy. Úsek je ještě dále rozčleněn na tři období („Na sklonku monarchie", „Škola v dobách první republiky", „Válečný a poválečný epilog") a má obdobnou strukturu: historie, pedagogové (a žáci) a prezentace školy. Zachycuje, zejména ve své střední části, dobu nejpłodnějšího rozvoje školy – co do náplně studia, personálního složení pedagogického sboru, studijních odvětví reagujících na potřeby rozvíjejícího se průmyslu, otevřenosti vůči veřejnosti a péče o rozvoj města i regionu. Ve školním roce 1929/1930 začala výuka v nově postavené budově, která vyřešila nedostatek prostoru a umožnila zvýšit počet žáků i frekvencí pokračovacích oborů a kurzů. O to smutnější pak byly válečné osudy školy, budovy, totálně nasazených žáků i perzekvovaných pedagogů.

V naprosto proměněných poválečných poměrech byla škola zařazena do systému středních škol a v roce 1952 přeměněna na Vyšší průmyslovou školu stavební, která kontinuálně navázala na dobré tradice dřevařské školy, byť její aktuálně vyučované obory byly přesunuty do Bystřice pod Hostýnem. Stavařskému období je věnován závěrečný oddíl knihy, tuto část završuje ještě šest statí o skutečnostech, kterým se autorky chtěly věnovat podrobněji. Nejprinosnější je pojednání o hračkářském kurzu na dřevařské škole.

V závěru knihy je připojen přehled dat z historie školy, který spolu s medailony významných pedagogů a absolventů školy povyšuje knihu na příručku pro studenty i pro odborné zájemce a badatele, kterým rovněž dobře poslouží výběrový seznam pramenů a literatury i neméně pečlivě zpracovaný rejstřík.

Knihy shrnuje dosavadní poznatky, k nimž přidává mnohé nové, a vytváří syntézu, která s dříve vydanými almanachy plasticky dotváří obraz rozvoje kultury ve Valašském Meziříčí. Autorky k tématu přistupují se širokým záběrem, všestranně, ale i odpovědně, a navíc čtivým a kultivovaným jazykem. Sledované jevy jsou doprovázeny bohatou obrazovou dokumentací, kterou je zejména v případě studentských prací často obtížné vyhledat.⁴ Knihy přináší mnohé informace o dobových souvislostech, a tak přispívá k poznání regionální historie. Nemá jednoznačnou cílovou skupinu, přinese poznání studentům i letitým zájemcům o vlastivědnou problematiku. K příznivému dojmu z knihy přispívá i kultivovaná grafická úprava, která mírně ztroskotává až na závěrečných sponzorských inzercích.

Tomáš Mikulaščík

¹ Model voru ve sbírkách vsetínské části muzea dokládá snahu o lepší využití dřeva než jen na palivo. Kmeny splavené v povodí Vsetínské Bečvy byly zpracovány na stavební dříví, vynalézavě poskládány do pevné soustavy a plaveny až do Budapešti.

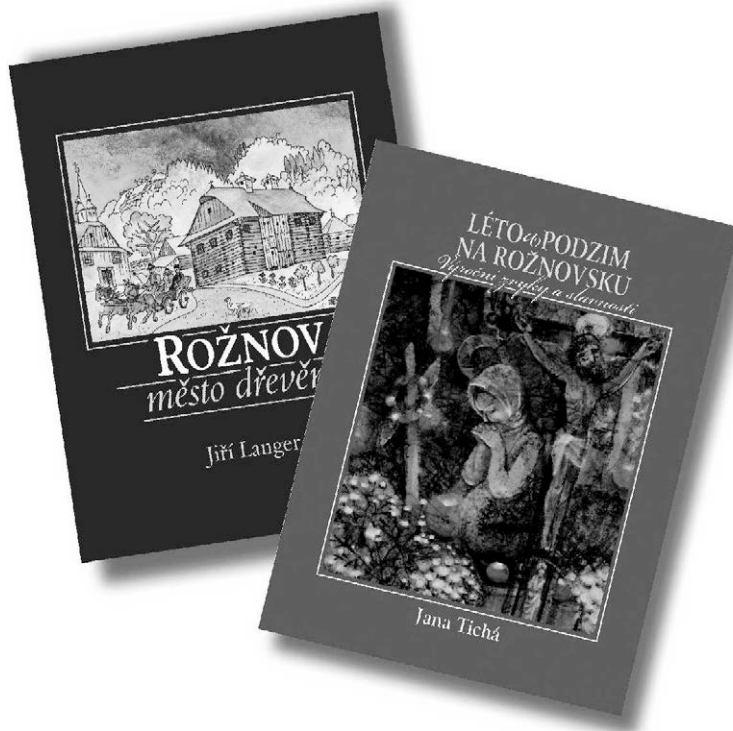
² Na přípravě Národopisné výstavy československé se podílela také ostatní valašská města. Nejagilnější byl vsetínský přípravný výbor, který v r. 1892 tvořili Karel Bubela st., Michal Urbánek, Dušan Jurkovič, Matouš Václavík, MUDr. František Sova, Karel Bubela ml. a Josef Válek. Získané sbírkové předměty byly později darovány valašskomeziříčskému muzeu.

³ Na počátku 17. století žilo na území Čech a Moravy přibližně 2,1 mil. obyvatel. Třicetiletá válka tento stav bohužel ještě snížila (např. i tou největší popravou v dějinách Českého království, která se odehrála počátkem roku 1644 ve Vsetíně). Po válce následoval rozvoj barokní kultury, která proměnila tvář země nejen stavbami kostelů, klášterů a zámků, ale i formováním kulturní krajiny, jež nám srostla s pojmem domova (aleje, poutní zátěže se stromy, kapličkami, kříži či jen studánkami). K tomu jistě bylo zapotřebí nejen hodně fyzických sil, ale také vzdělání, které poskytovaly hlavně kláštery – jezuité či piaristé, ale i ty ostatní, alespoň příkladem.

⁴ Jedná se za částé o nahodilé nálezy – v archivu bratří Jaroňků v rožnovském skanzenu je řada skic, kreseb a návrhů na zadní straně jejich školních výkresů.

Z edice Rožnovské malé tisky

Knihni řada Rožnovské malé tisky nabídla v uplynulých měsících čtenářům další svazky této edice, která zanedlouho dosáhne počtu již třiceti titulů. Poslední tři léta byla mimo jiné zaměřena na přiblížení obyčejové tradice na Rožnovsku. Zájemcům se tak postupně dostaly do rukou tři publikace zpracované Janou Tichou. V roce 2012 to byly nejprve jarní obyčej, na ně navázal na sklonku roku 2013 popis zimního období a celou trilogii uzavřel svazek *Gazdo náš, chystaj nám aldamáš... Léto a podzim na Rožnovsku. Výroční zvyky a slavnosti*. Text je členěn do osmi kapitol: *Gazdo náš, chystaj nám aldamáš; Dožínky; Se zelinkami za Pannou Marií; Na cestu se sv. Václavem; Hody; Příběh dušičkový; Poutě, trh, jarmarky; Myjsme Valaši*. Autorka v nich přibližuje letní a podzimní cyklus a všimá si např. dožíněk, poutí a poutních slavností, jarmarků, hodů a jim příbuzných oslav úrody, z hlediska časového vše završuje kapitola přibližující období kolem svátku Všechny svatých a Dušiček. Přestože práce se primárně zaměřuje na přiblížení historické roviny existence tradiční obyčejové kultury, autorka díky svým systematickým výzkumům přináší i informace o proměně některých složek tradičních zvyků v průběhu druhé poloviny 20. století. Stranou nezůstává ani významný fenomén pracující s druhou existencí lidové kultury – folklorní hnutí. Textovou část knihy obohatily perokresby vybraných obřadních artefaktů Barbory Dohnalové a reprodukce uměleckých děl Ludmily Vaškové, jejíž dílo zdobí i působivou obálku knížky.

Zatím posledním svazkem edice Rožnovské malé tisky je publikace přibližující stavební tradice západokarpatského teritoria s názvem *Rožnov – město dřevěné*. Jejím autorem je renomovaný etnolog Jiří Langer, který se po několika rozsáhlých monografiích o dřevěných kostelech, lidovém stavitelství Karpat a Balkánu i celého evropského kontinentu obrazně řečeno

navrací touto drobnou knížkou do prostředí města, které je mu již více než čtyři desetiletí domovem i profesním zázemím.

Na příkladu Rožnova se snaží představit čtenářům spletité kulturní vazby, které se na teritoriu střední Evropy i Rožnova samotného vzájemně prolínaly. J. Langer si tak všímá historického formování onoho pověstného dřevěného městečka, jehož podoba se odrazila také ve známé lidové písni. Při srovnání s jinými podkarpatskými městskými sídly autor poukazuje na řadu pozornosti hodných okolností, které činí z Rožnova zajímavé téma pro studium stavební tradice od středověku až na práh moderní doby. Samostatnou kapitolu věnuje Jiří Langer také dřevěné rožnovské faře či neméně zajímavému a v některých ohledech i tajemstvím zahalenému objektu mandlovny na náměstí. Čtenář však dostane příležitost i k výpravám do předměstských uliček a pasek na okrajích rožnovského katastru. Tisk *Rožnov – město dřevěné* je přitažlivý nejen díky zajímavým tématům, kdy problematika stavebního vývoje je doplňována konkrétními lidskými osudy, ale i díky bohatému obrazovému doprovodu, jehož autorem je opět Jiří Langer.

Daniel Drápala

.....

K nové sbírce Jakuba Chrobáka

CHROBÁK, Jakub. *Jak prázdné kolo, po ráfku*. Vsetín: Nakladatelství Dalibor Malina, 2014, 72 s.

Jakub Chrobák (nar. 1974) vydal na podzim roku 2014 svou třetí básnickou sbírku. Po prvotině *Až dopiju, tak zaplatím* (2003) a sbírce *Adresy* (2010) je tu knížka *Jak prázdné kolo, po ráfku* (zajímavé je, že slabičný rytmus názvu je blízký prvotině). Všechny tři sbírky vydalo nakladatelství Dalibora Maliny. Následující řádky přinášejí několik nesoustavných poznámek k zatím poslednímu Jakubovu knižnímu počínu.

Mezi nejlepšími českými básněmi. Úvodem budiž řečeno, že dva z textů sbírky, původně otištěné v časopise *Texty*, se objevily v prestižních ročenkách nakladatelství Host. Do výběru nejlepších českých básní za rok 2013 zařadili editoři *Zlatý řez: ovál* a v souboru za rok 2014 figuruje *Jak prázdné kolo*. Klobouk dolů!

Kompozice. Ačkoli by se podle obsahu zdálo, že sbírku tvoří 29 básní nedělených v další oddíly, ve skutečnosti je řada veršů originálně členěna na sedm menších celků tvořících symetrickou strukturu 4-4-4-5-4-4-4. Každý z těchto dílčích záběrů je uvozen předělem tvořeným v základu z názvů následujících básní. Tyto předěly přitom mohou fungovat jako samostatný celek, což platí zejména o textu na s. 15 (jiné ovšem působí jen ilustrativně, neživě). V souladu s kompozicí textu je také výtvarný doprovod. Před texty je představen obraz Marka Pražáka, jehož detaily-segmenty pak nalezneme na stránkách s textovými předěly. Zaostření, nasvícení několika detailů, snažících se uchopit něco z velkého celku, něco v daný čas podstatného.

Velmi si vážím toho, jakým způsobem Jakub Chrobák přistupuje k poezii. S jakou pokorou, zodpovědností, znalostí, pozorností, zvědavostí, naléhavostí i vášní. Předkládaná sbírka je podle mého soudu opět o poznání (!) zralejší, krokem vpřed. Promyšlená kompozice celku, důkladná stavba jednotlivých textů, pečlivě protkávaných souzvuky rýmů, jak jsme to již několikrát četli v minulých sbírkách, přesné směřování k pointě. Báseň *Estetika*: „Už za-

kopávám: / válečné sekyry, / o chodník, o šutry – / jak řek by Čudla, / jsi pěkně v píči – / ve (t)mně ryčí / noc, / i s koněm světa / hluboko kamsi fičí... Třebaže anotace sbírky akcentují téma hledání vztahu k Bohu, domnívám se, že více než takovýmto vyznáním je Jakubova třetí sbírka jeho krédem literárním. Jako bychom obhlíželi jeho dosavadní literární cestu a setkání s (abecedně) Janem Balabánem, Fridrichem Bridelem, Františkem Halasem, Bohumilem Hrabalem, Petrem Hruškou, Sergejem Jeseninem, Ivanem Martinem Jirousem či Ludvíkem Vaculíkem (alespoň já ho tuším za básni *Peřiny*). Na rastru devěťadvaceti textů... Vznešenost i patos nebeských výsostí například versus životní všednost, často tak nicotná, urvaná, hospodská, bolavá. „Putyka v rohu / škubavě zeje.“

Valaština. S respektem i potěšením sleduji, jak Chrobák odvažuje do svých veršů stopy, prvky dialektu. Nenápadně, neokázale, ovšem nezbytně („*Jako když kámen / Jako když kámen padá (...)*“) a funkčně. Někdy přitom takový prvek stojí dokonce v tak exponovaném místě, jakým je rýmová pozice. Dialekt se neprolamuje do řeči, on v ní je.

Vulgarismy. Nechci být příliš pruderní (nejsem pruderní), ale užití vulgarismů v některých textech mi přišlo sporné. A to v místech, kde vytvářejí kontrast k vysokému, řekněme božskému: „*CO, ČLOVĚK, KRÁVO NAHÁ... BŮH // I když myslím, milý Bože, / že ti občas mrdá v hlavě, / lhal bych, kdybych zapíral, že / zalykám se ve Tvé slávě.*“ Jistě to působí magorovsky, ale zejména poněkud samoúčelně rouhavě. Svým způsobem podobně na s. 37 („*SVATÝ FRANTIŠKU // Vstal jsem a viděl, / že ráno je dobré: / zas – pičování ptačí / na život stačí.*“), byť půvabně onomatopoické.

„*Rukama obíráš / semena kopru – / ztlučný, uspaný / a přece život.*“ Nejpodstatnější je však v knize výpověď člověka na prahu čtyřicítky, cítícího se jak prázdné kolo, jako by jel po ráfku (což viděno jinými očima může působit i komicky), s bolavým smutkem a kulisou chladného podzimu. Například báseň *Věřím v Tebe*: „*Ty nevíš, Kriste, / co je smutný, čtyřicetiletý chlap – / umřel sis v třiatřiceti – / když podzim zasekne svůj dráp / a sápe se i po tvém dítěti.*“ A právě: tento čtyřicetiletý chlap miluje svou ženu a své děti a má v životě poezii, přátele a to a ono. I víru. Tak i kdyby kolikrát po ráfku...

Petr Odehnal

Z povídek Zdeňka Lysého

Zdeněk Lysý se narodil 18. 5. 1945 ve Frenštátě pod Radhoštěm. Vystudoval Vysokou školu veterinární v Brně, pracoval 6 let v Alžírsku jako terénní veterinární lékař, nyní působí jako soukromý veterinární lékař ve Vsetíně.

„Veterinární lékař doktor Zdeněk Lysý považuje za projev soundažnosti s kamarády a jejich společností vyprávění. Je příjemným společníkem, má svérázný ústní projev: hlavu lehce nakloněnou na stranu, z úst plyne mírně přerývaný proud slov, jakýsi zahuštěný dech, který nasycuje prostor zvláštní přitažlivou vyrovnaností, v níž nic nepřechází, nic není nikomu upíráno, nikdo není obsahy jeho slov zraňován. Spíš naopak. Naplňuje posluchače pocity blízkosti a přátelství, dobré pohody, odkrývá jim nové obzory, posouvá horizonty příběhů kamsi do dálky, kam lze dohlédnout jen s elementárními cestovatelskými dispozicemi, odkrytými smysly a přirozenou emocionální výbavou...“

(Z úvodu ke knížce povídek *Nejen mezi nomády – příběhy českého zvěrolékaře*, vydané v nakladatelství Dalibora Maliny ve Vsetíně v r. 2014, z níž je i naše ukázka.)

Alou do postele!

První měsíce jsem v Alžírsku trávil bez manželky a dětí, rodina za mnou dorazila až později.

Po večerech jsem sedával v poloprázdném bytě, drtil francouzštinu a arabštinu a připadal si sám jako Robinson Crusoe.

Ostatní krajané, většinou čeští a slovenští inženýři, kteří v té době pomáhali Alžírčanům rozběhnout průmysl, žili stovky kilometrů daleko a já si v těch prvních týdnech v Africe mohl popovídat maximálně s arabskými negramotnými rolníky. Ke konverzaci nám obvykle stačilo jen pár slov: kráva, ovce, dojí, nedojí, žere, nežere...

Takže jsem byl moc rád, když jsem se po čase seznámil s mladým francouzským lékařem Patrickem, který ve stejné oáze sloužil civilní službu místo té vojenské.

Většinu volna jsme pak trávili společně a já jsem mu vděčný nejen za zdokonalení ve francouzštině, ale především za ohromný šarm a evropanství, které z něj vyzařovaly a které jsem v té době (1977–1980) hlta plnými doušky.

Patrick jako správný Francouz a velký gurmán výborně vařil a jeho jehněčí speciality byly fantastické. Jelikož jsem mu v kuchařském umění nemohl konkurovat, sliboval jsem Patrickovi, že hned jak přijede moje žena Olinka, i jeho chuťové buňky si přijdou na své. Vypadal, že se těší, a důrazně mne zapřísahal, ať já už mu opravdu, ale opravdu nic nevařím.

Pak nastal den D, kdy jsem konečně v Oued Atmenii mohl přivítat svou rodinu, a hned na druhý den jsem pozval Patricka na slavnostní moravskou večeři.

Líčil jsem Olince, jaký je Patrick gurmán a skvělý kuchař, čímž jsem značně posílil její přirozenou soutěživost. Po třech hodinách usilovného vaření připravila skvělé jídlo o několika chodech.

Patrick přišel, představil jsem ho ženě a dětem a usadil ke stolu. Manželka kmitala mezi kuchyní a jídelním stolem. Já jsem se věnoval Patrickovi a občas na ni zavola, jestli nechce s něčím pomoci. Po pár minutách, hned po předkrmu, se Patrick zvedl, rozloučil se a odešel.

Zdeněk Lysý NEJEN MEZI NOMÁDY (příběhy českého zvěrolékaře)

Zůstali jsme s Olinkou jako opaření. Takovou nezdvořilost jsme opravdu nečekali a navíc až do tohoto okamžiku náš host nedal najevo nějakou nespokojenost či nelibost.

„Divné,“ kroutil jsem hlavou, „tohle ještě nikdy dřív neudělal.“

„Ještě že neochutnal večeri,“ řekla nakvašeně manželka, „kdyby tím snad naznačoval, že mu nechutná, to by mne fakt rozčílil.“

„A co budeme dělat s tou spoustou jídla?“ rozhlédla se po stole.

„No coby, sníme ho.“

„Se mnou nepočítej, to bych přibrala nejmíň dvě kila. Sněž si to sám, za to, že jsi pozval na večeri takového morouse,“ přikázala mi pomstychtivě Olga.

Jsem hodný a dobře vycvičený manžel, tudíž mi nezbylo, než uposlechnout příkazu.

S přecpaným žaludkem jsem se pak převaloval v posteli a celou noc přemýšlel, co se mého přítele mohlo dotknout natolik, že tak nečekaně odešel.

Za dva dny jsem se za Patrickem stavil v nemocnici a pozval ho k nám znovu. Tentokrát už ne na večeri, ale na sklenku vína, protože mi ještě pořád bylo lehce nevolno z minulého trestního přejezení a nechtěl jsem nic riskovat.

Patrick přišel přesně na čas, já nalil víno a poslal Olinku pro oříšky. V tu chvíli Patrick vstal a se slovy: „Omlouvám se, že ruším, přeji vám dobrou noc,“ se otočil a zmizel. Olga stála ve dveřích jako přimrazená, pak přede mne praskla oříšky a šla spát.

Tentokrát jsem šel spát pro změnu s žaludkem úplně prázdným, ale vzteky jsem neusnul zase. Až do té doby, než jsem ho seznámil se svou rodinou, se Patrick choval jako nejprátelejší a nejdvořilejší člověk, jakého jsem kdy poznal. Nechápal jsem tu náhlou změnu charakteru.

Když druhý den ráno Patrick přijel do práce, už jsem tam na něj čekal a rovnou se na něj obořil:

„Co to mělo znamenat? Já tě pozvu k nám a ty se po dvou minutách otočíš a odejdeš, a to hned dvakrát po sobě! Tos mě fakt naštvál!“

„No a co jsem měl dělat, když jsi hnál všechny do postele, a to hned poté, co jsem přišel, a hned dvakrát po sobě?“ osopil se na mne Patrick. „Ty že jsi naštvaný? Já jsem naštvaný! A už k vám nejdu!“

„Cože?“ vytřeštil jsem na něj oči. „Koho jsem hnál do postele?“

„No, pořád jsi volal „au lit!“ (Čti o li, což francouzsky znamená „do postele“!)

„Já jsem volal au lit (o li)?“ opakoval jsem po Patrickovi a pak jsem se strašlivě rozesmál.

Volal jsem „Oli!“ na svou ženu Olgu a chudák Patrick si myslel, že posílám všechny nyspát.

Když jsem mu nedorozumění vysvětlil, zasmáli jsme se společně a mnoho let jsme touto historkou bavili všechny známé i neznámé. Od té chvíle, kdykoliv se ocitnu v blízkosti Francouzů, oslovuji svou ženu zásadně „miláčku“.

.....

Zemřel spisovatel Oldřich Šuleř (1. 6. 1924 – 26. 1. 2015)

„Dávno tomu, pradávně, co jsem se brodil, mladičský student, večerem v ulicích městečka pod horami a z ulity srdce jsem vyhlížel krásu, něhu, ale ani krása ani něha nepřicházely, a tu mne znenadání zalila z otevřeného okna vily v zahradách záplava tónů, jako smršť tryskal halas trub a hlaloh lesních rohů, mohutně duněly tympany, a z té bouře se jak světlý paprsek vynořil zpěvný hlas klavíru, odvrátil rozvichřené živly a ovládl je laskavou kantilénou – a opět hřmí orchestr a blíží se k velebnému vyznění... Ohromen svíral jsem příčky železného plotu a vydechl jsem teprve, když hlasatel do náhlého propastného ticha oznámil: ‚Vyslechli jste koncert pro klavír a orchestr číslo tři c-moll Ludwiga van Beethovena v podání České filharmonie za řízení Václava Talicha, na klavír hrála Viktorie Švihlíková.‘ To byla ta rozhodná chvíle, tehdy se počala moje neuhasitelná žížeň po umění, zákonitá jako živorodý protiklad umrtvující nelidskosti války.“

Bylo by čirou troufalostí zahájit vzpomínku na významného českého spisovatele Oldřicha Šuleře jinak, než jeho vlastními slovy. Bylo by chybou vyjmenovat životopisná data a nepřipomenout si chvíli, kdy se z mladičského studenta valašskomeziříčského gymnázia zrodil umělec. Pravda, musíme připomenout i okamžiky dětství strávené na Jesenicku, až při hranicích naší vlasti, kam tehdy mladý Oldřich doprovázel svého otce železničáře, vždyť i vzpomínky na toto období se otiskly později v jeho díle. Ale vlastně až příchod do Valašského Meziříčí, na Valaško, odkud pocházel rod Šuleřů, znamenal vroucné přimknutí ke kraji, který se stal jeho opěvovaným domovem. Nemylme se, město Valašské Meziříčí nebylo zapadlým koutem v zaostalém kraji, naopak, dělalo tehdy čest svému přídomeku Valašské Atény, vždyť na středních školách města si našla svou cestu do života celá řada vynikajících vědců, herců, spisovatelů a výtvarníků. Pravda, ta léta gymnaziálních studií probíhala pod mračnou oblohou protektorátu Čech a Moravy, ale kypěla a bouřila mladistvým elánem, toužícím po pravdě, po spravedlnosti, po objevování světa. Jakousi zvláštní shodou okolností se tehdy v městečku sešla celá řada mladých a nekonvenčních

tvůrců, která navzdory německé okupaci hrála, recitovala, zpívala v novém, nekonvenčním duchu, prodírala se namáhavě k ideálům moderního dramatu, moderní literatury. Hrály se, napolo v ilegality, hry avantgardních světových autorů, vedly se bouřlivé debaty o Mejercholdově režijní koncepci, o Stanislavského tvůrčí metodě, o E. F. Burianovi a dalších a dalších... Ne, nebyla to jen pouhá amatérská šmíra, vždyť mladé divadelníky vedli bratři Radokové, kteří doufali v ústání malého městečka nalézt úkryt ve zlé době rasové zloby, z nedaleké Kelče dojížděli zase bratři Jasní, kteří právě zde založili Studentský filmový kroužek, čímž nakročili prvními nesmělými krůčky do světa velkého filmu. Nestvůra války však sevřela hrdlo mladinké avantgardy, poslala hlavní tvůrce v totálním nasazení do továren, dolů, zákopů. Také Oldřich Šuleř byl nasazen do ostravských dolů, ze zeleně valašských kyčler do černých hlubin země. Inu, byla to nová škola, také ta bude v budoucnosti zachycena v jeho dílech. Konec války zjara 1945 zastihl Oldřicha Šuleře na hlídce jednoho z valašskomeziříčských mostů. Tento důležitý komunikační uzel hájil proti werwolfům dvěma důležitými nástroji – puškou s jedním nábojem, kterou mu svěřil Národní výbor, a románem Gustava Flauberta Paní Bovaryová, kterou mladý odbojář vlastnil. Pušku musel vrátit, knihu si ponechal. A vlastně ještě jednu věc mu přinesl konec okupace – z jakéhosi vojenského objektu, ve chvatu opuštěného prchajícími německými vojáky, mu otec vítězoslavně přinesl kufříkový psací stroj. Právě ten stroj, na kterém později vznikla většina jeho literárních děl.

To ale už byla nová doba. Zdálo se, že slunce už nepřestane vycházet, a mladý Oldřich Šuleř, absolvent meziříčského gymnázia, odjel do Prahy studovat českou literaturu. Ale, zatráchtalá věc – záhy po příjezdu zjistil, že jediná fakulta, na kterou se může ihned zapsat, jsou práva! Stal se tedy studentem práv. Ještě jednu stránku jsme opomenuli – Oldřich Šuleř byl předním hráčem valašskomeziříčského oddílu košíkové, což byl nějaký mančaft, vždyť se stali vítězi celomoravské soutěže! Dokonce jej, po příchodu do hlavního města, lanařili do tehdy nejlepšího československého klubu Unkas Praha, on však zůstal věrný svému městu a svému klubu.

Práva řádně dokončil, ale, popravdě, svět justice jej příliš nelákal. Nastupuje do Československého rozhlasu v Ostravě, nejprve jako redaktor dětského vysílání, později přebírá post šéfredak-

tora literárně-dramatického vysílání. Již tehdy vytváří řadu rozhlasových her, adaptací a literárních pásem, avšak stále častěji se dostává do konfliktů s oficiální ideologií, takže se s rozhlasem musí rozloučit a po krátkém působení v Krajské lidové knihovně nastupuje od roku 1957 do křesla ředitele Krajského nakladatelství v Ostravě, současně je vedoucím redaktorem měsíčníku Červený květ. Události srpna 1968 jej zastihují na místě tajemníka ostravské pobočky Svazu československých spisovatelů, a pak – pak nastává další a delší období nemilosti mocných. V té době je již uznávaným literárním tvůrcem, autorem takřka čtyřicetky románů, divadelních, rozhlasových a televizních her. Vystupuje však ostře a nesmlouvavě proti okupaci Československa vojensky Varšavské smlouvy a kritizuje nestatečné postoje našich politických představitelů. Následuje vyhazov odevšad a zákaz publikování, z knihoven jsou vyřazována jeho díla, jméno Šuleř se ocitá na seznamu nepřátel socialismu. Nastupuje jako dělník do elektrárny Karolina, později si zvyšuje kvalifikaci jako strojník. Má rodinu a musí ji uživit, zvláště tehdy, když celá rodina je postihována stálou persekucí. Absurdní situace – literární tvorba je mu zakázána, ale že v elektrárně by byl schopen poměrně jednoduše vyřadit půl Ostravy od dodávky elektrické energie na dlouhé hodiny, to tehdejšími politickými představiteli nedošlo. Je však pod stálým dohledem Státní bezpečnosti, k výsledkům je odváděn z domova i z práce, však jednou si pro něj rozhněvaní kolegové z elektrárny dojdou až na Krajskou správu VB, aby si jej, pro tu chvíli osvobozeného, vítězoslavně odvedli do nejbližší hospody. A právě tehdy mu, paradoxně, pomohla právnická kvalifikace. Okresní správa silnic v Novém Jičíně již dlouho nemůže sehnat podnikového právníka, a tak si ředitel vytrucuje přijetí disidenta Šuleře. Do Nového Jičína dojíždí až do roku 1984, kdy odchází do penze. Do penze? – mává vítězoslavně doma důchodovým výměrem – , v penzi jsem byl až dosud, já teď začínám pracovat! Piše, piše hodně, ale do šuplíku. Však se to vyplatí, přichází listopad 1989 a zpráchnivělý totalitní režim se rychle hroutí. Šuleř se opět staví do čela ostravské literární obce, je zvolen za předsedu Obce moravskoslezských spisovatelů, ale především vydává, publikuje. Tak jako předtím přetavil své vzpomínky z Jesenicka do Letopisů v žule, tak promítl léta z elektrárny do románu Horký provoz a praxi u novojičínských silničářů do románu Valentýnská zima. Konečně dokončuje rozsáhlou ostravskou trilogii rodu Chabalů, vlastně se tím jménem vrací k jednomu ze svých starších pseudonymů. Vraťme se však ještě jednou k tomu starému psacímu stroji, k té válečné kořisti z jara roku 1945. Oldřich Šuleř totiž vždy psal rukou, těžko luštitelným rukopisem a do podoby požadované nakladatelstvími jej přepisovala – na onom legendárním stroji – jeho manželka Libuše. Byla mu věrnou společnicí a spolupracovnicí, stála mu pevně po boku nejen v dobách radosti a dostatku. Stala se tmelem celé rodiny, matkou jeho tří synů a laskavou opečovatelkou vnoučat. Nebylo snadné žít po boku člověka, který zásadně neskláněl hlavu ani nekrčil hřbet a který kvůli tomu schytl řadu ran. Ta vzpurná valašská palice, zbojnická hrdost, houževnatost zděděná po předcích, to vše jej zařadilo po bok přátel, kteří, stejně jako on, řekli dáblu ne.

Nu, nebude mít, tam někde nahoře, špatnou společnost. K nebi tam šlehají plameny vysoké vatry, kolem sedí družně ve veselém chumlu kamarádi, objímají se kolem ramen a podávají si čturu – Hanus, Jasiczek, Martínek, Hofman, Podešva, Kobzáň, Četyna, Strnadel, Babraj, Směja, Horečka, Havelka, Kašlík, Nezdařil, ogaři z Valašska i synci od Ostravy, tož vítaj, ogare, už si došlé!

Jak že to říkal Ladislav Nezdařil, rodák z Tylovic a profesor University Karlovy?

*„Tož sa lúčím, horní chlapci,
chlapci z Rožnova,
snád' sa aspoň z tých památek
jedna zachová.
Tož sa lúčím, horní chlapci,
chlapci z Tylovic,*

*zakutá je naša mladost',
z ohňú húká sýc.
Tož sa lúčím, moji chlapci,
musím zaséj jít',
ale do téj hory pořád'
budu přichodit'.
A gdyž jednúc nepřidu už,
zašél jeden chodník.
V širém světě pozhasínal
ten nájhörší zbojník...“*

Petr Šuleř

Výběrová bibliografie Oldřicha Šuleře:

Valašská balada o Jastrábkovi, Vlkovi Krampotovi a jejich chlapcích (1958, podle J. Misárka-Slavičinského); *O Janičkovi malířečkovi* (1960); *Zpěvník léta* (1960); *Bratrství v boji* (1960, s H. Jasiczkem); *Cyrilek* (1964); *Bylina od černé žluny* (1964); *Na srncích nohách* (1966; přeprac. 1969); *Ovčák a drak* (1986); *Je to chůze po kotárech!* (1989); *Nic nalhaného, máloco pravda. Pověsti z Valašska* (1990); *Poklad pod jalovcem. Pohádky a pověsti z Valašska* (1993); *Zbojnické pohádky a pověsti z Valašska* (1993); *Paměť domova* (1994); *Čítanka o Valašském Meziříčí* (1997); *Sláva a pád Valašského pánbička* (1998); *Valašský poslanec T. G. M.* (1999); *Krásné nesmysly* (2000); *Nech sa búček zeleňá. Dopisování se zbojníkem Jankem Kobzáňem, božím člověkem* (2004); *Laskavé podobizny* (2005); *Laskavé medailony* (2007); *Laskavá setkání* (2008); *Vítajte ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm* (2010); *É trli – frlí aneb Kdy nastane konec světa* (2011); *Chýrný valašský muzikant Jan Pelár* (rukopis).

pozvánky.

Proměny kamene v lapidáriu Trojice

V někdejším hřbitovním kostele Nejsvětější Trojice ve Valašském Meziříčí už před několika desetiletími našly své místo památky kamenické a sochařské. Pod správou Muzea regionu Valašsko dnes památkový objekt slouží jako lapidárium a nalezneme v něm jak náhrobní kameny související s původní funkcí kostela a přilehlého hřbitova, tak kamenné památky z dalších míst ve Valašském Meziříčí. Od června 2015 zde navíc bude probíhat výstava, která návštěvníky seznámí s geologickou historií Valašska, s doklady práce člověka s kamenem v dobách tisíce let vzdálených i s využitím kamene pro obyvatele valašské krajiny od paleolitu až po současnost (s výhledem do budoucnosti).

V období křídý, tedy přibližně před 145 miliony let, se začínají v pradávném moři Tethys usazovat sedimenty, ze kterých při alpsko-himálajském vrásnění vznikají také Karpaty. Sedimentární horniny jen výjimečně narušují neobvyklé vyvréle horniny – těšinity, které jsou u nás jediným důkazem podmořské sopečné činnosti. Beskydské kameny vznikaly ve velkých hloub-

Fosilie třetihorní ryby (*Scopeloides glarisanus*) z Kelče (Foto K. Janíčková) ■

kách a ze sedimentů, které nejsou přívětivé pro uchování a fosilizaci života. Výjimku tvoří některé horninové vrstvy v okolí Kelče, Špiček či Rožnova pod Radhoštěm, kde byly v minulosti nalezeny krásné ukázky třetihorních ryb, a hezké zkameněliny je možné na těchto místech najít do dnešních dnů. Pokud se nám nepodaří najít ryby či jejich šupiny, určitě narazíme na jiné druhy fosilií – ty, které vznikly jako stopy po lezení, odpočinku či požeru, tzv. ichnofosilie.

V dobách ledových, kdy už Beskydy byly velmi podobné těm dnešním, zasahoval na naše území pevninský ledopec, který sem zanesl velké množství nepůvodních hornin ze Skandinávie a okolí Baltu – různé typy barevných žul, jantaru či pazourky. Právě pazourky, které nejsou na našem území původní, hojně využívali naši předci k výrobě štípaných nástrojů. Od štípaní pak byl jen krůček k broušení kamenných nástrojů, třeba seker. V lapidáriu budete mít možnost si vyzkoušet, jakou práci dá vybroušení otvoru do praktického pravěkého sekeromlatu.

Nerosty nemusely člověku vždy pomáhat, mohly se stát i zdrojem svárů. To když soused šel hledat poklad a našel v jeskyních hromady zlata. Anebo ne? O drahých kovech v Beskydech můžeme slyšet už v pověstech datovaných do 16. století a výstava odhalí, co je na nich pravdy. S určitostí ale můžeme říct, že geologické bohatství Valaška bylo praktičtěji využito při těžbě železné rudy, sklářského materiálu, cihlářského a hrnčířského jílu a uhlí. A v budoucnu se uvidí, zda se na seznam nepřidá také břidlicový plyn.

Kámen z Beskyd se v menší míře využíval i na ušlechtilou kamenickou činnost, kterou spíše než v sochařských pracích musíme hledat v detailech architektury. Pro takové účely bylo potřeba vybírat pískovec kvalitní a pevný: takový se prý vozil ze Zašové. Ale pokud byla potřeba vyrobit dílo lepších kvalit, nechal si sochař pískovec dovézt z některých věhlasných lomů z okolí Hořic či Maletína. Pískovec z Valaška je pak vhodný spíše na výrobu přírodních brusů a brousků, které se vyrábí do dnešních dnů a jsou vyhlášené.

Pokud vás zajímá, jak se kámen vyvíjel od chvíle svého vzniku v hlubinách moře před miliony let až po současnost a jak se následně měnil v rukou člověka, jak vypadají beskydské polodrahokamy či jak lidé využívali nerostné bohatství, navštivte přes léto kostelík Nejsv. Trojice ve Valašském Meziříčí. Kromě dochovaných fosilních ryb, pravěkých nástrojů a keramiky od jejího počátku až do dnešních dnů zde budou vystavena i rozpracovaná díla sochaře Jana Sobka a sami si zde můžete vyzkoušet kdysi běžnou práci s kamenem. Ale pokud byste radši viděli zmíněného sochaře přímo při práci, štípaní pazourku přenechali „opravdovému“ pračlověku a zrno na žemovu uměli pod odborným dohledem, zveme vás na Kamenné odpoledne, které proběhne 11. června 2015. Celá výstava pak bude přístupná od poloviny června do konce srpna.

Kateřina Janíčková, Kamila Valoušková, Samuel Španihel ■

ohlédnutí

Rozloučení s výstavou Krása v dřevě ukrytá

V loňském roce si valašskomeziříčská Střední průmyslová škola stavební připomínala 140. výročí svého založení. V muzeu v zámku Kinských byla při této příležitosti od 6. listopadu 2014 do 15. února 2015 k vidění výstava *Krása v dřevě ukrytá* prezentující návštěvníkům nejen historii této školy, ale zároveň i to nejkrásnější, co přinesla škola kultuře a umění našeho regionu.

Nebyla to však jen výstava, co dovolilo návštěvníkům nahlédnout do dějin odborného školství v Rakousku-Uhersku, poznat metody výuky na dávných uměleckořemeslných školách a znovuobjevit jména umělců či architektů, na která pomalu padal prach zapomnění.

V průběhu výstavy se dočkala svého slavnostního křtu také publikace *Moderní škola napříč třemi staletími. 140 let odborné dřevařské a stavební školy ve Valašském Meziříčí*, která je výsledkem dlouholetého badatelského úsilí autorského kolektivu a spolu s bohatou obrazovou fotodokumentací představuje tvorbu i historii školy v nadregionálním kontextu. Ačkoliv škola měla v době svého založení jen málo společného se školami dnešního typu – jednalo se spíše o odbornou dílnu a za práci v ní studenti dostávali plat, věhlas dřevařské školy pomalu rostl a záhy přesáhl hranice regionu. Z původní řemeslné dílny se tak postupně stávala vyhledávaná instituce poskytující vzdělání nejen budoucím truhlářům a soustružníkům, jak tomu bylo na počátku její existence, ale i sochařům, malířům, bytovým designérům či proslulým architektům. Předkládaná kniha je průřezem oněmi 140 lety slavné historie instituce, která na počátku 50. let 20. století úspěšně přečkala i transformaci ze školy uměleckoprůmyslové na školu nabízející vzdělání ve stavebních oborech.

Nad oslavami 140. výročí založení školy, které pořádala nynější „stavební průmyslovka“, převzal záštitu hejtman Zlínského kraje MVDr. Stanislav Mišák a zmíněný křest v podvečer 15. listopadu byl jejich příjemným vyvrcholením.

Pro muzeum však výčet doprovodných aktivit křtem neskončil, ale naopak začal. Přiblížit žákům dřevo jako krásný přírodní a obnovitelný materiál si dala za úkol soutěž *Od stromu k židli*, v rámci které se žáci seznamovali hravou formou se základními druhy dřevin a jejich zpracováním. Opomenuto nezůstalo ani povídání o lese jako významném biotopu naší krajiny.

Krátce po zahájení výstavy, 20. listopadu 2014, potěšily návštěvníky první z řady *Dřevohrátek*. O jejich programovou náplň se postarali dílem muzejníci, dílem pedagogové a studenti učňovských oborů Střední průmyslové školy stavební. Díky nim si tak mohli malí i velcí návštěvníci vyrobit dřevěnou hračku či obarvit a ozdobit dřevěný medailon. Odpolední program pak završila přednáška *Ke 140. výročí založení dřevařské školy*, která posluchače provedla krůček po krůčku celou dobou existence instituce. Z lednových Dřevohrátek si pak návštěvníci odnášeli dřevěné jeleny, motýly a dokonce i vlastnoručně sestavené hračky našich dědečků, slavná joja. Akci opět

Inspirace Jaroslavy Hýžové

■ Pohled do výstavy *Krásy v dřevě ukryté*

■ ■ Návštěvníci *Dřevohrátek* s jednou z mnoha hraček, které si mohli vyrobit – v tomto případě s dřevěným panáčkem.

završila přednáška, tentokrát o vlivu dřevařské školy na výtvarné umění regionu. Obdobný program nabídly i poslední únorové *Dřevohrátky*.

Celou výstavu provázela také bohatý doprovodný lektorský program, který nabízel odpovědi na otázku, jak spletná je cesta od semínka přes semenáček v lese po mohutný strom až k dokonalému kusu nábytku v našich interiérech. Blíže seznamoval s využitím dřeva v nábytkářství a umělecké tvorbě. Lektorský program pružně reagoval na konkrétní věkové skupiny návštěvníků, proto především studenti středních škol mohli využít i jiné varianty lektorského programu, a sice architektonické procházky po Valašském Meziříčí. Ta jim představila nejvýznamnější umělecké realizace pedagogů i bývalých žáků oné proslulé dřevařské školy, kteří se tak prostřednictvím svého díla nesmazatelně zapsali do tváře našeho města.

Za výstavou *Krásy v dřevě ukryté* již sice klesla pomyslná opona, ale snad i díky bohatému cyklu doprovodných akcí zůstane ještě dlouho vrytá v myslích našich návštěvníků. Nezanedbatelný podíl na tomto úspěchu nese ale i Střední průmyslová škola stavební, která se veškerých aktivit spolu s námi účastnila. Největší poděkování bychom tímto zároveň ještě jednou rádi vyslovili paní ředitelce Ing. Jindře Mikuláškové, bez jejíhož elánu a ochoty by kniha ani výstava nemohly vzniknout. Kniha *Moderní škola* napříč třemi staletími je stále ještě k zakoupení v pokladně muzea v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí.

Ivana Ostránská

Valašsko bylo a je krajem, který svou malebnou krajinou přitahoval umělce všeho druhu, především pak malíře-krajináře. Zejména ve 20. století sem kvůli malbě v plenéru jezdili umělci, kteří získali renomé v Praze, a pro řadu z nich zůstalo Valašsko základním inspiračním zdrojem. Tak jako pro malířku Jaroslavu Hýžovou, která obklopena baladickou poetikou valašských kopců vyrostla na Prostřední Bečvě a většinu svého života strávila ve Valašském Meziříčí. Letos 21. února 2015 jsme si připomenuli 100. výročí jejího narození, a to nejen výstavou, jak se na výročí výtvarníka sluší, ale i vzpomínkovým odpolednem a malováním inspirovaným autorčinou tvorbou.

Jaroslava Hýžová má mezi výtvarníky, kteří v českém výtvarném umění reprezentují námi Valachy obývanou část země, nezastupitelné místo. Základem jejího díla jsou pastózní figurální malby s výraznými konturami uzavírajícími empaticky malované postavy žen v zahrocených šátcích v krajině s výraznými stromy a chalupami. Spektrum autorčiny tvorby je však mnohem širší, než se díky dochované tvorbě ve veřejných prostorech může zdát. Z výtvarného hlediska jsou velmi cenné především její práce z první poloviny 40. let, tedy z doby, kdy Jaroslava Hýžová opouští své učitelské řemeslo a věnuje se naplno malbě, kterou studuje v Praze na malířské škole SVU Mánes. V tíživé válečné atmosféře maluje často tragická témata, prvně se seznamuje s významnými díly světové malby, malířsky hledá polohy své vlastní tvorby a vystavuje spolu se svými spolužáky. Zajímavé jsou ale i její malby z doby před pražským studiem: jejím prvním učitelem byl malíř Josef Hapka a Hýžová se aktivně zapojila i do kulturního života ve Valašském Meziříčí. Spolupracuje s Mladou scénou vedenou bratry Radokovými a Svatoslavem Papežem a spolu s dalšími výtvarníky sdruženými kolem této divadelní formace (např. Emil Solařík, J. J. Králík) vystavuje své práce na Výstavě mladých. Na konci 30. let Hýžová malovala často v plenéru, ale dochovaly se i obrazy výrazně inspirované tvorbou Jana Zrzavého či symbolickým pojetím Jana Preislera. Její malířský rukopis se pak do expresivnějších poloh rozvíjí v průběhu pražského studia: například malba *Pieta I* z roku 1944, která je nyní součástí sbírek Muzea regionu Valašsko, jí přinesla přízvisko Paní Rouaultová. Kromě stylizovaných figurálních maleb a symbolistických krajin se ze čtyřicátých let dochovalo i několik maleb zachycujících "krajinu" města, zhotovených v podobném duchu jako díla členů Skupiny 42. Jako malířka byla v tomto „pražském“ období Hýžová velmi plodná a progresivní, a to až do doby, kdy musela hlavní město opustit a většinu životní energie věnovat péči o rodinu. Úděl ženy, omezující i její vlastní umělecké ambice, pak zůstal tématem její tvorby a aktivit v rámci společenského života.

Přestože se dílo Jaroslavy Hýžové ukotvilo v regionu, můžeme její tvorbu konfrontovat i s aktuálním děním na české výtvarné scéně a nalézt v ní paralelní projevy. Z toho mála, co se dochovalo z let padesátých, vidíme, že se vrací zpět k tvorbě v plenéru a k vyžadované (socialistické) realitě. Šedesátá léta se na malbách projevují návratem k modernímu výrazu, ostrým konturám, její stylizace má sochařský charakter. Významnou roli zde hraje barva – malířka sama toto tvůrčí období označuje jako „modré“. Ve stále symboličtějších malbách se často odvrací od figurativních témat a přichází na hranici abstrakce (*Zrození hvězdy*, *V kosmické modři*). Její tvorba tak reflektuje soudobé malířské trendy směřující k expresivní abstrakci a české

Noční pasení koní: vlevo na stěně visí originální obraz od Jaroslavy Hýžové, vpravo tvoří „malířský cech“ ze ZŠ Horní Lideč jeho „kopii“.
(Foto Kamila Valoušková)

Studentky Gymnázia Františka Palackého ve Valašském Meziříčí malují strukturální krajinu inspirovanou tvorbou J. Hýžové. (Foto Kamila Valoušková)

poloze informelu, tematicky pak rezonuje s dobovým existencionalismem. Malby Jaroslavy Hýžové se však nikdy dostatečně neodpoutaly od reality zobrazovaného a k oblíbeným námětům patří strom či krajina.

A právě tato „valašská podoba informelu“ se stala tím, co inspirovalo studenty gymnázia ve Valašském Meziříčí k malbám přímo ve výstavě. Spolu s nimi a jejich profesorkou Mgr. Marií Dufkovou jsme hledali východiska strukturální malby Jaroslavy Hýžové a porovnávali je s tvorbou předních představitelů tohoto směru u nás, například s dílem Antonína Tomalíka, Josefa Istlera, Mikuláše Medka či Roberta Piesena. Další velmi inspirativní a zásadní polohou malířčiny tvorby je stylizace figury. Právě v tvorbě Jaroslavy Hýžové lze sledovat celou škálu různých přístupů k práci s figurou, od hmotové modelace přes práci s výraznou konturou až po stylizaci geometrickou. Menší děti pak dostaly při malování možnost zjistit, že modrá barva není jen jeden odstín, a mohli si vyzkoušet, jak postupuje malíř při práci s opravdu velkým formátem. Vznikly tak krásné malby pasoucích se koní z tzv. modrého období malířčiny tvorby. A že je dílo Jaroslavy Hýžové opravdu velmi inspirativní, se projevilo v den jejich nedožitých stých narozenin, kdy k malířským stojanům připraveným přímo ve výstavě přistoupili a odvážně se chopili štětky i dospelí.

Kamila Valoušková

škola
& muzeum

Putování po Valašsku na konci doby bronzové

I.

Samuel Španihel

Dnešní Valašsko každý z nás jistě dobře zná. Kde leží Vsetín, Valašské Meziříčí, Javorníky nebo kudy tečou Bečvy či Senice, dokáže na mapě ukázat i školák. V okolí své obce pozná několik kopců, ví, kde jsou louky, kde lesy a kde roztroušené chalupy.

Pamětníci si vzpomenou, jaký byl jejich rodný kraj před 50 nebo i více lety, a jistě mi dají za pravdu, že se v mnohém změnil.

Rád bych vás však vzal na výpravu do časů před 3000 lety a pokusím se vám představit Valašsko v pozdní době bronzové skrze archeologii nabytých vědomostí o nálezích a nálezech, které pocházejí z našeho regionu a blízkého okolí. Všechny jmenované archeologické lokality, nálezové situace a nalezené artefakty jsou skutečné. Veškerá fakta a děje jsou reálné a vycházejí z našeho poznání kultury lužických popelnicových polí na území Moravy, Slezska a Slovenska. Taktéž do něj byly zařazeny lokality, které sice dnes do Valašska nepatří, ale v daném období s ním tvořily jednotný celek. Kdykoli se můžete na každou z těchto lokalit vybrat, a když budete pozorní, možná i vy naleznete nějakou hmatatelnou připomínku pravěku. Pamatujte však, že jde o zákonem chráněná místa, a tak je nepoškozujte. Tvoří přece naše společné dějiny!

Kdy, kde, kdo a co?

Nejprve krátký úvod do dějin. Jižní Evropa a Blízký východ, centra civilizace, se právě před více než 3000 lety potýkají s extrémním suchem, které vede až k hladomorům a nepokojům. V Řecku pomalu končí doba bronzová a s ní i mykénská kultura Homérových hrdinů Achilla a Odyssea. Mocná Chetitská říše se zmítá v občanské válce a nedokáže se ubránit nájezdům mořských národů. Smrtí Ramesse XI. se Egypt na přibližně 400 let propadá do chaosu.

Dobrá, to nezní moc optimisticky. Ale jak to tedy vypadalo v té době na Valašsku? Na našem území je podnebí mírné, spíše teplé a ne tolik suché jako na jihovýchodě. Je vhodné pro rozvoj rolnictví, zejména obilnářství, a to i v polohách, kde to předtím nebylo z klimatických důvodů možné. Vhodné počasí umožňuje nárůst lidské populace.

Území Valašska je přibližně od mladší doby bronzové až po starší dobu železnou (tedy zhruba mezi 14. a 4. stoletím př. n. l.) osídleno kulturou lužickou z komplexu kultur popelnicových polí. Jde o indoevropskou kulturu, která se rozprostírala na obrovském území od východního Německa na západě po západní Ukrajinu na východě. Na severu se dotýkala pobřeží Baltického moře a na jihu její nositelé obývali hornaté oblasti Slovenska. Za místo vzniku se však považuje oblast mezi jižní Lužicí a severním Slovenskem, tedy i oblast Valašska. Lužická kultura se vyvíjí z mohylových kultur střední doby bronzové a na konci své existence se rozpadá do místních kultur a skupin, nebo je vstřebává do jiných kultur. Na moravsko-slovenském pomezí vzniká na jejich základech svérázná púchovská kultura. V průběhu své dlouhé existence se lužická kultura dělí na tři vývojové stupně: samotný lužický, slezský a platenický, přičemž se občas mluví o slezsko-platenickém stupni. Názvy vycházejí z míst domnělého vzniku či místa výraznějšího nálezů, tj. Lužice, Slezsko, Platenice.

Život v osadě „Pod Buky“

Ale již dost bylo teorie! Teď se spolu vydáme poznávat skutečný život. Naši cestu začneme na západním pomezí valašského kraje, v okolí Kelče (obr. 1). Prvním zastavením budou Komárovice. Jihozápadně od obce v lokalitě „Pod Buky“ objevíme osadu lužického lidu.

Co si myslíte, že uvidíte? Čtyři domky obehnané plotem z kůlů propletených lískovými pruty, s hrncířskou pecí a několika čtvercovými políčky v okolí představují vzorovou osadu této kultury. Nedejte se mýlit malou velikostí sídliště, archeologie dokládá i čtyři takovéto skupinky na jeden dnešní katastr. Díky indiciím, které nám nabízí nejen naše muzejní archeologická sbírka a o kterých bude ještě řeč, můžeme na trase do centra Kelče předpokládat víc takovýchto sídlišť. Rovněž směrem na Kladeruby by měla být situace stejná. Očividně šlo o jednu ze skupin osad rozloženou při řece Juhyni až k jejímu ústí do Bečvy, kam se vydáme později.

Vkročíme tedy do podbukovské osady. První, čeho si povšimneme, jsou jedno nebo dvojjízbové obdélníkové domky. Jejich konstrukce je jednoduchá, stěny jsou z kůlů propletených proutím a následně vymazaných hlínou smíchanou se slámou. Chalupa je vykuřována malou kupolovitou píckou. Střechy byly pravděpodobně sedlové, pokryté různými přírodními materiály. Rozměry chaloupky jsou přibližně 5 x 3,5 metru.

Jeden domek je pomalován jasnými barvami. Mezi obrázky se objevuje vozík tažený vodními ptáky, vozataj s ptačí hlavou, dva sekerníci a různé spirály – symboly putujícího slunce.

Před jiným domem si všimneme sedící ženy, která tká na vertikálním stavu opřeném na výšku o stěnu domu. Stav je primitivní – připomíná obdélník z dřevěných tyčí, na kterém je uchycená látka, z níž visí hliněná tkalcovská závažíčka. Ta mohou mít různé tvary, od koulí po různé mnohostěny. Pár se jich „Pod Buky“ skutečně našlo.

Druhým významným objevem v této lokalitě je jednokomorová hrncířská pec. Jak taková pec vypadá? Jde o jednoduchou kupolovitou stavbičku, ve které se keramika vypaluje přímo na ohni. Pec není těžké postavit a předpokládá se, že hrncířství se ještě nestalo klasickým řemeslem a provozoval ho každý, kdo zrovna potřeboval nádobí. K běžným nádobám lu-

žické kultury patřily teriny, okříny, květináče, dvojchá osudí (s uchy přes rozhraní hrdla a vydutě), mísy, džbány, hrnce a šálky (obr. 2). V slezském stupni se rovněž objevuje ve větší míře náboženská keramika jako například šterchátko, zvířecí tvary či nádoby v tvaru lidské boty.

Smrt na Suché hůře

Víte, proč se vlastně těmto lidem říká lid popelnicových polí? Kvůli odpovědi musíme opustit pohodlí osady a vydat se na nedaleký kopec, dnes známý jako Suchá hůra. Cestou překročíme Juhyni a stoupáme do mírného svahu. Asi po kilometru vcházíme na stráň s množstvím hustě vedle sebe kladených pahrbků. Víte, co to je? Jedná se o hroby a každý z nich skrývá nádobu s popelem zesnulého. Nejstarší z hrobů kryjí jenom jámu s popelem a mohou mít malou mohylku, v mladších, plochých hrobech je však již urna překrytá nejčastěji mísou (obr. 2).

Právě tyto nádoby s popelem, takzvané popelnice, a fakt, že na některých pohřebištích jich bylo velké množství naskládaných blízko sebe, daly podnět lidové fantazii a zrodil se „lid popelnicových polí“.

Samotný pohřeb provází několik hliněných nádob a občas nepatrné kamenné nebo bronzové milodary, často propálené. Jde o drobnosti, jako jsou náramky, knoflíky, jehlice, ozdoby do vlasů (obr. 3). Bohatších hrobů se na takovémto vesnickém pohřebišti vyskytuje málo a nejsou o moc honosnější. Patrně patřily předákovi klanu, který tvoří několik osad v okolí Komárovic, řemeslníkovi-kovotepci nebo bojovníkovi z družiny knížete-kněze kmene, který formovaly již zmiňované klany.

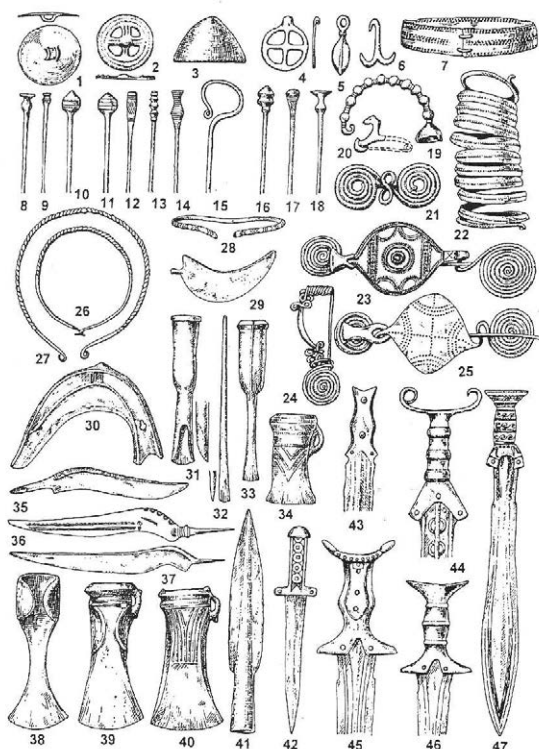
V hrobě takového jedince bývá více průvodních nádob, hrob mohl mít také kamenné obložení a obsahoval více bronzových, měděných nebo velmi vzácně zlatých předmětů.

Zajímavým objevem této lokality je archeologicky doložené žároviště položené uprostřed pohřebiště, kde se mrtví spalovali i s milodary. Můžeme tedy předpokládat i nějakou formu pohřebního průvodu s následným obřadem.

V co věřili tito lidé v souvislosti s posmrtným životem? Věřili vůbec? Ano, milodary jasně poukazují na víru v posmrtný život. Spálení jedince zase od-

2 Popelnicový hrob a výběr lužické keramiky: lužický stupeň (1–15) a slezský stupeň (16–28) (dle Podborský 2004)

3 Bronzové předměty: puklice (1, 3), závěsky (2, 4, 5), udička (6), diadém (7), jehlice (8–18), spony (19–25), nákrčníky (26–27), nánožník (28), půlměsícová břitva (29), srp (30), dlátka (31–33), kladívko (34), nože s trnem (35–37), sekery (38–40), hrot jezdeckého kopí (41), dýka (42), meče (43–47) (dle Podborský 2004)

kazuje na snahu striktně oddělit život po smrti od života pozemského. Rovněž velice časté umístění pohřebiště za vodoteč, která ho oddělila od osady, napomáhá této tezi. Vždyť i my jsme cestou sem překročili Juhyni. Na dnech nebo na stěnách starších nádob jsou umístěny otvory, které byly pravděpodobně určeny pro únik duše. Spálení taktéž uvolnilo rychleji duši z těla a mělo zabránit návratu mrtvého jako upíra nebo zneužití těla pro černou magii. Právě období popelnicových polí se považuje za vyvrcholení víry v nesmrtelnou duši.

Jsou jako my?

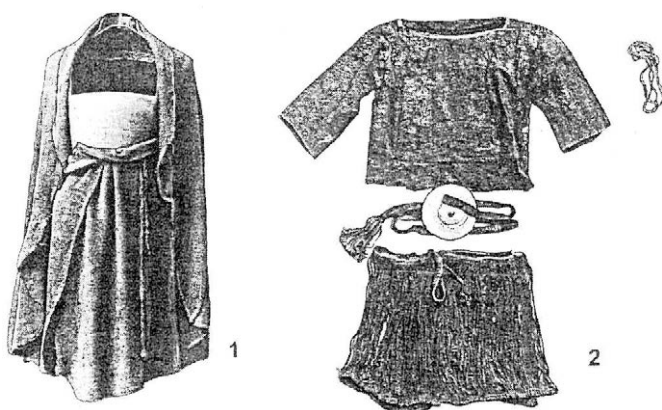
Když stojíme na svahu Suché hůry, směrem na západ rozeznáváme kopec Strážné. Na jeho severozápadním svahu leží obdobné pohřebiště a v místech dnešní základní školy leží ještě jedno podobné. Ze Strážného pochází unikátní nádoba se stylizovanými modlicími se postavami. Sídliště v Kelči by mohlo ležet v poloze „Pod Šibenky“, kde se našly keramické střepy a úlomek bronzové sekery. Rovněž směrem na východ leží podobné pohřebiště na svahu se jménem „Kopce“.

Po obhlédnutí komárovické oblasti vyrazíme okolo již známé osady „Pod Buky“ směrem na jih a následně na jihozápad. Mineme pohřebiště na „Nivě“ u Polic a v Kunovicích „Na Hati“. Tu se prudce stočíme do kopců a vyrazíme na vrchol Světlíkov, odkud lehce dohlédneme na Kunovickou hůrku. Oba kopce pravděpodobně představují neopevňovaná výšinná sídliště. Tyto vrcholy sloužily jako kontrolní body a těžily z polohy na okraji Hostýnsko-vsetínské pahorkatiny.

Co tedy uvidíme na Světlíkově? I tady stojí pár domů, stejných jako v nížinných osadách. Tu si sedneme před jednu z chajd a pozorujeme místní obyvatele. Jejich črty tváře jsou příbuzné našim, hlava je dlouhá a vysoká, s úzkým obličejem. Výška mužů je okolo 170 cm a žen asi 160 cm. Muži jsou samozřejmě robustnější než ženy, doba vyžaduje pevnější stavbu těla a lepší kondici.

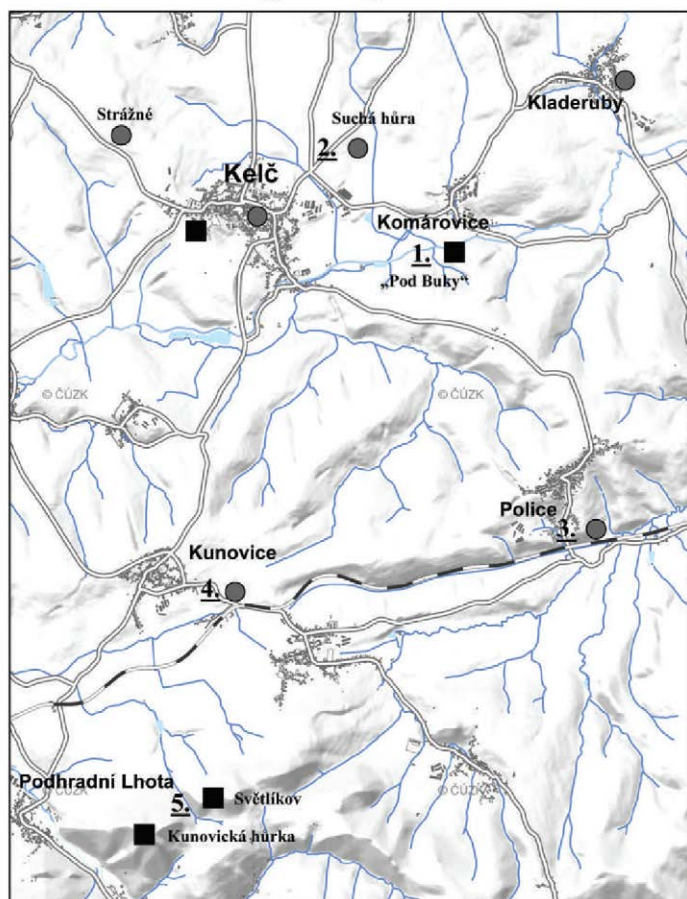
Ted' se ale zaposlouchejme do rozhovoru místních. Útržky mluvy nám osvětlují jazyk našich hostitelů. Zdá se Vám některé slovo povědomé? Je to možné! Některé dnešní evropské jazyky se vyvinuly právě z této řeči, která byla jednou z forem pozdní indoevropštiny. Bohužel písemné prameny se nedochovaly, takže neznáme její přesnou podobu.

A víte, co je v této době moderní? Ženy nosí dlouhé, často řasené sukně až pod prsa, přepásané několika opasky, blůzky s „v“ výstřihem a dlouhým rukávem, na to vesty s polovičními rukávy a dlouhý svrchní plášť, který se spínal jehlicí (obr. 4). Účesy jsou různé, nejčastěji však ženy mají vlasy upravené do uzlu, který je vložený do sítky. Drobné bronzové ozdoby, jako svitky drátků ve vlasech, náramky či nánožníky, doplňují jejich běžný šat. Muži mají oblečené suknice uvázané až pod rameny a dlouhé pláště, často mají jednoduché ploché nebo špičaté čapky (obr. 4). I oni mají podobně vyvedené drobné ozdoby a oděv si spínají jehlicí, nebo dokonce sponou. Sem tam má někdo dlouhou tuniku a dospělí nízké kožené boty, které se uvazují řemínky až k lýtkům.

4 Mužský (1) a ženský (2) oděv lidí doby bronzové (dle Podborský 2004)

Geologická mapa 1 : 25 000

17. února 2015 0 0,65 1,3 1,95 2,6 km © Česká geologická služba

1 Mapa Kelečska: sídliště (čtverec), pohřebiště (kruh), jednotlivá zastavení (1.–5.) (www.geology.cz)

Lužické děti

Když se už mluvilo o dětech... Představte si, že jste dítětem doby bronzové. Jak by se Vám asi žilo? Pokud se nenarodíte jako otrok, jste od útlého věku plnoprávným členem společnosti a chrání vás váš původ a tedy i skupina příbuzných lidí.

Nejpravděpodobněji byste patřili mezi rolníky, což byla nejrozšířenější společenská třída. O něco lépe byste se měli jako člen rodiny bojovníků nebo řemeslníků. A poměrně luxusní život by vás očekával v rodině náčelníka nebo samého knížete-kněze. Od mládí byste se věnovali záležitostem a tréninku činností běžných pro váš stav. Namísto školy byste se seznamovali s polními a domácími pracemi, lovem a bojem nebo tkaním. Bard nebo místní kněz vás poučí o bozích a naučí několik kultovních písní.

Vaše „kariéra“ je daná podle toho, čím se živí vaše rodina, ale společenský vzestup (ale i pád) je stále možný a z otroka se může stát známý válečník, záleží jenom na vašem rozhodnutí. Strašákem však byla dětská úmrtnost, která byla poměrně vysoká. Z deseti se dospělosti nedožijí 2 až 4 děti.

Dnes už dál nepoceštujeme, stmívá se a jistě mnohé z vás bolí nohy. Na sídlišti se zapalují vatry a odněkud zní hudba. Možná bychom tu mohli strávit pěkný večer a ráno se vydáme znova na cestu.

Doporučená literatura:

BLÁHA, Ondřej. *Nové poznatky pravěkého osídlení v povodí říčky Juhyně na základě povrchových sběrů v k. ú. Kunovice*. Bakalářská práce. Brno: 2011, s. 31.

BOUZEK, Jan. *Pravěk českých zemí v evropském kontextu*. Praha: 2005, s. 99–112, s. 115, s. 122.

ČERMÁKOVÁ, Eva. *Pravěk Valašska*. Vsetín: 2014, s. 35–53.

PODBORSKÝ, Vladimír. *Dějiny pravěku a rané doby dějinné*. Brno: 2004, s. 113–123, s. 142–143, s. 154–155.

MAKAROVÁ, Erika. Príspevok ku kroju lužickej kultúry na Orave. In: *Zborník oravského múzea XXVII*, 2010, s. 15–33.

MAKAROVÁ, Erika. Ženský kroj lužickej kultúry v dobe bronzovej na Slovensku, pokus o rekonštrukciu na základe hrobových nálezov a depotov. In: *Študijné Zvesti Archeologického Ústavu SAV 44*, 2008, s. 65–191.

www.archeolog.cz/lokalita/hradiste-kotouc/41

Z novinek

Jaroslava Ševčíková

Muzeum získalo akreditaci v rámci dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy udělilo Muzeu regionu Valašsko, p. o. akreditaci k provádění vzdělávacích programů v rámci dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků.

Muzeum má akreditované čtyři vzdělávací programy určené učitelům základních a středních škol, ale také pedagogům zájmových kroužků či školních družin a klubů. Programy byly akreditovány v rámci kariérního systému vzdělávání pedagogických pracovníků jako studium k prohlubování odborné kvalifikace.

Získání této akreditace je vysoce prestižní záležitostí a naše muzeum patří mezi srovnatelnými institucemi k průkopníkům těchto aktivit.

První vzdělávací program je zaměřen na oživení výuky regionální historie, druhý na astronomii a meteorologii, třetí pak na oblast přírodopisu a environmentální výchovy a čtvrtý na oblast výtvarné výchovy a valašských tradic.

Muzeum může a chce pedagogům nabídnout zejména regionální pohled na uvedená témata, zprostředkovat výsledky prováděných výzkumů, otevřít depozitáře a poskytnout jejich obsah jak pedagogům k osobnímu odbornému růstu, tak také jejich prostřednictvím žákům základních a středních škol pro oživení a zatraktivnění výuky.

Muzeum má možnosti, které jiné vzdělávací instituce nemají, má kurátory, odborníky v daných oborech, má vlastní odbornou činnost, má také bohaté zkušenosti s lektorováním vzdělávacích programů pro žáky a hlavně – má sbírky naplněné autentickými předměty z oblasti historie, umění, etnografie či přírodních věd. Všechny tyto zkušenosti chceme plně využít také v oblasti dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků.

Pevně věříme, že se tím prohloubí už tak kvalitní vzájemná spolupráce mezi muzeem a školami v regionu Valašsko.

Dohoda o spolupráci mezi muzeem a školou

Muzeum regionu Valašsko, p. o. a ZŠ Vsetín, Sychrov 97 spolu uzavřeli v roce 2014 dohodu o spolupráci s cílem podporovat a rozvíjet vzdělávání dětí, ale i veřejnosti, zejména rodin s dětmi.

Díky tomu dochází vynikajícím způsobem k obohacení výuky žáků ZŠ Vsetín, Sychrov 97 v rámci spolupráce s Muzeem regionu Valašsko, p. o., a to zejména při badatelských úkolech žáků, při realizaci lektorských programů anebo u přírodovědných i společenskovedních akcí většího rozsahu. Jedná se především o ŽA-BA-KO, tedy žakovskou badatelskou konferenci, ale i soutěže a přehlídky se zaměřením na historii či podporu čtenářství. Jsou to akce jako *Historie vsetínského zámku* či *Kniha je kamarád*, které jsou určeny zejména školní mládeži, ale někdy i širší veřejnosti.

Při lektorských programech v muzeu je kladen důraz na motivaci žáků a jejich samostatné učení, získávání informací, ověřování a vyhodnocování. Díky spolupráci s muzeem nabývá tento aktivizující výukový prvek nových rozměrů, protože lektorské programy muzea jsou realizovány odborníky v autentickém prostředí výstav či stálých expozic s využitím sbírkových předmětů, ke kterým ve škole žáci ani učitelé nemají přístup, a to je pro všechny zúčastněné velký přínos a nabízí jim prostor pro vlastní bádání.

Lektoři poskytují učitelé informace o zaměření a náplni programu předem včetně podkladů, se kterými u nich žáci pracují, a učitel tak může ve školní výuce navázat na to, co se žáci v muzeu dozvěděli. Žáci si často ani neuvědomí, že se učí. Pozitivně vnímají změnu prostředí i komunikace proti výuce ve škole, často převládá pocit uvolnění, někdy až zábavy a hry, a výukový efekt je vysoký.

Zeptali jsme se žáků letošní 8. A ze ZŠ Vsetín, Sychrov 97: „Co vás napadne, když se řekne „muzeum“?“ Tady jsou příklady nejčastějších odpovědí: muzeum je pro nás zámek Vsetín, hvězdárna Vsetín, lektorské programy, které nás učí, ale i baví, vtipní lektoři a perfektní expozice ve věži vsetínského zámku, interaktivní výstavy, na které se můžeme nejen dívat, ale také se exponátů dotknout nebo si je vyzkoušet, jako u výstav *Hračky ze staré půdy*, *Husákovo* aj.

Druhá otázka pro osmáky zněla: „Co se vám v Muzeu regionu Valašsko nejvíce líbilo?“ Odpovědi zní: vyhlídka z věže a celá výstava o přírodě ve věži, výstava o Egyptu, když jsme mohli v písku hledat jakoby vykopávky, výstava *Husákovo...*, kde jsme se mohli převlékat do starých šatů z doby našich prarodičů, lektorský program o šelmách, kde jsme pak odlévali jejich stopy, lektorský program o obrazech Zdeňka Hajného, díky kterému jsem začala malovat...

Pro žáky ZŠ Vsetín, Sychrov 97 je Muzeum regionu Valašsko, zámek Vsetín, ale i hvězdárna „jejich muzeum“, místem, kam velmi rádi chodí za vzděláváním i za zábavou. Je jejich druhou učebnou, která jim kromě vzdělávání přináší i hravost, zábavu, estetický zážitek a potěšení. Proto přejí svému muzeu vše nejlepší k významným výročím, loňským i letošním.

Z lektorského programu pro 2. stupeň ZŠ k výstavě *Krajinami snů – Obrazy Zdeňka Hajného* (4. 3. – 20. 5. 2012), kterou navštívili žáci ZŠ Vsetín, Sychrov 97 spolu s pedagogkou Jaroslavou Ševčíkovou. (Foto Olga Mehešová)

Poděkování za finanční dar

V letošním roce přispěla firma **GALVAMET spol. s r.o.** (Vsetín) Muzeu regionu Valašsko na realizaci a rozvoj časopisu *Valašsko*, vlastivědná revue (č. 34–35; 2015/1–2) finančním darem. Dárci srdečně děkujeme.

 GALVAMET

Kristina Vesková

Sochařka MgA. Kristina Vesková (*4. 7. 1986), vsetínská rodačka žijící v Janově u Vsetína, kam se vrátila po svých studiích na výtvarných uměleckých školách. Absolvovala Střední uměleckoprůmyslovou školu v Uherském Hradišti, výtvarné zpracování keramiky a porcelánu u akademického sochaře Jiřího Vlacha (2002–2006), a Akademii výtvarných umění v Praze (2006–2012), kde studovala nejprve v sochařském ateliéru u akad. malíře Jaroslava Róny a mezi lety 2010–2012 v ateliéru figurálního sochařství a medaile u prof. Jana Hendrycha. Rozpětí její tvůrčí činnosti je mimořádně rozsáhlé: vedle keramické a sochařské tvorby, ať již užité či volné, se věnuje malbě a kresbě; výjimečně landartovým instalacím objektů ve volné přírodě. Ve své tvůrčí práci využívá různé výtvarné postupy a rozmanité materiály (např. hlínu, dřevo, sádku, kámen, Acrystal – imitaci mramoru). Od roku 2004 se příležitostně zúčastnila několika kolektivních výstav (např. výstavy diplomantů AVU v pražském Veletřním paláci) a své samostatné výstavy měla doposud v Praze (U Kunštátů, 2013) a v Rožnově p. R. (Kostnice, 2014). Jejím koníčkem je psaní „fanmade“ povídek na motivy britského kultovního televizního sci-fi seriálu Doctor Who (Pán času).

Kristino, ve svém rodném kraji jste zatím poměrně neznámou, začínající mladou umělkyní. Jak se utvářela Vaše dosavadní životní cesta k výtvarné umělecké profesi a jak formovala či usměrňovala Vaše nadání?

Jako dítě jsem si neustále kreslila a vyráběla zvířátka z jílu, a proto mě rodiče přihlásili do vsetínského LŠU. Na talentových zkouškách v Uherském Hradišti si mě mezi uchazeči vybral akademický sochař Jiří Vlach a v jeho ateliéru jsem s potěšením zjistila, že keramika je řemeslo, které v sobě spojuje sochařskou tvorbu s malbou a kresbou. Vzájemná pospolitost ve škole i na oboru byla pro mne úžasnou zkušeností. A díky práci s hlínou jsem si uvědomila, že bych ráda pokračovala ve studiu sochařství na akademii, kde za nejceněnější považuji přímý vliv a rady vynikajících umělců-profesorů. Je tu zcela běžné, že student přestupuje během svého studia do několika ateliérů, aby nasál rozličné zkušenosti a přístupy, což je podle mě velkým přínosem. Róna kladl důraz na imaginaci, sny, příběhy..., aby objekt měl v sobě silný vnitřní náboj. Pan Hendrych jako jeden z posledních velkých sochařů-modelérů „staré školy“ uměl studentům předat tradiční postupy figurální a reliéfní tvorby. Za oba přístupy jsem dnes svým profesorům hodně vděčná.

Vyšla jste ze sochařských ateliérů, z nichž první byl specializovaný na monumentální realizace do veřejných prostor a druhý na figurální tvorbu (Vaše diplomová práce na téma „Spánek“ je zatím neucelenějším a nejpčetnějším tematizovaným souborem v rámci Vaší sochařské tvorby). Jakou roli hraje ve Vašem díle figura? A jaká kritéria by podle Vás měla splňovat kvalitní umělecké dílo?

Figurální tvorba je jen jedna z částí mé práce. Figura je však základ, z kterého vycházím a který mi umožňuje zobrazit mnoho idejí. Kromě toho lidské tělo samo o sobě je velké téma. Myslím si, že dílo by mělo člověka hlavně oslovit, být mnohovrstevnaté a mít v sobě náboj, nezáleží na tom, jestli kladný nebo záporný. Umění se sice může jevit jako naprosto zbytečná věc, ale jeho skrytý význam spočívá v tom, že je tím, co dělá lidstvo lidstvem (společně s vědou a vírou).

Co Vás po studiích přimělo k návratu na Valašsko? A jak se tu žije mladé tvůrčí umělkyni?

Valašsko je moje srdeční záležitost – kopečky, lesy a řeka Bečva mi prostě kolují v žilách... I když Praha je nádherné místo, tak tady je můj domov. Nicméně v Praze mám kontakty a na Vsetíně naopak „základnu“, kde se mi dobře tvoří. V České republice, jak se mi zdá, není trend, aby milovníci umění podporovali mladé umělce, zatímco v cizině nové talenty vyhledávají. Osobně mě hodně přitahuje Bri-

tánie, kam asi v budoucnu budou směřovat moje kroky, pokud najdu dobrou příležitost, například v podobě umělecké stáže.

A co pracovní příležitosti?

Musím kriticky říct, že speciálně na Valašsku se propaguje hlavně folklor a další směry se trochu zanedbávají. Avšak i tady se najdou zajímavé zakázky: v loňském roce jsem vytvořila bronzovou pamětní desku arcibiskupa Josefa Matochy do kostela v Pitíně a betlém pro rožnovský farní kostel. V současnosti pracuji na modelech pro výtvarnou soutěž na památník básníka Jana Skácela v Brně a zaujal mě konkurz na pomník vsetínského vynálezce a továrníka Josefa Sousedíka pro Valašský Slavin v rožnovském skanzenu; už dříve jsem totiž vymodelovala sádkovou pamětní desku této osobnosti.

Nezbývá, než Vám popřát mnoho tvůrčích příležitostí, které umožní uplatnit a dále rozvíjet Váš umělecký potenciál.

Olga Mehešová

Robot-Had, 2009, sádra, 45 cm

Jožin z bažin, 2014, keramika, 40x25x20 cm

Spánek, 2012, acrystal, životní velikost

(Foto ze soukromého archivu K. Veskové)

Železná ruda v Beskydech

Ukázky
pelokarbonátových
konkrecí
z lokality
Hustopeče nad Bečvou

Ač pohádky vypráví o bohatství, které se ukrývá v jeskyních a jen čeká na své objevení, vždy se jednalo pouze o lidovou představivost, kterou se snažil valašský lid alespoň na chvíli zapomenout na svou bídu a nuzný život v těžkých horských podmínkách. Ovšem jedna ruda se přece jen v okolí Beskyd těžila – ta železná. Díky namáhavému kutání a dolování pelosideritů, tedy hornin, ve kterých je jemně rozptýleno železo v podobě karbonátu, došlo k rozvoji průmyslu na Frýdlantsku a Ostravsku. Především zásluhou těžby této rudy, probíhající nejméně od 17. do 19. století, došlo k vybudování vítkovických železáren. Po vyčerpání ložisek přešly velké hutě a železářny na dovoz kvalitnější a levnější rudy ze Slovenska či ruského Polska po železnici a dolování pelosideritu definitivně utichlo. Těžilo se hojně v okolí řeky Ostravice, blíže pak v Zubří, kde jsou dodnes zachovány hamerské rybníky, či ve Vidči. Pozůstatky po těžbě a železářské výrobě, jako jsou strusky, zbytky pecí či milířů, byly potvrzeny také z okolí Bystřice pod Hostýnem.

Abychom se dostali k samotné hornině, co je to tedy ten pelosiderit? Dnes už se více setkáváme s pojmenováním pelokarbonát, neboť zastoupení jednotlivých karbonátů je proměnlivé a ne vždy převažuje zrovna siderit – karbonát železa. Obvykle se jedná o slojky a čočky, méně často konkrece s vysokým podílem jílovité příměsi, které mohou obsahovat přibližně 10–30 % železa. Čerstvá hornina je hnědá až tmavě šedá, ale později se vlivem různých povětrnostních a chemických vlivů pokrývá rezavými oxidy železa. Celá konkrece pak může být rozpukána drobnými prasklinami, které se od středu ke kraji zužují a bývají druhotně vyplněny jiným minerálem – kalcitem, barytem či nějakým jiným. Tyto konkrece nazýváme septárie a mohou být velmi zajímavé a dekorativní.

Těžba a zpracování takové horniny nebyly na počátku vůbec jednoduché a probíhaly v několika fázích poměrně primitivním způsobem. Ruda často vycházela až na povrch, proto mohla být kopána mělkými jámami, v případě bohatší rudy šli kopáči i do hloubek několika desítek metrů. Vytěžená ruda byla uložena na haldy, aby zvětrala a „zrezivěla“. Rozdrcená na drobné úlomky se poté ruda pražila v pražicích pecích za pomoci dřevěného uhlí, následně se plavila v mělkých vodních nádržích a na jeden až dva roky byla znovu uložena na haldách na pospas větru a dešti, aby se odstranily poslední nežádoucí nečistoty. V poslední etapě se ve vysokých pecích tato ruda tavila na surové železo, které mohlo být dále zpracováno na hotové výrobky – například železniční koleje. Ty po dobudování železničního spojení umožnily dovoz levnější rudy z okolních zemí a celou těžbu pelosideritů v Beskydech definitivně uzavřely.